

POLIS

ЖУРНАЛ ЗА ПОЛИТИКА И СИГУРНОСТ

2024 No 3

Главен редактор / Editor-in-Chief
Иван Куцаров / Ivan Koutzaroff

Водещ консултант / Lead Consultant
Руслан Трад / Ruslan Trad

Редактор/Editor
Десислава Михайлова/ Desislava Mihaylova

Креативен директор / Creative Director:
Надя Д. Маннинг / Nadia D. Manning

Автори / Authors:
доктор Александър Стоянов / Dr. Alexander Stoyanov
Деян Драгиев / Deyan Dragiev
Евгени Еков/Evgeniy Ekov
Радан Кънев / Radan Kanev
Велислав Христов / Velislav Hristov
Мартин Соколов / Martin Sokolov
Яна Палагачева & Лука Димитров/ Yana Palagacheva & Luka Dimitrov
Мина Киркова / Mina Kirkova

www. polis.bg
polis@dem.bg
+359 (0) 876 775 170

корица :
Членове на Втори кавалерийски полк на Сухопътни войски на САЩ влизат в Македония от България през ГПКП Гюешево по време на съвместно военно учение с Армията на Северна Македония.
28 юли 2017 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски

корица 2
Момче присъства на православна Великденска служба в манастира "Свети Йоан Кръстител", близо до Маврово, Северна Македония.
15 април 2023 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски

POLIS
ЖУРНАЛ ЗА ПОЛИТИКА И СИГУРНОСТ

I SSN 2815- 4509
9 772815 450004 03 >

тираж : 1 000

*Използвани са снимки от архивите на **REUTERS***













СЪДЪРЖАНИЕ

5 **Песен за Македония**
Иван Куцаров

17 **София не трябва да се отказва от диалога - и интересите си - в Република Северна Македония**
Руслан Трад

27 **Игрището на империите: Македония в политиката на великите сили 1845-1945 г.**
Александър Стоянов

49 **Нова земя**
Деян Драгиев

65 **Втората Голгота на Гоце Делчев**
Фотоархив с въведение от Евгений Еков

97 **Факторът "страх" тресеше Скопие (по архивни материали)**
Евгений Еков

139 **България и европейския път на Македония - въпроси без отговори**
Радан Кънев

149 **„България или Сърбия?" - стара руска дилема с нов прочит пред Република Северна Македония**
Велислав Христов

161 **Република Северна Македония след четири години членство в НАТО: актуални предизвикателства и възможности в региона**
Мартин Соколов

185 **Енергийно сътрудничество между България и Северна Македония: възможности и пречки**
Яна Палагачева / Лука Димитров

195 **"Западът не е ваш съюзник": Несигурността, която руската пропаганда експлоатира в Северна Македония**
Мина Киркова



Войници и офицери от Българската армия отдават чест на пропускателния пункт Гюешево на границата с Македония на 9 февруари, преди да заминат на мироопазваща мисия в Косово.
Те са от първата военна част, която България изпрати в размирната югославска провинция като част от КФОР.
9 Февруари 2000 г. REUTERS/Олег Попов

Песен за Македония



Иван Куцаров е политолог и експерт комуникации, главен редактор и основател на платформата POLIS.

През годините е бил ръководител стратегическо планиране и проектен мениджър в едни от най-утвърдените неправителствени организации в страната.

Колумнист и автор в български медии, създател на няколко национални хуманитарни и граждански кампании.

През последните 18 години е част от неправителствения сектор с интерес към развитието на гражданското общество.

Опитът му в частния сектор включва консултации и управление, както и мениджърски опит в два хотелски комплекса.

"И като не бяха привикнали да викат ура, селяните просълзени поздравяваха нашите храбри войници с думите: „Христос възкресе!"

(Из една дописка от Македония)

В централния квартал „Шишли" в Истанбул до ден днешен се намира Екзархийския дом.

Заобикален от сгради, небостъргачи и молове, прекрасният двор, останал от времето на Екзарх Йосиф, е едно от скритите съкровища на града.

В градината може винаги да се срещне някой представител на сплотената християнска общност, която е едно от последните доказателства за силата на българския дух.

Размитото понятие за граници, според което дали си роден във Вардарска, Егейска или Пиринска Македония не е от значение, а водещо е, че се чувстваш българин, е важен урок, който можем да научим от тези християни.

Урок, който Европейския съюз ни дава свобода да практикуваме.

Църковната общност в Истанбул има щастлива съдба.

Днес, в един от върнатите имоти, на няколко минути път с кола от красивата градина и срещу Тръмп Тауърс, се строят четири небостъргача, оценявани на стойност над 500 милиона евро.

Партньорството с турски холдинг гарантира, че с печалбата от тях бъдещето на българската общност е подсигурено.

Не такава е съдбата обаче на другите български общности по света.

Много от българите в съседни на България страни не само нямат право да се чувстват българи, но и биват преследвани за това.

Обединена Европа напомня именно на онзи блян за Българска екзархия, която не познава физическите граници, а обединява хората на принципа на икономическо, културно и политическо благоденствие.

След случайна среща в двора на екзархийския дом в Истанбул и след разговор навръх Великден с един българин, който се чудеше какво е станало с неговата учителка преди 70 години, свързана с историческото ВМРО, се замислих за всички мъки и страдания, които политиката причинява на българите, а икономиката и прагматизма могат да решат.

Най-голямата емоционална мъка на българите винаги е бил Македонският въпрос.

Колко пъти български войници са викали "На нож", колко кости на български герои са оставени там, колко пъти българите са поздравявали войниците с "Христос възкресе", защото не са знаели "Ура".

Няма неемоционален отговор каква е причината българите да милеят толкова за Македония.

Немалка част от българския възрожденски елит е роден или корените му са от Македония, а историите на родовете от двете

страни на границата са неизменно свързани и до ден днешен.

Междувременно много семейства са разделени от същата тази граници, създадени не от хора, а от политици. Тези лимеси - не само физически, но и идеологически, са като капките вода върху камък, десетилетия наред се трупат и дълбаят линии, които ни отдалечават. Ние можем да кажем само "съжаляваме" и "благодаря" на хората, които останаха българи въпреки гоненията от режимите както на Тито и Милошевич, така и на Георги Димитров и БКП.

Над два милиона души в България са с произход от географската област Македония. Техните родители и прародители се определят като наши сънародници и не биха приели друго понятие.

Въпреки това, България не може и не трябва да живее в историята, а трябва да се поучава от нея, гледайки към бъдещето.

На 15 януари 1992 г. България е първата страна в света, която призна Република Македония и спомага и Москва да го направи през август същата година.

Това довежда след себе си цялата международна общност да я приеме като суверенна нация. Благодарение на това се предотвратяват както войни, така и разпокъсване на територията ѝ.

По време на конфликтите през 1999 г. и 2001 г. отново България е и най-големият приятел на Македония, помагайки ѝ винаги, когато е в беда.

България е страната, която спомога да не се стигне и до гражданска война и намесата ѝ довежда до Охридското споразумение.

Братската любов към Македония е нескончаема и няма сила, която да я спре и историята го е доказала неведнъж.

В противовес на постоянната подкрепа от страна на София са действията на политиците в Скопие. Към днешна дата македонската политика продължава да бъде проводник и създател на общество, което е построено върху идеята за антибългаризъм.

Киро Глигоров е първият президент на Македония след разпада на Югославия. Той е виден деец на комунистическата партия, и е свързан с Лазар Поповски - един от идеолозите на създаването на Македония върху идеята за антибългарска реторика.

Именно Киро Глигоров поставя във въпроса за референдума за независимост на страната, проведен на 8 септември 1991 г., възможността бъдещата независима държава да влезе в "бъдещ съюз на суверенните държави на Югославия".

Както политическата власт на БКП е превърната в икономическа и това затруднява развитието на България, по същия модел югославските и съветски служби, които са държали политическия контрол върху Скопие, мимикрират в икономическите зависимости на Северна Македония.

До ден днешен сенките на Управление за държава сигурност (УДБА) и Кремъл дебнат в Скопие, докато България все още няма ясно формулирана политика спрямо Македония, която да защитава интересите на страната ни и гражданите на РМС, които имат българско самосъзнание.

Скъсването с антибългаризма и сенките на задкулисието е единствения път на Македония към Обединена Европа.

След 1989 г. България не само не формулира единна национална политика спрямо Македония, но и си затваря очите за истинските намерения на Скопие.

Това води до дистанция в отношението към България в политически, икономически и културен аспект.

ВМРО-ДПМНЕ днес няма нищо общо с позитивно настроената към България партия от 90-те години.

Трагичната смърт на големия държавник Борис Трайковски сякаш необратимо променя пътя на сближаване, започнат в края на миналия век.

И до ден днешен натискът на българите и езикът на омразата продължават да са водещ фактор в предизборните кампании на множество политици в Северна Македония.

Въпреки това българските политици до 2007 г. поддържат ясната позиция за сближаване със Скопие, когато вече страната ни е член на НАТО и на ЕС.

Прагматичният подход показва, че падането на границите и влизането на Македония в Обединена Европа ще дадат възможност за разбирателство и облагодетелстване на двете държави.

Надеждата от другата страна да съществува същия прагматизъм се оказва твърде оптимистична.

До ден днешен Скопие използва своята политика на подклаждана емоционалност, която спира развитието на страната.

До голяма степен това е инерция, създадена именно от политиката на Русия.

Днес Кремъл продължава да е проводник на същата пагубна за Балканите и Европа политика, която е разделяла семейства от двете страни на оградата и се възползва много ловко от неформулираната политика на България за интегриране на Западните Балкани в Европейския съюз.

В контекста на новата политическа реалност и разширяването на военните конфликти, заплахата Македония да стане жертва на жаждата на Кремъл за владеене на региона е все по-голяма и все по-близо до реалността.

България извървява своя път за намиране на взаимно приемлив компромис в края на 90-те години и продължава напред, оставяйки в миналото раните си.

Икономиката трябва да бъде онзи стремеж, който да събира хората от двете страни на границата и да дава възможност за премахване на изкуствени наложените лимеси.

Най-ясно измеримите ползи от Обединена Европа се коренят в статистиката. Брутният вътрешен продукт на България (90,35 млрд. долара) е с 11 млрд. долара повече от комбинирания такъв на Сърбия (13,56 млрд. долара) и Македония (63,56 млрд долара).

Зависимостта на Скопие от Белград и Кремъл до днешна дата не дава търсения резултат за растеж на икономиката и създаване на силна средна класа с покупателна способност.

Единственият път за засилване на икономиката на Македония е чрез приемането ѝ в Европейския съюз и съответно - чрез достъпа до пазарите както на съседните страни Гърция и България, така и до тези на Обединена Европа.

С френското предложение, България е в основата на рамка от преговори, които не са вето, а компромис от наша страна, съгласуван с европейските ни партньори.

Ангажимент на Северна Македония е да трансформира политиките си.

Липсата на желание за промяна само показва зависимостта на Скопие от външни сили, които предпочитат дестабилизиране на района.

Благодарение на френското предложение, включването на българите като държавотворен народ в Конституцията като условие за приемането на Македония в ЕС води до това въпросът да не е само проблем на София и Скопие, а на Скопие и Брюксел.

Важността за вписването на българите в конституцията произлиза от няколко фактора, които страната ни и съответно ЕС приемат като усилия от страна на Скопие за модернизация и евроинтеграция.

При включването на българите като държавотворен народ се дава право на изучаване на история и език, квоти в държавната администрация и следене за дискриминация срещу хора с българско самосъзнание.

Повече от 30 години това са основни проблеми след обявяване независимостта на Северна Македония. До ден днешен хора с българско самосъзнание биват привиквани на "справка" в полицията.

Приемането на промените в Конституцията ще задължи Скопие да засили и контрола в ситуации, които могат да са навигирани от политиката, а не от реалността.

Такъв пример е преброяването през 2022 г., в което над 132 хиляди са без посочена етническа принадлежност, а данните за тях са "взети от административни източници".

Декларираните се като българи са 3204. В контраст на това, само за 15 години до 2022 г., близо 87 000 жители на Северна Македония придобиват и българско гражданство.

Общата бройка след разпада на Югославия надхвърля 120 000.

Трябва да уточним, че при преброяването в Северна Македония няма графа "българин" - нещо, което промяната в Конституцията ще задължи Скопие да измени и да добави.

Причината да има 3204 декларирали се като българи е именно графата "други", където те по своя инициатива са вписали своята етническа принадлежност. Благодарение на френското предложение ще се постигне и хармонизация в законодателството на Северна Македония, водещо до следене за спазването на основни човешки права.

Дори направените промени на основата на Постановление 103/93 на Министерски съвет, което урежда осъществяването на прием за обучение в държавни висши училища, както и подобряване на водената до момента политика по отношение на българските общности в чужбина, не дава търсения резултат към момента.

Само времето ще покаже дали прагматичността най-накрая е надделяла над популизма в Скопие или изборите в Македония за пореден път са спечелени от Кремъл с помощта на зависими политици.

Вписването на българите като държавотворен народ е последната малка пречка, която Скопие трябва премине, за да постигне както

сигурност в региона, така и възможност за модернизация на страната, икономически растеж и достъп до общите пазари.

Бъдещето на държавата Северна Македония е под въпрос, ако управляващите в Скопие продължат със същата реторика.

Албания и Косово са категорични поддръжници както на НАТО, така и на Обединена Европа и ако Скопие продължи с политиката на близост до Кремъл, вместо до Брюксел, това това би довело до последици и предпоставки за бъдещи проблеми със съседните държави.

Нестабилността в района и тлеещите конфликти продължават да бъдат ловко управлявани от Русия през нейни проксита.

В следващите над 200 страници авторите на POLIS разказват както за историческите перспективи, така и за възможностите и заплахите пред Северна Македония към днешна дата.

За удобство на читателите текстовете са синхронизирани с използването на наименованието Република Северна Македония, включително и за период, когато страната е позната като Република Македония и Бивша югославска република Македония (БЮРМ).

В официалните архивни документи се ползва признатото от България през 1992 г. наименование - „Република Македония“ (до Преспанското споразумение), както и БЮРМ.

Анализаторът и журналист **Руслан Трад**, водещ консултант на POLIS, разказва защо София трябва да балансира между диалога и интереса в Северна Македония.

Историкът доктор **Александър Стоянов** ни припомня за политиката на Великите сили спрямо Македония и как тя се превръща в арена на културно-религиозна пропаганда в периода след 1845 г., което прераства с времето в площадка, бойно поле, разменна монета и дори в техен колониален проект.

Адвокат **Деян Драгиев** разказва за огромния ресурс - логистичен, паричен и човешки, който България хвърля в периода 1941-1944 г. за да модернизира днешните земи на Северна Македония. Само за период от три години Вардарска Македония е измъкната от XVIII в., в който е умишлено държана, заради интересите на определени сили, и са поставени солидни основи, върху които след изпълнение на решението на Коминтерна се създава дн. Северна Македония.

Архивът от негативи на документи, свързани с предаване на костите на Гоце Делчев е важен исторически прелом в спора на кого принадлежи той. Гоце Делчев трябва да бъде обединителна фигура, лепило, което сплотява България и Северна Македония. Запазените и скрити допреди година архивни снимки доказват ясно използването на една безспорна историческа фигура за политическите цели на деня - факт, който 80 години по-късно продължава да е водещ между отношенията на двете страни. Публикуването им в този брой на POLIS цели да достигнат до възможно най-голям брой читатели, тъй като историята не трябва да е проекция на срамежлива политика, а на факти.

Евгений Еков е историк, дипломат и политик, чиято експертиза относно отношенията с дн. Северна Македония е несравнима.

Фокусът му към темата през годините го поставя в различни ситуации и в превратни моменти е на позиции, които му позволяват не само да спомага за навигирането на климата между братските държави, но и в началото на техния път да подкрепи много от днешните най-титулувани експерти по проблемите на българите в земите на посткомунистическа Европа. В ролята си като секретар и впоследствие - съпредседател на историческото ВМРО-СМД, началник на отдел „Връзки с обществеността" в Министерство на отбраната и началник на отдел „Анализи и прогнози" в Министерство на външните работи, посланик в Молдова, народен представител и експерт, той е свидетел от първо лице на изграждане отношенията между България и дн. Северна Македония след 1989 г.

Разказът му за периода е изключително ценен по отношение на грешките и правилните решения в миналото, както и на възможностите и заплахите, които предстоят. Към днешна дата той е главен експерт в Държавна агенция „Архиви“ и в това си качество е “отговорен” за изкарването на бял свят на негативите от предаването на Гоце Делчев през октомври 1946 г.

Радан Кънев е сред политиците, чиито принципни позиции се ценят не само от неговите съратници, но и от противниците му. Поставянето на българския интерес над тясно партийния е все по-рядко срещано качество, а в комбинация с безупречната му биография той е пример за това как се прави политика.

В този брой на POLIS ще прочетете негов текст за европейския път

на Северна Македония, както и (без) действията от страна на България.

Адвокат **Велислав Христов** е сред новото поколение експерти по темата за Македония, чийто разказ за вечната "дилема" на Северна Македония - България или Сърбия, е ценен урок за това как връзките и зависимостите на миналото влияят върху днешната съдба на нашата съседка.

Засиленият интерес на Кремъл към днешна дата предопределя повтаряне на исторически трагедии ако политическият и бизнес елит на Северна Македония не се отскубне от сянката на бившите югославски и съветски репресивни сили за сигурност.
До голяма степен това е и предпоставка за колебанията относно европейската интеграция на страната.

Мартин Соколов е експерт по сигурността и дезинформацията, който в този брой на POLIS разглежда актуалните предизвикателства и възможности в региона, четири години след приемането на Северна Македония в НАТО.
Политическата реалност показва ясен интерес от страна на Кремъл за дестабилизация на района по различни оси - една от тях са тлеещите конфликти в Сърбия и граничещият със Северна Македония нестабилен регион - Прешево.

Яна Палагачева и Лука Димитров са журналисти и експерти, чиито фокус е енергетиката и възобновяемите източници. Възможностите и пречките пред енергийно сътрудничество между България и Северна Македония са част от големия въпрос на зависимостите в региона на Балканите.

България е в уникална позиция да е мотор за диверсифициране на региона - тема, която засегнахме във втория брой на POLIS. Разговорът за Северна Македония е естествено продължение на този наратив.

Мина Киркова е журналист, чийто фокус е пропагандата и дезинформацията.
Нейният текст разглежда заплахите от наслояваната в продължение на десетилетия несигурност, която руската пропаганда експлоатира в Северна Македония - модел, който е добре познат в България.
В същото време Северна Македония е заплашена от етнически конфликти, за които пропагандата има главна вина.
Разглеждането на този проблем дава перспектива пред експерти, политици и обществени за нуждата от ясни действия и позиции.

Всеки един от текстовете в този брой дава парченце от големия пъзел "Накъде отива Северна Македония?" и каква трябва да бъде позицията на България.

Историческия контекст показва модели на поведение, които се преповтарят и работят срещу общия път на България и Северна Македония в Обединена Европа.

Десетилетия наред България прави отстъпки и винаги помага на Северна Македония, като в замяна иска единствено подобаващо отношение на съсед, който не гради бъдещето си върху руините на изкривено минало, създадено в територии извън пределите на двете страни.

Стъпването върху общото минало - културно и историческо, трябва да е обединителния фактор.

Българската държава е в позиция, която й позволява да действа по прагматичен начин, след като премина през период на съзряване.

Много често неопитните политици от млади страни бъркат търпението на изградили своите традиции държави с несигурност, но то е точно обратното - осъзнато отстъпване, докато другата страна узрее да работи прагматично.

Създаването на ясно дефинирана политика, уповаваща се на принципни позиции и измерими фактори като общи икономически, транспортни и културни интереси, е в основата на стабилна Северна Македония в Обединена Европа. Отварянето на сърцата на хората не минава през кухи постулати, а през икономически, социални и културни програми - модернизирането и запазването на Северна Македония в цялост може да се случи единствено чрез включването й в Обединена Европа.

България винаги е била естествения партньор на Северна Македония и днес отново протяга братска ръка в нейна помощ - този път към Обединена Европа, където няма граници и можеш винаги на Великден да отидеш от другата страна и да кажеш на съседа си "Христос възкресе".





Народните представители от XLVII НС гласуват по време на парламентарна сесия за одобряване на рамка за преговори за членство в ЕС за Северна Македония
София, България, 24 юни 2022 г.
REUTERS/Стоян Ненов





Членове на парламента от управляващата партия СДМС държат знамената на Европейския съюз и Северна Македония по време на парламентарен дебат относно приемане на Френското предложение и проправяне на пътя й за членство в Европейския съюз.

Скопие, Северна Македония, 16 юли 2022 г. REUTERS/Огнен Теофиловски


ватична служба
Собрание на Град Скопје
ПОЛИЦИЈА



Полицаи патрулират по празни улици, докато поддръжниците на най-голямата опозиционна партия в Северна Македония, ВМРО-ДПМНЕ, се събират на митинг.

Скопие, Северна Македония, 8 юли 2022 г.

REUTERS/Огнен Теофиловски



Млади поддръжници на СДСМ развяват знамена по време на предизборен митинг в Щип, който е на около 120 км (75 мили) източно от столицата Скопие.
Скопие, Северна Македония, 12 март 2009 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски

София не трябва да се отказва от диалога и интересите си в Република Северна Македония



Руслан Трад е постоянен сътрудник в DFRLab към Атлантически съвет, Вашингтон и е координатор в проекта Science+ към Free Press for Eastern Europe.

Интересува се от Евразия, Сирия, конфликти, хибридна война и наемнически групи.

Преди да се присъедини към DFRLab, той е работил като рисков анализатор, консултант и журналист на свободна практика.

Член на АЕЖ - България и съосновател на De Re Militari.

Руслан Трад също така е автор и съавтор на три книги и широк набор от статии, свързани с гражданската война в Сирия, руската външна политика и сигурността.

Сред политическите кампании за парламентарните избори в Република Северна Македония (РСМ) през пролетта на 2024 г., се откроява една реклама.

На нея е изобразен футболен мач, в който единият отбор е облечен с цветовете на страната, а другият е съставен от играчи с фланелки в различни цветове, включително на съседните България и Гърция; съдията носи цветовете на знамето на Европейския съюз (ЕС).

Докато двата отбора играят, един от кандидатите излиза на терена, спира играта и смело заявява: "Бъдещето на Македония не е игра!"

Както един македонски журналист отбелязва през май тази година в своя публикация за изданието Foreign Policy, ако политиката на Скопие бъде разглеждана като игра, гражданите на РСМ се чувстват губещи през последните няколко години.

На фона на партийни спорове, корупционни скандали и забавени реформи, напредъкът към присъединяване към ЕС, което е една от основните стратегически цели през последните няколко десетилетия, е де факто спрян.

Република Северна Македония е въвлечена и в геополитическа конкуренция; особено след нахлуването на Руската федерация в Украйна през февруари 2022 г.

Македонският политически елит последователно подкрепи Украйна и съгласува външната си политика с тази на западните държави.

Страната се оказа също така и възпиращ фактор за руското влияние в региона на Балканите.

Скопие бързо откликна на призива за подкрепа на Киев, като предостави изключително важна военна, техническа и хуманитарна помощ.

За Москва обаче, както и за други външни играчи, РСМ има много по-голямо значение относно геополитическия театър в Европа и в по-широк контекст.

За България, всяко събитие в съседна Северна Македония е от важно значение.

Независимо от това кой е на власт в София, ситуацията се следи отблизо.

За българското общество едва ли има по-натоварен с емоции, стереотипи и взаимно недоверие международен проблем от този за отношенията между България и Република Северна Македония.

В същността си той е многопластов и касае всеки сегмент от развитието на двустранните отношения.

Дълбочината му достига дори семейната и родова памет на едно население, което поради съвкупност от обективни и субективни причини понастоящем е разделено на две отделни общества с различни визии за своето бъдеще.



Момиче на велосипед стои близо до офиса на Делегацията на Европейския съюз в Република Северна Македония. Сградата е покрита с лозунги, които казват „ЕС за теб“ на различни езици.

Скопие, Северна Македония, 24 март 2020 г.

REUTERS/Огнен Теофиловски

Поради това няма как този проблем да бъде сведен само до европейската интеграция на Република Северна Македония и ролята на България в този процес, а подобно еднопластово опростяване по никакъв начин не способства за намирането на устойчиво решение.

Всъщност именно въпросът за европейското бъдеще на Скопие вече е намерил своето решение, за разлика от всички останали.

Европейският компромис от 2022 г. и изпълнението на поетите чрез него ангажименти, създава ясна рамка, в която следва да се движи политиката и на двете държави.

Илюзия е, че някое българско правителство, независимо от своята конфигурация, ще отстъпи от тази позиция и от Решението на 47-ото Народно събрание (което е нормативно обвързващо).

Подобно неоправдано отстъпление най-малкото ще катализира и канализира натрупаното в други сфери обществено недоволство и ще създаде благоприятна почва за антисистемни, съответно и антиевропейски политически фактори в България.

София не може да си позволи да изложи на риск своята европейска принадлежност и няма да предоговаря приетия с много усилия компромис.

Подобен риск няма да поеме и ЕС.

В тези условия отговорността за следващата стъпка е оставена на Скопие.

Предстои да видим дали правителството: ще реши да започне изпълнението на договорените условия и с това ще придвижи процеса напред; ще запази настоящата си пасивна позиция на неизпълнение и с това ще запази статуквото за неопределен период от време; ще денонсира договора за добросъседство от 2017 г. и компромиса от 2022 г., с което ще върне напредъка с десетилетие назад.

Всяко едно от тези решения крие рискове - от несигурност за политическото бъдеще на дадена политическа партия или лидер, до опасности за бъдещето на съседната държава като цяло.

Независимо от изхода на настоящите противоречия по неизпълнението на постигнатите договорености и отражението им върху скоростта и дори успеха на присъединяването на Република Северна Македония към ЕС, двете държави ще продължават да се намират една до друга, хората от двете страни на границата ще продължават да имат контакти помежду си, а регионалните проблеми, извън двустранното измерение, ще продължават да се отразяват върху Скопие и София и да изискват взаимни усилия за преодоляването им.

В този смисъл, България и Република Северна Македония, както и техните общества, ще трябва да намерят път един към друг, независимо от натрупаните въпросителни.

Една от особеностите на проблема между София и Скопие е всъщност колко малко знаем един за друг, независимо от географската ни близост, общата история, семейните и културни връзки и дори практическата липса на езикова бариера.

Двете общества не познават достатъчно развитието на своя съсед, неговите надежди и страхове, политическите, икономическите и социалните процеси, отношенията му с останалите държави от региона и с тези от ЕС.

Още по-малко знаем, поради гореспоменатите предразсъдъци и недоверие, какво всъщност мислим един за друг и как виждаме развитието на нашите отношения, ако естествено изключим една малобройна, но гласовита общност с радикални "анти-" възгледи и от двете страни на границата.

Настоящият трети брой на списание "POLIS" представлява опит да се допринесе за разбирателството между двете страни.

Желанието ни е да представим обективна информация за същността на двустранния проблем и неговите измерения, като постепенно се превърнем - защо не? - и в платформа за свободна размяна на идеи между политици, икономисти и общественици от двете държави.

Вероятно на нашите страници никога няма да се намери синтезирано решение на всички противоречия, но със сигурност е нужно да опитваме да се доближаваме колкото е възможно повече до общите виждания.

Да се пише за Македония не е лесно.

Ние го разбираме добре, сблъсквайки се директно с всички трудности на това начинание.

Надяваме се, че читателите ни ще бъдат отворени към идеите и посланията на авторите в този брой; ще се опитат да преодолеят инстинктивната нагласа на човешкото съзнание първоначално да отхвърля всяка теза, която не съвпада с вече изградения светоглед.





Членовете на почетната стража издигат знамето на НАТО пред парламента на Северна Македония, за да отбележат ратифицирането на присъединяването към НАТО.
Скопие, Северна Македония, 11 февруари 2020 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски


AIR CAV



Момче се поздравява с пилот на хеликоптер UH-60 Blackhawk по време на авиошоу, което е част от военното учение "Бърз отговор 2022" (SR22).
Скопие, Северна Македония, 8 май 2022 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски





Специалните сили на армията на Северна Македония участват в учение, посетено от адмирал Робърт П. Бърк от САЩ и министъра на отбраната Радмила Шекеринска, в казармите на армията в Скопие, за да отбележат една година от членството в НАТО, в Северна Македония.
Скопие, Северна Македония, 27 март 2021 г. REUTERS/Огнен Теофиловски



Приятел на младоженеца води конете им пред къщата на булката по време на сватбена церемония в с. Галичник, което е на около 150 км (93 мили) западно от столицата на Северна Македония. Галичнишката сватба е традиционна тридневна сватбена церемония, провеждана всяка година на Петровден или Деня на Свети Петър, която включва вековни обичаи, костюми, ритуали и танци, предавани през вековете.
Скопие, 15 юли 2007 г. REUTERS/Огнен Теофиловски

ИГРИЩЕТО НА ИМПЕРИИТЕ:



МАКЕДОНИЯ В ПОЛИТИКАТА НА ВЕЛИКИТЕ СИЛИ 1845-1945 г.

гл. ас. д-р Александър Стоянов, историк от Българска академия на науките и преподавател по история.

Автор на седем монографии и над 250 статии в списания, журнали и различни електронни платформи.

Името „Македония“ отдавна присъства в мисленето и начертанията на Великите сили.

Самото название се популяризира чрез една велика сила - кралството на Аргеадите, което Александър III, наричан Велики, успява да превърне в световна империя.

След смъртта на Александър империята му се разпада на части, една от които остава македонското царство на Антигонидите.

Когато Рим покорява Елада през 148 г. пр. Хр., „Македония“ се превръща в чисто географско понятие, което най-грубо съвпада с териториите между реките Вардар и Марица.

През Средновековието, вече като част от администрацията на Източната римска империя (Византия), „Македония“ става название на дн. Беломорска и Източна Тракия, като за известно време център на тема Македония е град Адрианопол (дн. Одрин).

Едва след османското завоевание през XIV-XV в. и налагането на термина „Румелия“ като название за земите на изток от р. Струма, понятието „Македония“ започва отново да се свързва със земите между Охридското езеро и полите на планината Пирин.

Именно в този контекст названието влиза и в първите европейски карти на Балканите през XVI и XVII в., без съмнение под формата на чисто географско название.

За това недвусмислено свидетелстват и различните етно-лингвистични карти от XIX и XX в., в които населението на областта се дели на българи, гърци, албанци, сърби и власи, без „македонци“ да фигурира като етнически или политически термин.

Първият пряк досег на европейските Велики сили с географската област Македония *(от тук насетне в текста термина ще се използва само в географски смисъл - б.а.)* може да се отнесе към края на XVI в., когато Австрийската империя е въплетена в т. нар. Дълга война (1593 - 1606) срещу Османската империя.

Притиснати от Полумесеца, Хабсбургите впрягат всичките си налични сили - военни и дипломатически, за да надделеят.

Едно от средствата за постигане на лелеяната победа е привличането на местното християнско население чрез усилията на Католическата църква.

От този стремеж се раждат две тенденции - опита за налагане на уния между Папството и местните църкви, от една страна и стремежът към оформяне на местна етническа идентичност, чиято концепция да обслужва владетелите във Виена.

Така именно се появява течението на илиризма, според което местното население на Западните Балкани има автохтонен, илирийски произход, различен от славянския и съответно езикът, който се използва, няма връзка със славянската писменост или гръцкото православно влияние.

Целта е латиницата да се наложи като писмена система, а местните християни да бъдат постепенно асимилирани.

Плод на тези католически усилия са и научни трудове като съчиненията на Цезар Бароний и Мавро Орбиний, които по-късно Паисий Хилендарски ще използва за основа на своята „История Славянобългарска“.

В чисто религиозен план, Папството се опитва да получи подкрепа от Сръбската патриаршия в Печ и автономната Охридска архиепископия, които продължават да функционират до началото на 70-те години на XVIII в.

Културната пропаганда е последвана от политическа, особено след края на Тридесетгодишната война (1618 - 1648), когато Австрия насочва вниманието си в източна и Югоизточна посока, за да компенсира отслабналото си влияние в Германските земи.

Виена насърчава развитието на интелектуален католически елит сред различните славянски общности, в това число и сред българите.

Зенит на политическата пропаганда е отбелязан през 80-те години на XVII в., в контекста на Великата турска война (1683 - 1699), когато Виена впряга всичките си приятели на Балканите, за да пребори Полумесеца.

През 1689 г. Македония е обхваната от масово въстание на местното военизирано християнско население.

Бунтът е оглавен от воеводата Капрош и е провокиран от пристигането на голяма австрийска армия на юг от р. Дунав след превземането на Белград през 1688 г.

Имперските войски, водени от генерал Пиколомини, превземат Ниш и спускайки се по поречието на р. Морава, навлизат в Македония.

Напредващия есенен сезон и разпространилите се заболявания разколебават настъплението на християнските войски.

Неспособен да задържи позициите си в Македония, Пиколомини се изтегля, унищожавайки Скопие и Щип.

Това, което австрийците не успяват да изгорят или плячкосат, е пометено от османците, които подпомагани от татарски отряди, си връщат контрола над Македония и потушават жестоко въстанието.

Според съвременни оценки, щетите, понесени от населението на областта, забавят икономическото й развитие с цял век.

Хабсбургите никога повече не успяват да напреднат така във вътрешността на Македония, но областта не е забравена от политическите елити на Дунавската монархия.

Същевременно в началото на XVIII в. на Балканите започва да действа още една велика сила, чиято задача е да сложи ръка върху местното християнско население - Русия.

Политиката на Московското царство за намеса на Балканите започва при Управлението на Петър I Велики (1682 - 1724).

Руснаците се присъединяват към войната с Османската империя през 1686 г. и техни политически агенти пристигат на Балканите, установявайки връзки първо с черногорците и сърбите, а след това и с българите.

Не бива да се пренебрегват и още по-старите гръцко-руски връзки и мястото на Цариградската патриаршия в плановете на Москва.

Издигането на Русия в империя през 1721 г. само засилва аспирациите й на Балканите, като идеите за връщане на Константинопол и създаване на дъщерна православна държава на мястото на старата Византия изкристализират постепенно при управлението на Екатерина II Велика (1762 - 1796).

За Руснаците Македония си остава периферен въпрос, макар че е показателно, че през 60-те години на XVIII в. един от хусарските полкове в руската армия, формиран от български и сръбски доброволци, е наречен „македонски".

Истинската промяна в положението на Македония като обект на политиките на Великите сили идва в средата на XIX в.

След поредица от загубени войни срещу Русия (1768-1774; 1787-1792; 1806-1812; 1828-1829) и надигането на националните революционни движения на гърци (1821 - 1831) и сърби (1804-1813; 1815-1817), Балканите се превръщат в арена на ожесточени политически борби.

Македония, разположена в самото сърце на полуострова, се оказва пресечна точка на пъстра палитра от аспирации.

Оставяйки настрана претенциите на местните народи, редно е тук да се очертаят основните цели на Великите сили, които започват да личат ясно около 1845 г. и надигащия се църковен въпрос на българите.

Основната предпоставка Македония да се превърне в ябълката на раздора не само сред балканските народи, но и сред големите политически играчи, е нейният мултиетнически характер.

Без значение как точно ще бъдат оценени процентите, неоспорим факт е, че в Македония живеят представители на всички големи етнически групи на Балканите, както и на няколко по-малки.

Към 1845 г. най-важният способ за тяхното самоопределение е религиозната им афилиация - християни или мюсюлмани, последвана от регионална и етническа принадлежност с отсъствие на някаква ясно изградена национална идентичност в смисъла, в който това понятие се разбира през XXI в.

Този факт дава възможност за разгръщане на сериозна културна и религиозна пропаганда от страна на Великите сили.

Русия заема водещо място със своите интереси, опитвайки се да играе ролята на защитник на православното мнозинство на Балканите.

В тази задача Петербург разчита на подкрепата на Цариградската гръцка патриаршия.

За Северната империя е най-изгодно всички балкански християни да са подчинени на един единствен религиозен център, който, на свой ред, да е подчинен на Русия.

В този контекст, руснаците не са склонни да подкрепят какъвто и да е духовен сепаратизъм сред православното население, което ги превръща в естествен противник на българите.

Следвайки своята вековна доктрина, Австрия се опитва да съживи католическата пропаганда сред балканските православни и да потърси възможност за установяване ако не на католическо, то поне на униатско присъствие на полуострова.

В стремежа си да контрира руското влияние, Австрия е до някаква степен склонна да окаже подкрепа на балканските християни в опитите им за постигане на религиозна независимост от Патриаршията.

Сходна е и позицията на Франция.

След загубата в Наполеоновите войни, Франция за кратко се превръща в политически аутсайдер на Европа.

Тази ситуация започва да се променя след 1830 г., когато Париж се сближава с Папството и се опитва да се превърне във водещ сила за постигане на католическата кауза в Източна Европа и Близкия Изток.

Тази тенденция се засилва значително след 1853 г., когато Наполеон III създава Втората империя.

Победата над Русия в Кримската война (1853 - 1856) увеличава френското влияние в Османската империя.

Французите изпращат поредица от католически мисии в Македония, където етническото многообразие се възприема като предпоставка за по-лесен успех на начинанието.

Особена е политиката на Великобритания.

Островното кралство няма преки интереси към Македония, но британските дипломати в Истанбул правилно усещат, че ако тяхното влияние проникне в тази балканската област, това ще е сигурен начин за контриране на руските аспирации.

Тази по-обща идея придобива конкретика след Кримската война.

Великобритания, заедно с Франция, седи в основата на широката реформена програма в Османската империя, чиято цел е да разшири правата на християните и да тушира руското културно влияние на Балканите.

Реформите намират изражение в приетия на 18 февруари 1856 г. Хат-и-хумаюн.

Документът гарантира равноправие на всички религиозни групи, подчинение на всички църковни институции на Портата и премахване на ограниченията, наложени на християните във връзка с развитието на просветното дело и строежа на нови църкви.

Тези позволения, макар и често останали само на хартия, отварят ниша, в която британското внимание търси възможност да проникне.

В Македония биват изпратени поредица от протестантски проповеднически мисии, възползвайки се от разширяващото се течение на евангелистите, които набират сила из различните краища на Британската империя.

Любопитно е да се отбележи, че покрай британските мисионери, в края на 60-те години на XIX в. и началото на 70-те години на XIX в. започват да се появяват също така американски проповедници и културни дейци.

Така, в периода 1845-1875 г., Македония се превръща в арена на оживена културно-религиозна пропаганда, която понякога ескалира в чисто физически актове на противопоставяне.

В областта си дават среща интересите на мюсюлманската религиозна общност, борещите се за църковна самостоятелност българи, привържениците на Цариградската патриаршия, които бранят статуквото, както и постепенно набиращите сила сръбски културни аспирации.

Към този местен микс трябва да се добавят католическите мисии, дирижирани поотделно от Австрия и Франция, опитът за запазване на православното единство от позицията на Русия и евангелисткият стремеж към разпространение на протестантството, идващ по линия на Великобритания и САЩ.





Крепостта в Скопие, една от забележителностите на града,
по време на залез.
Скопие, Северна Македония, 16 април 2012 г. REUTERS/Огнен Теофиловски

В тази картина единствените две сили, които, на този етап, се въздържат от директна намеса в района са Германия и Италия.

Причината за това е тясно обвързана с политическите игри на Силите, които добавят допълнителни нюанси в борбата за Македония.

През 1859 г. кралство Сардиния, подкрепяно от Франция, започва борба за обединение на Италия в една държава. Процесът се увенчава с успех през 1861 г., когато на 17 март Италия е обявена за единна държава.

Успоредно с издигането на апенинското кралство, в германските земи, кралство Прусия започва процес по обединение на няколкото десетки държавици, съставляващи т. нар. Германска конфедерация.

През 1864 г. прусаците побеждават Дания, а две години по-късно разгромяват Австрия в една светкавична война, в която на пруска страна се присъединява и Италия.

Победената и унизена Австрия е принудена да се откаже от имперските си претенции към германските земи, да отстъпи владенията си в района на днешна североизточна Италия (провинция Венето), а след това и да признае пълните политически права на Унгария, променяйки името си на Австро-Унгария.

Разгромът на хабсбургската политика на запад логично води до обръщане на имперските интереси към Балканите.

Същевременно през 1871 г. Прусия, вече като обединена Германия, разгромява Франция във Френско-пруската война (1870 - 1871) и отстранява Париж като основен политически играч на Балканите.

Анексирането на Папството от Италия през 1870 г. слага край на дейността на Светия престол като самостоятелен политически и културно-религиозен фактор.

По този начин Австрия получава възможността да се превърне в основен изразител на католическите цели и стремежи в Македония.

На фона на тези разместванията Германската империя започва да играе важна роля на балансьор между останалите Велики сили, възползвайки се от липсата си на преки интереси към Балканите като цяло и Македония в частност.

Берлин подпечатва своя дипломатически триумф през 1873 г. със създаването на Съюзът на тримата императори, в който влизат Русия, Германия и Австро-Унгария.

Новото политическо обединение ликвидира възможността за спорове между империите в Полша, но пренасочва техните претенции към Балканите.

Русия и Австро-Унгария започват да танцуват сложен дипломатически валс, в който те едновременно се борят да запазят съюзните си отношения, но и да защитят индивидуалните си политически цели.

Именно в такъв политически и културен контекст се разиграва поредното действие от балканската историческа драма - Източната криза от 1875-1878 г.

Макар фокусът на събитията да са Босненското въстание и Априлското въстание, последвани от Сръбско-турската война (1876 г.), Македония се превръща в разменна монета за Великите сили по пътя към решаване на балканския ребус.

Успоредно с политиката вървят и търговските и стопански интереси.

Между 1873 и 1877 г. Австро-Унгария инвестира значителни суми в изграждане на железопътна мрежа, която да подпомогне развитието на търговските й интереси на Балканите.

Освен връзката от унгарската граница през Сърбия и българските земи към Истанбул, Виена разчита и на изграждане на жп трасе от Сърбия през Скопие към Солун, което на подсигури нарастващите икономически аспирации на Двуединната монархия към голямото егейско пристанище.

Този траен интерес се разширява значително през 1878 г., когато Австро-Унгария получава правото да управлява Босна и Херцеговина и да разположи войски в Новопазарския санджак.

Загубила шанс за експанзия в Италия или Германия, Виена започва да разглежда Балканите като поле за един бъдещ квази-колониален проект, в който е важно да придобие икономически, а защо не и политически контрол над Солун чрез Македония.

Победата на Русия в Руско-турската война (1877 - 1878) и налагането на Санстефанския предварителен мир (3 март 1878 г.) действа като леден душ на австро-унгарската дипломация.

Само година по-рано, по време на Райхщадската конференция, Русия е обещала да не създава единна и голяма славянска държава на Балканите.

Сега Петербург рисува граници на една огромна България, при това единна, а не разделена на две области, както е било договорено в Цариград през зимата на 1876/77 г.

На всичкото отгоре цяла Македония е предадена на България, а така търсеният от Австрия достъп до Солун е прерязан напълно от българската територия, която обгражда от всички страни подстъпите към пристанището.

За късмет на австро-унгарските амбиции, Великобритания също не приема руския проект. Причината за позицията на Лондон е друга - Македония не е от значение, но достъп на България до Егейско море се смята за равнозначно с поставяне на руско военноморско присъствие в топлите морета - нещо, с което Острова се бори през целия XIX в.

Разширението на България трябва да бъде сериозно преразгледано, а Македония да бъде върната на Османската империя.

По този начин се запазват както икономическите интереси на Великобритания и Австро-Унгария, така и възможността за продължаване на културната пропаганда в етнически пъстрата област.

Един твърде общ и неясен член 23 на Берлинския договор (1/13 юли 1878 г.) подсказва за нуждата от провеждане на реформи в Македония и осигуряване на етническо и религиозно равенство.

На практика се повтаря мантрата от Хат-и-хумаюна, който вече 20 години така и не е приложен и остава само на хартия.

Берлинското статукво удовлетворява интересите на Великите сили, в това число и на Русия, която скоро забелязва, че България е твърде своенравна и независима държава и допускане на нейното прекомерно разширение би било в ущърб на руските интереси на Балканите.

Именно поради тази причина, през следващите три десетилетия, Русия е част от силите на статуквото, които бранят Берлинския мир и се противопоставят на всеки опит за неговото отхвърляне.

Проблемът „Македония“ се оказва един постоянно тлеещ въглен, който се нажежава все повече и повече, особено след създаването на няколко революционни организации от страна на местните народи, които се борят за отхвърляне на османската власт и присъединяване на областта към някоя от свободните балкански държави.

От своя страна, Високата порта, в която все по-силно се усеща влиянието на т. нар. младотурци, тръгва по пътя на създаване на нова, над-етническа национална идентичност - османска, в която всички народи на империята трябва да бъдат обединени на база османо-турския език, исляма и имперската законова система.

Този своеобразен османски национализъм диктува политиката на Истанбул в Македония - постоянно лавиране между интересите на местните балкански държави и Великите сили, съчетан с опит за засилване на мюсюлманския елемент като водещ в социалната картина на района.

През тези бурни три десетилетия от 1878 до 1908 г., най-ангажирана със съдбата на Македония остава Австро-Унгария.

Нейните агенти и дипломати внимателно следят нарастващите български аспирации.

Железопътният въпрос е използван като основен коз за контриране на амбициите на София.

Виена успява да изгради търсената от нея паралелна линия Истанбул-Солун и Солун-Скопие-Ниш-Белград и да циментира своите икономически интереси в Македония.

Същевременно Виена се стреми да използва Сърбия за оказване на натиск върху България.

Подклаждането на вражда между двете държави, ще даде възможност на Австро-Унгария да реализира своите планове за окончателно анексиране на Босна и Херцеговина, а след това и на икономическа, и евентуално политическа, доминация в посока Солун.

Същевременно, разяждани от национални претенции и вражди, балканските народи ще са лесна плячка за опитната и безскрупулна дипломация на Двуединната монархия.

Решителността на Австро-Унгария и нежеланието на Русия за промяна на статукво проличават ясно пред лятото на 1903 г.

Избухването на Илинденско-преображенското въстание е посрещнато на нож от двете империи.

Действията на българите са заклеймени, а София е официално предупредена да не се меси в подкрепа на въстанието, освен ако не иска да си навлече директната намеса на Великите сили.

След като бунтът е удавен в кръв, Виена и Петербург се заемат да нищят нова реформена програма, която да замаже очите на защитниците на човешките права, като успоредно с това съхрани основните имперски интереси в Македония.

В края на септември 1903 г., докато димът още се разнася над селата в Македония и Странджанско,





Изглед към манастира "Св. Йоан Кръстител" от XX век,
разположен близо до Маврово, на около 130 км (81 мили) западно от столицата на Северна Македония.
Скопие, Северна Македония, 2 май 2013 г. REUTERS/Огнен Теофиловски

императорите Франц Йосиф и Николай II се срещат в градчето Мюрцщег, където е избистрена реформена програма за решаване на македонския въпрос.

Предвидените мерки са свързани с реформиране на османската полицейска система, налагане на по-справедлива данъчна политика спрямо местното население и реализиране на практика на културните предписания на Хат-и-хумаюна в контекста на член 23 от Берлинския договор.

Като допълнителна гаранция за опазване на мира и статуквото, двете Велики сили, към които скоро се присъединяват Великобритания и Италия, се решават да изпратят своя военна мисия в Македония, която която има за цел да наблюдава и съветва османските власти.

Системата копира модела, приложен в Крит след голямото въстание от 1897 г.

Както и прословутият член 23 от Берлинския договор, така и Мюрцщегската реформена програма остава най-вече на хартия, а единствената полза от нея извличат военните контингенти на Силите, които получават екзотично квартируване за чужда сметка в непознати за тях земи.

Краят на фасадните промени идва през 1908 г. с приемането на първата османска конституция и установяването на младотурския режим в Истанбул.

Съгласно новият основен закон, всички поданици на империята стават равни пред държавата, а в създадения парламент на етнически принцип се избират фиксирани квоти от депутати, с което се решава, поне на хартия, въпросът с политическото представителство и правото на глас на малцинствата.

Успоредно с революцията от юли, Австро-Унгария задейства своите собствени политически планове.

Възползвайки се от обявената от България независимост, с което Берлинският договор е нарушен окончателно, Виена обявява че анексира Босна и Херцеговина и, в „знак на добра воля“, връща Новопазарския санджак на Високата порта.

Същевременно дунавската монархия инвестира все по-сериозни суми в развитието на османската инфраструктура и предлага икономическа и политическа подкрепа на Портата в замяна на отстъпените територии.

Македония, до скоро ядро на османските владения на Балканите, се превръща в гранична зона, в която се преплитат все по-сложно политическите, стопанските и културните интереси както на балканските държави, така и на Великите сили.

Тази нова, незавидна ситуация, се разгръща с пълна сила в периода 1911-1912 г. в контекста на сформиращия се Балкански съюз.

Австро-Унгария правилно усеща, че основната цел на дирижирания от Русия съюз е самата тя.

Виена полага всички усилия да разнищи и разгроми обединението на православните балкански държави.

Винаги прагматични, австро-унгарците осъзнават, че интересът към Македония трябва, поне временно, да бъде пожертван и областта да бъде превърната в ябълка на раздора, за която да се сбият трите суетни балкански богини - България, Гърция и Сърбия.

В тази посока късогледата българска политика се оказва безценен помощник на Хабсбургите.

Недалновидна се оказва и руската намеса - премиерът Пьотър Столипин и външният министър Сергей Сазонов се опитват хем да помиряват Сърбия и България, хем да се въздържат от каквото и да е вмешателство, тъй като Петербург осъзнава, че ако предпочете едната балканска държава, ще загуби другата.

Спорът за Македония се превръща в златен шанс за Австро-Унгария.

През пролетта на 1913 г., докато балканските народи умуват как да поделят плячката от османското наследство, Виена успява да убеди останалите Велики сили, че в името на справедливостта на Балканите трябва да се появи и албанска държава, с което да бъдат защитни правата на този народ, който, за разлика от останалите, няма своя политическа самостоятелност.

Моментът е подбран отлично.

Албания трябва да се създаде за сметка на руски излаз на Адриатика.

Ходът на Виена е гениален - Сърбия остава без излаз на море.

Претенциите й към Босна в онзи момент са замразени, а посягане към единственото място за териториални компенсации - Македония, ще доведе до срив на отношенията с България и гибелта на Балканския съюз.

Слепи за голямата политическа картина и ловко подмамени от австрийските сплетни,

българите се хвърлят в Междусъюзническата война (1913 г.) и сбъдват всички мечти на Дунавската монархия, съсипвайки опитът на Русия да възстанови политическото си влияние над православните народи на Балканите.

Македония е превърната в погача, която е щедро разпределена между Сърбия, Гърция и България по време на мирната конференция в Букурещ през лятото на 1913 г.
Територията, която от половин хилядолетие е била едно цяло, събиращо за добро или зло всички балкански етноси, сега е разпокъсана.

Скоро започва и етническото прочистване на българите от сръбската и гръцката зона.

Отворена е дълбока рана, която ще обрече на агония Полуострова за следващия половин век.

Само година след като Виена триумфира на Балканите избухва Първата световна война (1914 - 1918).

Австро-Унгария получава горчив урок от Сърбия и скоро разбира, че плановете за бърза окупация на балканската държава и присъединяване на македонския пътен коридор към Егейско море, се оказват химера.

Централните сили, изоставени от Италия през пролетта на 1915 г., се налага да потърсят подкрепа първо от Османската империя, а след това и от България.

Антантата (Великобритания, Франция и Русия) също се обръща към София с молба - или да застане на тяхна страна, или да остане неутрална.

Цената, която България изисква пред своите ухажори, е една - Македония.

За Антантата подобно осакатяване на Сърбия в онзи момент е невъзможно.

За Виена и Берлин да се обещае Македония на българите е най-лесното нещо на света.

Австрия може да преживее тази загуба в замяна на картбланш за завземане на Албания, Черна гора и Сърбия.

Освен разменна монета за Великите сили, Македония се превръща в бойно поле и „дом" на един от четирите основни фронта на Голямата война.

Десетки хиляди войници оставят костите си по дългата линия от окопи, бункери и бодлива тел, простираща се от Адриатическо море до устието на р. Места.

В Македония през онези кървави години се събира целия свят - войници от всички населени с хора континенти се бият там за всяка педя кална и окървавена земя.

Именно в Македония идва и първият голям пробив на Антантата срещу Централните сили - битката при Добро поле и капитулацията на България в края на септември 1918 г.

През следващата една година из разни зали в Париж, Македония се споменава често, докато Силите обмислят как и къде да прекроят границите на Европа.

САЩ заговорят за справедливост и съвпадение на етнически и политически граници.

Великобритания и Франция, верни на старите европейски традиции, искат унижение и разгром за победените.

И този път европейската традиция ще надделее над идеологическия наивитет на Новия свят.

Вместо раните да бъдат промити и превързани, в тях е натрита сол.

Германски офицер, присъстващ на подписването на Версайския мир, ще заключи пророчески - „До двадесет години, в Европа ще избухне нова световна война".

Датата е 29 юли 1919 г.

На 1 септември 1939 г. Хитлер ще нападне Полша.

След Първата световна война, Македония слиза от пиедестала на трофей, размахван от Великите сили.

Областта е поделена между Кралството на сърби, хървати и словенци от една страна, и Гърция, от друга.

Политиката на обезбългаряване навлиза в решителен етап.

Десетки хиляди българи бягат от Македония към българските земи, а тяхната драма ще бъде основен проблем на българската вътрешна политика до избухването на Втората световна война (1939 - 1945).

Именно този по-кървав глобален конфликт за последен път ще превърне Македония във важен субект на международните отношения в стария, многополюсен свят.

През 1941 г. Хитлер използва македонската стръв, за да привлече България в Тристранния пакт и да улесни окупирането на Балканите от нацистко-фашистките войски след успеха на операция „Марита".





Изглед към църквата "Св. Йоан Богослов", Канео в Охрид, Северна Македония.
Охрид, Северна Македония, 3 юни 2018 г.
REUTERS/Марко Джурица



Момче, облечено в народна носия, гледа традиционна сватбена церемония в селото Галичник, което е на около 150 км (93 мили) западно от столицата на Северна Македония, Скопие, 13 юли 2008 г. Галичнишката сватба е традиционна тридневна македонска сватбена церемония, проведена всяка година на Петровден или Деня на Свети Петър, която включва вековни обичаи, костюми, ритуали и танци, предавани през вековете.

с. Галичник, Северна Македония, 13 юли 2008 г. REUTERS/Огнен Теофиловски

Борис III изиграва хитро своите карти - България предлага да замести германските войски в Македония и да окупира областта, освобождавайки бойци за другите фронтове, на които се сражава Вермахта.

Триумфът на София е последван от трагедия.

През март 1943 г., възползвайки се от юрисдикцията си върху Македония, Германия изисква извозването на 11 400 евреи към лагерите на смъртта.

София няма как да откаже - тези земи се водят германски до края на войната - все пак не българската армия ги е подчинила през пролетта на 1941 г.

През 1944 г. едно от първите условия, поставени пред България от СССР, Великобритания и САЩ след 9 септември е незабавното изтегляне на българските окупационни сили и връщане на Македония на Югославия.

След края на войната, на 10 февруари, в Париж е подписан мир, според чиито клаузи София дължи на Белград обезщетение в размер на 45 000 000$.

Чекът е подписан, сумата е определена, а Македония за пореден, но не и за последен път е разменена.

Краят на Втората световна война слага точка на един продължил цял век сбор от политически процеси, в които историко-географската област Македония играе ролята на изпитателна площадка, бойно поле, разменна монета и дори колониален проект на Великите сили.

През тези сто години областта е разделяна, продавана, купувана, реформирана на хартия, удавяна в кръв, минирана и покривана с окопи, а след това демилитраизирана и наново поделяна.

Мисионери, войници, полицаи, анкетни комисии, пътешественици, революционери и мечтатели оставят своите дири по прашните пътища и из тесните улички.

Македония ражда не малко юнаци и се превръща в лобно място за много повече герои.

Заедно с историческите личности, областта се оказва гробница и за българските национални мечти и претенции.

Онова, което за Великите е просто парче земя, което може да смени собственика си с прост нотариален акт, разписан пред свидетели на някоя посланическа конференция, остава за българите частица от тяхната национална същност и народен дух.

Игрище на Великите сили и жива рана на българската външна политика, Македония и до днес продължава да е неразрешим ребус за дипломатите - както в София, така и в Брюксел, Москва и Вашингтон.



Хора на каменен мост от XV век гледат към главния площад в Скопие. Мащабният проект за преобразяване на столицата на Северна Македония е замислен с цел да преобрази облика на столицата, отразявайки древното наследство на страната. Проектът включва изграждането на нови сгради, паметници, мостове и други инфраструктурни проекти, както и реновирането на съществуващи обекти.

16 април 2011 г. REUTERS/Огнен Теофиловски



Поддръжниците на ВМРО-ДПМНЕ на митинг до строителната площадка на проекта „Скопие 2014". Многомилионният проект за градско обновяване предизвиква разделение сред населението на Северна Македония точно преди предстоящите избори в началото на юни 2011. Никола Груевски е принуден да насрочи изборите, след като опозицията бойкотира парламента поради противоречивия проект.
Скопие, 29 май 2011 г. REUTERS/Огнен Теофиловски





Изглед към скулптурата на Гемиджиите, разположена над каменния мост пред новия Македонски народен театър. Младежите от Солунската българска мъжка гимназия, анархотерористи, повлияни от идеите Женевската група - основана в Пловдив, целят да засегнат финансовите и икономическите интереси на западните държави в Османската империя и да ги принудят да действат в защита на българското население в Македония.

Скопие, 12 април 2011 г. REUTERS/Огнен Теофиловски





Мъж върви през гъста мъгла.
Скопие, Северна Македония, 4 януари 2023 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски



Снимка от честването в Скопие на 24 май 1941 г. заедно с ансамбъл „Гусла"

Централен държавен архив

НОВА ЗЕМЯ



През април 1941 г. се налага Хитлер да промени стратегията си на изток.

След завземането на половин Полша и окупацията на Франция, Нидерландия, Белгия и Люксембург на запад, Континентална Европа, от Лисабон до Урал, е в хватката на Третия райх.

Единствено Англия оказва съпротива, но Хитлер е убеден, че Луфтвафе и германският флот в крайна сметка ще сломят британците, поставени под морска блокада.

Ситуацията дава възможност на Хитлер да се ориентира към следващата стъпка в голямата стратегия за преобразяване на света: великият сблъсък на арийската и славянската раса - планът „Барбароса".

За тази цел Фюрерът има нужда от пълно обезпечаване на фланговете за инвазията в Съветския съюз, а именно - Балканите.

На Балканите Хитлер има съюзници - българският цар Борис, румънският министър-председател Антонеску и сръбският регент княз Павел.

Гърция, както обикновено, е верен съюзник на Англия. Хитлер няма териториални или други претенции към Балканите, това не е арена за расовата му теория.

Но за Мусолини, след опита за експанзия в Абисиния, Балканският полуостров е следващата цел за изграждане на средиземноморска империя.

През 1938 г. Италия нахлува в Албания.

Албанците се оказват по-труден противник от очакваното.

Нещо повече, нападението на Италия срещу Гърция се оказва фиаско.

През пролетта на 1941 г., когато Хитлер е почти готов с приготовленията за инвазията в Съветска Русия, напрежението на Балканите е неприятен дразнител.

Деян Драгиев е е завършил СУ „Св. Климент Охридски", Университета на Манчестър, Великобритания, и е доктор по право от Университета на Хамбург, Германия, с дисертация по международно частно право под ръководството на проф. Петер Манковски, с награда „magna cum laude".

Специализира в Хагската академия по международно право. Адвокат, член на Софийска адвокатска колегия, с практика в сферата на търговското право, гражданския процес и международното частно право.

Член от най-висока степен (fellow) на Лондонския арбитражен институт (Chartered Institute of Arbitrators, London), арбитър в арбитражните колегии на международни арбитражни институции в Европа, Близкия изток (Дубай и Абу Даби) и Азия.

Автор на две книги и над 30 статии в български и международни издания по въпросите на международното частно право и гражданския процес.

Дългогодишен автор в сп. „L'Europeo" по теми за история и култура.

Първо, тъй като съюзникът му Мусолини нанася репутационни щета на Тристранния пакт с неуспеха да докаже силата си на бойното поле.

Второ, ако Съюзниците получат плацдарм за пробив в Гърция, това може подозрително да повтори оформянето на фронт в Източното Средиземноморие като през Първата световна война.

Вместо да нахлуе на изток, Хитлер трябва да отложи план „Барбароса" и да реши проблемите на Оста на Балканите.

На 27 март 1941 г. в Белград е извършен преврат.

Макар регентът Павел да е британски възпитаник, политиката му е ориентирана към реалностите на полуострова и осъзнава, че факторът в тази част на Европа е Германия.



Снимка на деца от скопските села след безплатно представление за тях на Скопския народен театър. Скопие.
Централен държавен архив

Югославия се присъединява към Тристранния пакт.

Офицерството обаче организира пуч,
при който Павел е отстранен, а страната е насочена
извън орбитата на Третия райх.

На 6 април Луфтвафе започва да бомбардира Белград.

През територията на България преминават
германските танкови дивизии, които се насочват
към Ниш и Скопие.

Италиански и унгарски войски навлизат в Югославия
на 10-11 април.

Сръбските войски масово се предават,
а на 17 април страната капитулира.

На 7 април двама дейци на ВМРО, Васил Хаджикимов
и Стефан Стефанов, пристигат в Скопие в каросерията
на камион, пътуващ от България.

Там намират връзка със свои стари саратници:
адвоката Благой Попанков, търговеца Илия Атанасов
и доктор Делчо Зографски.

На следващия ден в Галички хан в Скопие те се събират
заедно с дейци на ВМРО и сподвижници на революционера
Иван Михайлов.

Образуват се два лагера.

Единият се застъпва за обявяване на независима
Македония, за което трябва да се търси подкрепа
от Хитлер, дори като директен германски
протекторат, подобно на Бохемия на територията
на някогашната Чехословакия.

Другите обаче застават на позицията
за обединение с България.

Вторите се оказват по-многобройни и гръмогласни
и призовават местното население на Скопие
да се самоорганизира и да вземе властта
от ръцете на наложената от Белград администрация.

Инициативата подемат и други градове, на първо
място Тетово.

Така се зараждат акционните комитети в Македония,
чиято цел е да установят контрол върху местното
самоуправление, да парират действията на сръбската
администрация и да обезоръжат местните сръбски
войски.

На 11 април новината за акционните комитети стига
до Богдан Филов, министър-председателят на България.

В дневника си Филов записва, че въпросът е обсъден
и с двореца: автономия за Македония
или присъединяване към България.

Както пише Филов, „трябва да разберем дали е само
слух и ако не е слух, тряба ние да посеем такъв".

Решават да изпратят журналиста Данаил Крапчев,
който заминава за Скопие, да проучи
какви са настроенията и да докладва.

Новините от Македония са еднопосочни:
сръбският митрополит в Скопие е изгонен от града,
местното население излъчва Спиро Китанчев
за нов кмет и започва подмяна на администрацията.

Сръбският език е масово заменен от българския.

Везните са рязко наклонени към присъединяване
към България.

Отново в български ръце

На 19 април 1941 г. Пета българска армия
навлиза във Вардарска Македония
под ръководството на генерал Никола Михов.

В района се разполагат между 20 и 30 хиляди души
военна сила в периода до 1944 г.

Армията се набира предимно от местното население.

Планът е начертан още с издадената от Хитлер
„Военна директива 26" от 3 април, която разпределя
участието на германските, италианските, унгарските
и българските войски в окупацията на Югославия.

От българите се очаква не само да установят контрол
върху Вардарска Македония, но също така да навлязат
и в Поморавието.

Така се връща територията на Западните покрайнини,
загубени с Ньойския договор през 1919 г.,
но дори и отвъд - до проекто границите
според Санстефанския мирен договор.

Хитлер обаче изисква българските части
да окупират и вътрешността на Югославия,
включително Крагуевац, почти до Белград.

Българските войски навлизат на юг, по реките Струма
и Марица в Беломорието, без да окупират самия град
Солун, който е поставен под германски контрол.

В края на месец април 1941 г., във Виена, се организира
конференция на силите на Оста, която да договори
преразпределянето на балканските територии.

Границата между италианските
и българските земи преминава край Охрид и Ресен.

Със спогодбата Клодиус-Попов се уговаря
свободно ползване на ресурсите на новозавладените
територии от страна на Третия Райх, а България
поема администрацията на областта, издръжката
на германските войски и военните репарации,
които Югославия дължи на Хитлер.

С това се уточнява ролята на България
в окупираната югославска територия.



Снимка на учителки и ученички, разглеждащи изданията показани на изложба на периодичния печат в Скопие.

Централен държавен архив

Тя поема пропорционално на територията финансовите задължения на Югославия към Германия, осигурява източниците за германската индустрия и обезпечава управлението между Вардар и Бяло море, с което сякаш признава за правно положение окупацията в Македония.

Струва да се отбележи и фактът, че Клодиус е средно равнище германски чиновник (заместник-началник на Отдел за икономическа политика към Министерството на външните работи), а предметът на спогодбата с Третия райх е крайно органичен.

Друг международен договор обаче не е сключен, нито има специална спогодба за предаване на властта над Вардарска Македония на България, подобно на присъединяването на Южна Добруджа през 1940 г.

Във вътрешнополитически план, на 14 май 1941 г., Народното събрание провежда заседание, на което министър-председателят Богдан Филов декларира анексията на Вардарска Македония към Царство България.

За това липсва обаче акт на самото Народно събрание, както и международен документ.

Никоя държава не признава официално присъединяването на македонските земи към България.

А това са 23 807 кв. км и 1 061 338 души население.

Да построиш нова страна

Администрирането на Македония към Царството изисква финансов, административен и организационен ангажимент, който е предизвикателство пред българската икономика и управление.

Територията на новите земи се разделя на три области - Битоля, Скопие и Ксанти.

Преброяването на населението показва, че 80% считат себе си за българи, докато останалите декларират, че са албанци, куцовласи, гърци, евреи, сърби.

Въпреки това новата българска власт настойчиво окуражава бежанците и преселниците, заселили се в България - в периода 1913 - 1918 г., да се завърнат по родните си места и отново да се заселят във Вардарска Македония и Беломорието, така че да възстановят преимуществено българския състав на местното население.

Възстановени са българските епархии в областите, съгласно администрацията на Българската екзархия, възстановяват се и българските училища.

Другият главен фактор на българското управление - обезпечаването на сигурността и властта - се реализира с областни полицейски управления в Битоля, Скопие и Прилеп и множество околийски управления, с близо 4800 полицаи.

Инвестицията на българската власт в Македония е колосална, разглеждана в светлината на общите стопански показатели на страната, а и на факта, че македонските земи в крайна сметка не са официално признати за анексирани от Царството.

През 1941 г. се инвестира сумата от над 8 млрд. лева, през 1942 г. се инвестират над 14 млрд. лева, а през 1943 г. инвестицията е за над 27 млрд. лева.

Очевидно става въпрос за даване на мощен тласък на икономиката на македонските земи.

До Балканските войни те са част от Османската империя, „болният човек на Европа".

След това са разпокъсани между Сърбия, по-късно - между Югославия и Гърция.

Притиснати от бурите на историята, македонските земи сякаш продължават да живеят по-скоро в едно Средновековие, отколкото в XX в.

За да бъдат въведени в съвременната епоха, тези територии трябва да получат модернизация, такава, каквато новоосвободена България е преживяла повече от петдесет години по-рано.

Започват строежи на училища, болници и административни сгради.

Гражданската и транспортна инфраструктура е дълбоко и морално остаряла.

Строят се пътища, железопътни линии и гари, далекосъобщителна мрежа.

Отводняват се блата, прокарват се канали, в Беломорието се изграждат корабостроителници.

Българската администрация прокопава 260 км напоителни канали и залесява 14 000 дка гори.

Прокарана е телефонна линия София-Скопие-Битоля.

Откриват се редовни автобусни линии Скопие-Кюстендил-София, Щип-Радовиш-Струмица, Струмица-Петрич. Държавата отделя над 20 млн. лв. за строителство на пътища.

Започва масово залесяване.
Само за година се постигат по-добри резултати от сръбските опити за модернизация през изминалите 20 години.

Открити са болници в Скопие, Куманово, Щип.

Преминава се към отводняването на Скопското и Струмишкото поле, полагат се и усилия за ограничаване на маларията.



Снимка на цар Борис III, посрещащ в парка на Двореца в София тържествуващи поданици по случай възвръщането на Македония и Западните покрайнини в пределите на Царство България. София. Април 1941 г. Централен държавен архив



Снимка на цар Борис III, посрещащ в парка на Двореца в София тържествуващи поданици
по случай възвръщането на Македония и Западните покрайнини в пределите на Царство България.
София. Април 1941 г. Централен държавен архив



Снимка на цар Борис III, посрещащ в парка на Двореца в София тържествуващи поданици по случай възвръщането на Македония и Западните покрайнини в пределите на Царство България.
София. Април 1941 г. Централен държавен архив

Стопанският живот във Вардарска Македония също е слаб и вял до 1941 г.

Присъединяването към България отваря нови икономически хоризонти за търговията и банковото дело.

Българската народна банка започва да открива клонове, както редица други български банки от онзиепоха като: Българска земеделска и кооперативна банка, Македонска народна банка, Популярна банка, Банка „Български кредит".

Кредитната експозиция за периода 1941-1943 г. надхвърля 25 млн. лева за финансиране на земеделците в областта.

Специалисти от София пристигат в Скопие и Битоля, за да работят с местното население по подобряване на земеделските практики и управление на почвите.

Близо 40 хиляди сръбски колонисти, заселени след 1918 г., са изселени.

Техните земи и земеделска техника са раздадени на малоимотните местни селяни, както и на завърнали се от България бежанци.

До 1943 г. са учредени над седемдесет земеделски кооперации.

През 1941 г. за пръв път местното население може да празнува свободно празника 24 май.

От София пристигат в Скопие за отбелязване на празника - Елисавета Багряна, Добри Немиров, Стилиян Чилингиров.

Денят на българската азбука и славянска писменост се празнува в много градове на Вардарска Македония - Битоля, Велес, Прилеп, Охрид, Ресен.

През 1941 г. в Скопие са създадени 64 културно-просветни, спортни и други дружества, между които спортните клубове „Вардар" и „Македония".

В Скопие е основана Народна библиотека с 200 000 тома българска и чужда литература.

На 3 октомври 1941 г. Скопският народен театър поставя първата си постановка, създадена специално за случая от Кирил Христов.

През лятото на 1941 г. в Битоля се открива читалище „Пейо Яворов".

Подобни читалища се създават в множество села, които се попълват с книги от българското Министерство на народното просвещение.

Зъбчатите колела на администрацията край Вардар

Реалността обаче не бива да се идеализира. Царството не е истински подготвено за предизвикателството, пред което се изправя.

След 1934 г. българската държава е на силни етатистки устои, направлявана от едноличния режим на цар Борис III.

Така изградената администрация трябва да „усвои" една значителна нова територия и население.

Там българското самоуправление няма изградена база.

Едно от възможните решения е командироването на български служители в Македония, но то създава значителни затруднения в старите земи.

Да се осланят на администрацията до 1941 г., подчинена в продължение на двадесет години на Белград, е безперспективно.

През месец май 1941 г. пристигат първите чиновници от София, които имат за цел да подберат местни кадри в Скопско и Битолско, на които да бъде предадена властта колкото се може по-скоро.

Командированите администратори се оказват сериозен и непредвиден разход за държавния бюджет.

Битовото им установяване в новите земи също е нелека задача.

Трудно намират квартири, в Македония има малария, която е непозната за българските земи.

Оказва се, че 23-те околии, създадени във Вардарска Македония, изискват чиновнически състав, който просто не може да бъде осигурен от София и старите предели на България.

Още с навлизането във Вардарска Македония българската власт започва да търси помощ от местните жители за попълване на административния състав.

Най-лесно това става на по-ниските длъжностни нива.

От средите на местните хора се назначават писари, куриери, стражари.

Същевременно по-високи длъжности, като например в Сметната палата, се заемат почти изцяло от командировани чиновници.

Повечето кметски постове са за местни жители или хора, живели в България, но родени в Македония.

Пример в това отношение е Скопие.

През април 1941 г. кмет става Спиро Китинчев от местното население.

До края на годината чиновниците от местен произход са вече значителна бройка.

Те обаче са затруднени в употребата на книжовен български език.

Командированите от България чиновници считат, че местните са негодни за работа: „Сегашният персонал, с изключение на дошлите от старите



Снимка от раздаването на дипломи и награди на отличили се работници от Кирил Дрангов,
адвокат в Скопие и организационен пионер (първият вляво)
и Никола Коларов, областен директор на националната пропаганда (вторият вляво).
Скопие. Май 1943 г. Централен държавен архив

пределите, е наследил пороците на сърбите",
смята околийският управител на Прилеп.

„Голяма част от местните чиновници са некадърни.
Налага се да бъдат изпратени на стаж
в старите пределите, за да се научат на морал,
честност, законност и трудолюбие".

Според битолския областен полицейски началник
„чиновниците са почти всичките от новите земи,
неподготвени за службата си и вместо те да водят
службата, налага се службата да води тях".

„Стражарите от местното население
са недисциплинирани, невъзприемчиви и неморални.
В интерес на службата е поне за две години
да не се назначават местни жители за полицаи".

Интерес представлява и едно от писмата
на командировани полицейски агенти
до областния директор в Скопие.
Те се оплакват, че надеждите им за бързо връщане
по родните места не се осъществяват:
„Не искаме повишение, не искаме награди,
не искаме ордени, искаме да ни върнете
на старите местослужения."
Македония се оказва колкото желана,
толкова и трудна земя.

Краят на мечтата

През август 1944 г. става ясно, че Червената армия
ще стигне до р. Дунав в най-кратък срок
и несъмнено ще премине реката.

На 26 август новото правителство на Иван Багрянов
обявява неутралитет.

Прекъсва дипломатически връзки с Третия райх
и търси примирие с Англия и САЩ.

Разпорежда на германските части да напуснат България
и подготвя напускане на новите територии
във Вардарска Македония и Беломорието.

На 4 септември войските на Третия Райх
пленяват български гарнизон в Македония.

На 5 септември съветската армия
настъпва на българска територия към София.

Иван Михайлов търси подкрепа за обявяване
на независима автономна Македония като германска
марионетна държава, но вижда, че не получава
достатъчно подкрепа и заминава за Хърватия,
а оттам - в Рим, където остава до края на живота си.

На 8 септември България обявява война на Германия.

На Пета българска армия е наредено да се изтегли
към старата българска граница,
откривайки пространството за настъпление
на германските войски към България.

Българското изтегляне е хаотично, някои части
попадат в плен, а други, съставени от местното
население, просто дезертират и тръгват
към родните си места, защото няма какво да правят
в пределите на България.

След 9 септември новият военен министър Дамян
Велчев нарежда общи действия срещу германските
части с местните комунисти партизани в Македония.

Всъщност сръбските партизани на Тито не помагат,
а нападат българските войски.

Въпреки това успяват да отблъснат
настъпващите по направленията към Видин,
Кюстендил и София германски войски.

След 18 септември цялата българска военна мощ
е поставена под командването на маршал Толбухин.

Българската армия е подчинена на Червената армия
и след изтеглянето към старата територия
на България, трябва отново да навлязат в Македония.

Там обаче силите и влиянието
на югославските партизани и армията на Тито
са навлезли дълбоко и българите трябва да воюват
не само с доскорошните си съюзници - германците,
но и се сблъскват със сръбските партизани.

Въпреки това, през октомври и ноември,
Вермахтът е изтласкан от Македония.

Лебедовата песен
на българското управление на Македония
е кървавата Коледа в цяла Вардарска Македония.

От края на декември 1944 г. до началото
на януари 1945 г. клането обхваща войници,
бивши членове на българската администрация
и изобщо всеки, който може да се приеме за български
поддръжник, общо над 20 000 души. Още след 25 декември
войниците от гарнизона в Скопие се разбунтуват,
след като комунистическите дейци на Югославия -
Лазар Колишевски и ген. Михайло Апостолски,
изпратени от Белград, ги изпращат на запад за защита
на сръбските земи, вместо към Беломорието.

Офицерите са обградени в клуба в Скопие, арестувани,
обезоръжени и затворени в крепостта на Скопие
(Калето), където са изтезавани и избити.

По площадите на Скопие партизани на Тито
убиват и множество разбунтувани войници.

Чистката продължава с кметове, стражари и други
членове на отишлата си българска администрация
с обвинението, че са бугараши, ВМРО, ванчемихайловисти.

Така, в кръв, приключва поредният опит
земята край Вардар и по Беломорието
да се превърне в нов хоризонт, в нова земя за България.





Снимка на хор "Дрангов" в Школата за запасни офицери в Скопие.
Централен държавен архив





Снимка на началото на шествието за пренасянето на костите на Гоце Делчев от София в Скопие по ул. „Васил Левски“: младежи и девойки, носещи обвит с цветя портрет на Апостола и венци на признателност към подвига му.
София. 7 окт. 1946 г.
Централен държавен архив



Снимка на началото на шествието по ул. „Търговска“ за пренасянето на костите на Гоце Делчев от София в Скопие: младежи и девойки, носещи портрет на Апостола и венци на признателност към него. От дясната страна на улицата - граждани, покланящи се пред паметта на революционера.

София. 7 окт. 1946 г. Централен държавен архив

ВТОРАТА ГОЛГОТА НА ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ



Фотоархив с въведение от Евгений Еков

„Аз разбирам света единствено като поле за културно съревнование на народите" - тази мисъл на Гоце Делчев безспорно разкрива най-задълбочено същността му на главен организатор и вдъхновител на освобождението от османска власт на населението в Македония и Одринска Тракия.

На тази идея, превърнала се в мисия, той отдава и своя живот, поради което още приживе бива сравняван от съвременниците си с Васил Левски - Апостола на българската свобода.

Най-синтезирано и точно апостолската мисия на Гоце Делчев е описана от Симеон Радев във „Великите сенки": „Делчев бе един праведник - с кама в пояса.

Легендата го представлява като една бесна хала - и наистина, никой не бе равен нему по смелост - но в неговата природа преобладаваше мечтателността.

По призвание той бе роден за апостол.

Такъв бе и по мисъл. Всички угнетения будеха бунт в душата му; всички крайни бленове за преустройство на обществото му изкушаваха ума.

Една безспирна струя от разностранен идеализъм бликаше в него. Но това чедо на Кукуш бе разбрало, че преди всички идеали върви моя идеал: да бъдеш член на една свободна народност в една свободна земя.

И без да одуши в себе си социалните пориви, той бе в Македония революционер като българин", заключава летописецът - сам непосредствен участник в национално-освободителните борби.

Поради своята значимост за освободителната борба Гоце Делчев заема неоспорима лидерска позиция в Тайната македоно-одринска революционна организация (ТМОРО).

За повечето от нейните борци той е „хайдушко божество", според определението на Пейо К. Яворов в първата му биография. И през целия си съзнателен живот Георги Николов Делчев, както е официалното му име, само нарежда основания за правотата на едно такова „божествено звание".

Гоце Делчев е роден в Кукуш на 4 февруари 1872 г.

След завършване на трикласно училище в родния си град постъпва в Солунската българска мъжка гимназия „Св. св. Кирил и Методий".

Там се включва в тайните ученически кръжоци.

През 1891 г. напуска гимназията и постъпва във Военното училище в София.

Малко преди завършването си обаче е изключен заради увлечение по социалистическите идеи.

Присъединява се към организираната борба през есента на 1894 г., когато е назначен за учител в гр. Щип, където по същото време учителства и Дамян (Даме) Груев, член на Централния комитет (ЦК) на ТМОРО. Между двамата се установяват тесни приятелски отношения, в резултат на което Гоце Делчев е привлечен в редовете на Вътрешната революционна организация.

За кратко време, благодарение на всеотдайната си дейност, той се превръща в неин всепризнат ръководител и идеолог.

Дело на Делчев са първите канали на ТМОРО през българо-турската граница, както и първите пунктове в България за приемане и изпращане на куриери и за пренасяне на оръжие и литература в европейските предели на Османската империя.

Още като учител в Щип той участва в изграждането на комитети в града и в околните селища.

През следващата 1895 г. дейността му се пренася и в други краища на Македония - Солунско, Кукушко, Дойранско, Гевгелийско и Струмишко.

След Солунския конгрес на Българския македоно-одрински комитет (БМОРК) (1896 г.), както се нарича Вътрешната организация първоначално, на Гоце Делчев и Гьорче Петров е възложено изработването на устава и правилниците на организацията, което те изпълняват своевременно.

През есента на 1896 г. е назначен за учител по български език в гр. Банско.

Поради нарастващата му ангажираност към Вътрешната революционна организация, Г. Делчев се отказва от заеманата преподавателска длъжност и окончателно поема по пътя на професионалния революционер.

Последвалата през 1897 г. Винишка афера, довела до разкрития на организационната мрежа на тайната структура, подтиква както него, така и другите ръководители на ТМОРО, към търсене на нови, по-ефикасни форми на организация.

Така Гоце Делчев стига до идеята за четническия институт и пристъпва към изграждането на сложна тристепенна система от чети (селски, районни и окръжни), на които възлага главно агитационно-организационни функции.

От 1896 до 1901 г., наред с дейността си като член на ЦК на ТМОРО, Гоце Делчев изпълнява и други важни поръчения на организацията.

Той е неин задграничен представител в Княжество България, а в качеството си на главен ревизор инспектира и четите във вътрешността на Македония и Одринско.

По негова инициатива започва изграждането на революционни комитети и в Одринска Тракия.

За тяхното по-нататъшно разрастване важна роля изиграва Пловдивският конгрес на Одринския революционен окръг, свикан през 1902 г. по искане на самия Гоце Делчев.

Заради влошеното положение на българското християнско население през 1901 г. и особено след неуспеха на Горноджумайското въстание (1902 г.), Гоце Делчев, Дамян Груев, както и други дейци на организацията, са против прибързано обявяване на ново въстание.

Главното им съображение е все още слабото въоръжение на комитетите на ТМОРО.

От тази позиция той посреща с изненада решението за обявяване на всеобщо въстание още през пролетта на 1903 г., взето на Солунския конгрес на организацията в началото на годината.

Безсилен да се противопостави на решението на конгреса, на който както той, така и Даме Груев не присъстват, Гоце Делчев предприема незабавни действия за коригирането му.

След освобождаването на Груев от заточение двамата се срещат, за да набележат следващите конкретни стъпки.

Постигнато е съгласие за отлагане датата на въстанието за лятото на същата 1903 г., както и за превръщането му от „повсеместно и стратегическо" (каквото е решението на конгреса) в перманентно и с участието предимно на сборни въстанически чети.

Що се отнася до целите на въстанието, които са и цели на Вътрешната революционна организация, според Гоце Делчев, те се свеждат до събаряне на османското владичество в Македония и Одринска Тракия.

Поради невъзможността от пряко присъединяване на двете области към Княжество България, се проектира тяхната автономия, съгласно чл. 23 на Берлинския договор от 1878 г.

При организационното изграждане на ТМОРО Гоце Делчев, както и останалите ръководни дейци на организацията, следват опита на Васил Левски и неговите последователи от Вътрешната революционна организация и Гюргевския революционен комитет.

В битността си на македонски революционер Делчев не крие и не премълчава никога своята българска национална принадлежност.

Цялото му книжовно наследство, всички писма, правилници и устави на организацията, които той и други нейни дейци съставят в края на XIX и началото на XX в., са написани на книжовен български език.

След срещата си с Даме Груев (април 1903 г.), придружен от малка чета, Гоце Делчев се отправя към Серския революционен окръг за проектирания окръжен конгрес в планината Алиботуш (дн. Славянка), на който да бъдат обсъдени най-наболелите въпроси на окръга във връзка с предстоящото въстание.

На 4 май 1903 г., при с. Баница, четата е забелязана от местните османски власти и обградена от многоброен аскер.

В неравностойното сражение загиват повечето четници, между които и самият Гоце Делчев.

Така той не дочаква въстанието, за подготовката на което влага много сили и енергия.

Гибелта му е жесток удар върху ТМОРО, но тя не възпира хода на действията, довели до избухването на Илинденско-Преображенското въстание през лятото на 1903 г.

Смъртта на Гоце Делчев не слага край на неговото дело.

Точно обратното.

Паметта за него постепенно прелива във фолклора, литературата, в неговото иконизиране като събирателен образ на бореца за свобода.

Наред със спомена за неговото дело и заветите му, избуяват и не толкова лицеприятни исторически, а и не само, спекулации, свързани с костите на революционера, които имат дълга и тъжна история.

След убийството в с. Баница, Гоце Делчев заедно с другия воевода Димитър Гущанов са погребани в двора на църквата в селото.

През 1906 г. Революционера Михаил Чаков изважда част от костите на Гоце Делчев, тъй като торсът не се е бил разложил.

След дълго митарстване тези кости пристигат в Пловдив, а след това - в София, след Първата световна война (1914 - 1918 г.).

През 1923 г. те са предадени за съхранение на Илинденската организация, обединяваща ветерани от освободителните борби на българите в Македония и Одринско.

В навечерието на 120-годишнината от гибелта на Апостола при обработката на фонда на „Българска фотография" открих 51 уникални негативи, които съдържат снимки от пренасянето на костите на Гоце Делчев от София в Скопие на 7 и 8 октомври 1944 г.

Тези негативи са останали в архивите без да бъдат показани, поради гузната съвест на българските управници през първите 45 години след 9 септември 1944 г. и поради нехайството на тези, които идват след това на власт.

Това е в продължение на цели 77 години!

Тези негативи са уникални дотолкова, доколкото това събитие досега е представяно само от две снимки във вестниците и от спомените на участниците, които също са показани в тяхното „величие", както от българска, така и от югославска страна.

Откритието разгръща нова страница от историята за Гоце Делчев. Също така са изобличени предателите, които предоставят тленните му останки на Скопие..

Инициативата за предаването на костите на Гоце Делчев идва от македонска страна с подкрепата на Коминформбюро (наследник на Коминтерна) и СССР.

Силна „мотивация" за управляващите в София да предприемат това предателство изиграва присъствието на 150 хилядна съветска окупационна армия, която се установява в България на 5 септември 1944 г.

От българска страна активно се включва видният деец на БРП (комунисти), и същевременно председател на Илинденската организация в България - Стефан Аврамов, от Чирпан. Един българин предава на Скопие друг българин.

Стефан Аврамов много старателно скрива предателството в своите биографии.

Още през октомври 1944 г. той излага идеята за пренасянето на костите.

Трябва да минат цели две години, за да успеят ръководителите на София и Скопие да се разберат и да се стигне до датите 7-8 октомври 1946 г.

Стефан Аврамов се опитва да склони близките, главно сестрите на Гоце Делчев, да се съгласят да костите на героя да бъдат пренесени.

В крайна сметка, в резултат на голям натиск, включително и от страна на управляващите, начело с Кимон Георгиев и Вълко Червенков, самият той родом от Македония и зет на друг известен „македонец" - Георги Димитров, се стига до решението тленните останки да бъдат предадени.

Лицата на предателите са запечатани върху негативите, които представят „тържеството", както е кръстено тогава пренасянето.

То започва от Македонския дом на ул. „Пиротска" № 5, преминава през централната ул. „Търговска", която днес не съществува и на нейно място е бил издигнат Партийния дом.

На дигиталните копия освен Стефан Аврамов и Христо Калайджиев, присъстват още Кирил Петрушев - министър на труда в НР Македония, който е ръководител на делегацията;



Снимка на неидентифицирани лица в македонска носия, носещи по ул. „Васил Левски“ венец с надпис „На великия македонски революционер ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ!“ (на преден план) и неидентифицирано лице (зад тях), носещо друг венец.
София. 7 окт. 1946 г. Централен държавен архив

посланик Никола Ковачевич - българин от днешна Северна Македония, преименувал се от Ковачев;
ген. Кирил Михайловски Груица, един от набързо произведените от диктатора Тито генерали, чието партизанско име говори достатъчно за неговата принадлежност;
Диме Бояновски - Дизе - министърът на търговията и бивш бръснар от Прилеп;
Лазар Станев, председател на Народния фронт в Скопие и др.

В Народния театър, където се състои „тържеството", в ложата до македонските гости са министър-председателят Кимон Георгиев и министърът на информацията Димо Казасов.

Речта за делото на Гоце Делчев се прочита от един обикновен тогава учен, но бъдещ академик Тодор Павлов.

Сред участниците, които можем да видим на фотосите, е една личност, която дълго време живее на българска софра, но през 70-те години на XX в. се премества в Скопие - Лика Чопова-Юрукова, племенница на Гоце Делчев, дъщеря на неговата сестра Руша Чопова.

На церемонията присъства и най-яростната и мразеща българите председател на Антифашистката федерация на жените в НР Македония - Вера Ацева. Вследствие на зверствата, които тя извършва в родния си град Прилеп и избиването на стотици „бугараши", по-късно Ацева полудява.

По поръчение на властите в НР Македония за пренасянето е изработен нов саркофаг от майстора от Дебърската школа Насте Мирчевски, който вече е бил помакедончен.

Фактически това е саркофагът, в който костите се намират и днес, положени в каменния гроб в двора на църквата „Свети Спас" в Скопие.

Така старият храм се превръща в своеобразна втора Голгота на Гоце Делчев.

Подмяната на българската му идентичност с македонска се равнява на неговото духовно убийство.



Снимка на новия саркофаг с костите на Гоце Делчев (изработен за 21 дни от дърворезбаря Нестор Мирчевски по поръчка на властите в Скопие), с почетен караул от двама югославски войници (отпред) и неидентифицирани лица в залата на втория етаж на Македонския дом в София, на фона на знамена на македонски братства (вляво)



Стефан Аврамов - председател на Илинденската организация в България;
най-крайният отдясно - ген. Кирил Михайловски-Груица (в югославска военна униформа).
София. 7 окт. 1946 г. Централен държавен архив





Снимка на костите на Гоце Делчев и благовонни цветя в отворения саркофаг,
в който са положени тържествено през 1923 г. На плата, с който са били обвити, личат букви от надпис на кирилица.
София. 7 окт. 1946 г. Централен държавен архив



Снимка на шествието по ул. „Търговска“ със саркофага с костите на Гоце Делчев, носен от неидентифицирано лице **(отляво)** и Димитър Бояновски - министър на търговията на Народна република Македония **(отдясно).**
Вляво от саркофага: Лазар Танев - председател на Народния фронт в Скопие;



вдясно от саркофага: Стефан Аврамов - председател на Илинденската организация в България; най-крайният отдясно - ген. Кирил Михайловски-Груица (в югославска военна униформа).
София. 7 окт. 1946 г. Централен държавен архив



Снимка на девойка в македонска народна носия (вляво) и на група, носеща знамена на македонски братства и югославски партийни знамена (на преден план), следвана от саркофага с костите на Гоце Делчев, носен от неидентифицирани лица по ул. „Търговска“.



От дясната страна на улицата - граждани, дошли да се поклонят пред паметта и делото на Апостола.
София. 7 окт. 1946 г.
Централен държавен архив





Снимка на навлизащата в площада пред бившия Царски дворец почетна рота от югославски войници.
Зад ротата - част от групата, носеща знамена на македонски братства и югославски партийни знамена.
София. 7 окт. 1946 г.





Снимка на част от шествието за пренасянето на костите на Гоце Делчев от София в Скопие, водена от български военен оркестър, югославска почетна рота (зад него), група знаменосци (зад нея) и колона от участници (в дъното), завиващо от ул. „Васил Левски“ към площада пред Народния театър.
София. 7 окт. 1946 г. Централен държавен архив



Снимка (в преден план) на навлизащите в площада пред Народния театър: част от почетна рота от югославски войници, група носеща знамена на македонски братства и югославски партийни знамена и успоредно с нея - почетния караул, съпровождащ саркофага с костите на Гоце Делчев.



На заден план - част от колоната от участници в церемонията по пренасяне костите на Апостола, преминаваща по ул. „Васил Левски“ покрай Александровската градина (дн. Градска градина).
София. 7 окт. 1946 г. Централен държавен архив



Снимка на внасянето от площада в Народния театър на саркофага с костите на Гоце Делчев, носен от Димитър Бояновски - министър на търговията на Народна република Македония (отдясно) и три неидентифицирани лица (отляво и отзад), ескортиран от двама югославски войници. **На заден план** - двама знаменосци (вляво) и участници в церемонията по пренасяне на мощите.



На пети ред: Елена Пейнерджиева - сестра на Г. Делчев (крайната вдясно);
Лика Чопова-Юрукова - племенница на Г. Делчев, член на Илинденската организация
и на Комитета по пренасяне на костите на Апостола (вляво до нея).
София. 7 окт. 1946 г.



Снимка на официалната трибуна по време на събранието в Народния театър по случай пренасяне на костите на Гоце Делчев от София в Скопие. **Отляво-надясно:** неидентифицирано лице; Велика Г. Станишева - сестра на Г. Делчев; Христо Калайджиев - председател на СМКПДБ; Лазар Танев - председател на НФ в Скопие; Кирил Петрушев - министър на труда на НРМ; Кимон Георгиев - министър-председател на НРБ; Никола Ковачевич - посланик на ФНРЮ в НРБ;



Димитър Бояновски - министър на търговията на НРМ; неидентифицирано лице; ген. Кирил Михайловски-Груица; Вера Ацева - председател на АФЖ в Скопие. На втора линия: редица от знаменосци със знамена на македонски братства и девойка с македонска носия **(в средата)**. Вдясно от знаменосците - почетна рота от югославски войници. Зад знаменосците и ротата - струпани венци на признателност към делото на Гоце Делчев.

София. 7 окт. 1946 г. Централен държавен архив

ЦПА, Ф 1 оп 7 а.е. 765

1

7 октомври 1946 г

Др Червенков,

М н о г о късно ми се каза, че ще трябва именно аз да изнеса тази много трудна и много отговорна реч.

Изпотрепах се да търся литература, да правя нужните справки и пр.

Ще те моля друг път да не става това, защото ще отказвам да произнасям подобни речи.

За партийната д е к л а р а ц и я по въпроса за Пиринска Македония, както ще видиш, нищо не съм казал конкретно, защото, мисля, не на мене се пада честта п ъ р в и да изнеса декларацията пред нашата и югославянската публика.

Смятам, че речта, така както съм я приготвил с какви мъки и усилия, аз сам си зная, едва ли ще бъде неодобрена от секретарията.

Ще се чете, както знаеш, след обед към 4 часе в Народния театър. Ако намираш за мунасип, дай нареждане да се предава и по радио София, защото интересът към Гоцевата акция е много голям – и не само в София.

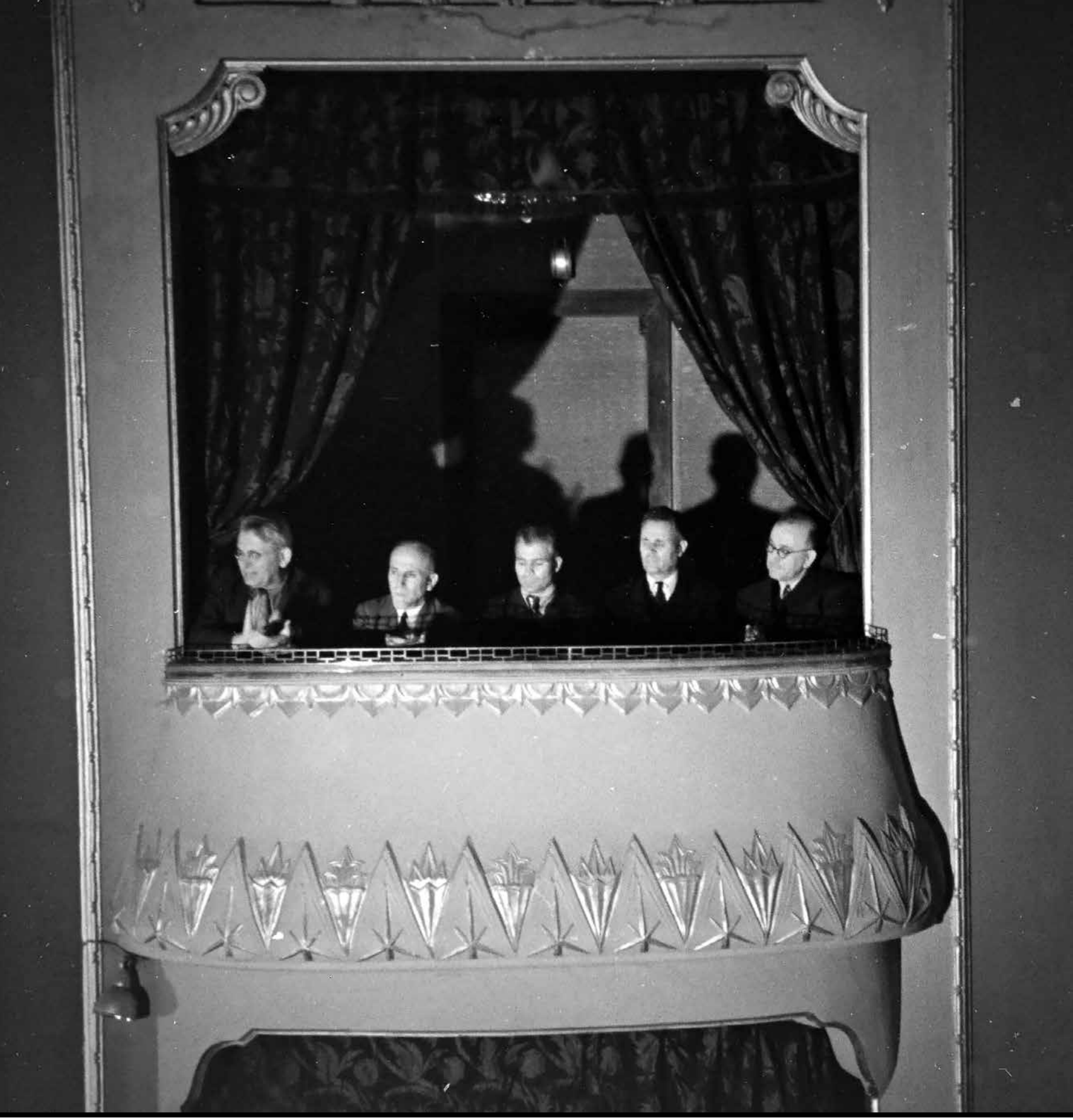
Най късно в 4 1/4 (четвърт) ще бъда в Народния театър.

С другарс и поздрав Т. Павлов

П П Акакво става с молбата ми за кола за през изборната ми кампания? Както виждаш, почнаха и дъждове. С и г у р н о тази кампания, без кола, ще ми струва страшно скъпо. Нужно ли е това наПартията?

Същия.

Писмо от Тодор Павлов до Вълко Червенков за подготовката на негова реч в Народния театър по повод пренасянето на костите на Гоце Делчев от София в Скопие и за прочитането от него на партийна декларация за Пиринска Македония пред българи и югославяни.
София. 7 окт. 1946 г. Централен държавен архив



Снимка на официалната ложа на Народния театър по време на тържественото събрание по случай пренасянето на костите на Гоце Делчев от София в Скопие. Отдясно-наляво: Кимон Георгиев - министър-председател на Народна република България (НРБ); Кирил Петрушев - министър на труда на Народна република Македония; Димитър Бояновски - министър на търговията на НРМ; Димо Казасов - министър на информацията и изкуствата на НРБ; Никола Ковачевич - посланик на Федеративна народна република Югославия (ФНРЮ) в НРБ. **София. 7 окт. 1946 г. Централен държавен архив**





Снимка на Тодор Павлов (на катедрата), произнасящ дълга реч за живота и делото на Гоце Делчев до саркофага с костите му, охраняван от югославски офицери, по време на събранието в Народния театър по случай пренасянето на костите Апостола от София в Скопие.
София. 7 окт. 1946 г. Централен държавен архив

М. В. Р.

ДИРЕКЦИЯ НА НАРОДНАТА МИЛИЦИЯ
Отдел Административ. Милиция
№ V 3241
8 Октом. 1946 г.
София



1

ОТКРИТ ЛИСТ

Дирекция на народната милиция разрешава заминаването до Македония/гр.Скопие – и обратно – на една група от 29 души от Националния Комитет на Македонската емиграция в България – във връзка с пренасянето на тленните останки на Македонския революционер Гоце Делчев.

Делегацията има следния състав:

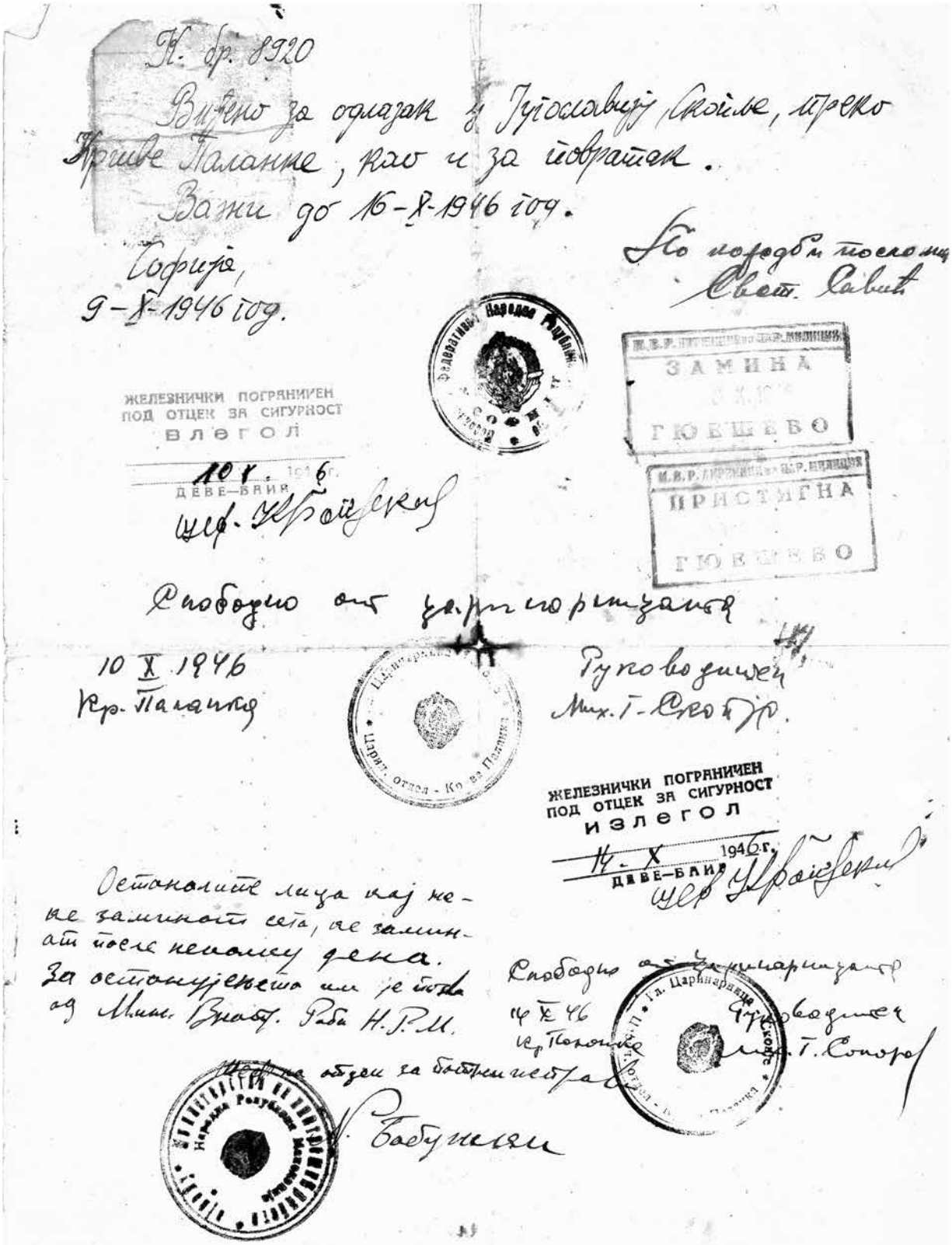
1. Водач ПЕТЪР ХАДЖИ ДЕЛЧЕВ – род.в гр.Кукуш, през 1893г., по занятие чиновник, български поданик, живущ в гр.София/ул.Зоградски Манастир № 4
2. НИКОЛИНА ДИНОВА ХРИСТОВА – род.София 1926г. чиновничка
3. АНГЕЛ ДИМИТРОВ МИНГОВ – " Солун 1913г. обущар
4. ДИМИТЪР АЛЕКСАНДРОВ ПУЛЕЙКОВ " Струга 919г. кафеджия
5. ПЕТЪР ГЕОРГИЕВ ТРАЙКОВ – " Кукуш 1905г. адвокат
6. ТОДОР П.ТОДОРОВ ЯНЕВ – " Кукуш 1902г. чиновник
7. ПЕТЪР КОСТАНДИНОВ ТОШЕВ – " Прилеп1885г. пенсионер
8. БОРИС МИЛАНОВ АНДРЕЕВ – " Кичево 897г. чиновник
9. ВЕЛКО ДОЙЧИНОВ РАДИЧЕВ – " с.Мало-сурско 1890г. млекар
10. ПАВЕЛ ДИМИТРОВ ДЕЛИРАДЕВ – " Чирпан 885г. публицист
11. КУЗМАН ИВАНОВ КАРАДЖОВ – " с.Загоричени 1892г.търговец
12. АЛЕКСАНДЪР БОГОЕВ НИКОЛОВ – " Тетово 904г. чиновник
13. МИХАИЛ МАКСИМОВ СЛАВКОВ – " Куманово897г.чиновник
14. ГЕОРГИ ТРАЙКОВ ДАНДАНОВ – " с.Горенци897г.техник
15. ПЕТКО МИРЧЕВ СТАМАТОВ – " Дебър 1907г. строител
16. ПАВЛИНА КОСТАДИНОВА ДИМИТРОВА " Варна 1930г. ученичка
17. ЛЮБЕН КОСТОВ МАНОЛОВ – " Охрид 1891г. занаятчия
18. ИВАН ХРИСТОВ ТОДЕВ – " с.Лачуково901г.земеделец
19. ТОМА ИВАНОВ ГИНОВСКИ – " Галичник907г.чиновник
20. КОСТА АНДОНОВ ЧАПАРОВ – " с.Горгонак1879г.шивач
21. ВЕЛКО ХРИСТОВ СИМЕОНОВ – " Дебър 1913г. строител
22. АННА ген. БЪЛГАРАНОВА – " София 1903г. общественица
23. НИКОЛА МАРИНОВ ПАНТАЛЕЕВ – " с.Равда1901г.земеделец
24. ХРИСТО ДИНЕВ СТОЙКОВ – " Дойран 1898г.журналист
25. ЕМА КОПАЦАНОВА – " Пловдив, домакиня
26. АНДОН ИВАНОВ КИРЯКОВ – " София, занаятчия
27. В[illegible] МЕТОДИЕВА СТОЙЧЕВА – " София, домакиня
28. КОСТА МИЛУШЕВ КОЧЕВ – 37 годишен, столар
29. МАРА КОСТОВА КОЦЕВА – 31 годишна, домакиня

Лицата ще минат през КПП Гюешево

Настоящият открит лист е валиден 15 дена за отиване и връщане, считано от 10.Октомври 1946г.

НАЧАЛНИК ПАСПОРТНО ОТДЕЛЕНИЕ

Открит лист, издаден от ДНМ - София, за разрешаване пътуването до НРМ/Скопие и обратно на група от 29 души, водена от Петър Хаджиделев (в горния десен ъгъл на снимката) от НК на македонската емиграция в България, за пренасянето на тленните останки на Гоце Делчев



На гърба: заверителни надписи и печати от българските и югославските гранични власти за излизане от НРБ през ГКПП „Гюешево“ на 10 окт. 1946 г. и напускане на ФНРЮ през ГКПП „Деве баир“ на 14 окт. 1946 г.

Централен държавен архив





Министерството на външните работи на Северна Македония промени светлините си в синьо, за да отбележи официалното присъединяване на страната към НАТО като 30-ия член.

Скопие, Северна Македония, 27 март 2020 г.

REUTERS/Огнен Теофиловски



Български войници маршируват пред руски танкове Т-55 в ничия земя между България и Македонияна граничния пункт Гюешево. България предава 31 танка и 18 оръдия на съседна Македония като част от по-голяма военна помощ, предназначена да подобри сигурността на малката балканска държава. Общата помощ включва 94 танка Т-55 и 108 минохвъргачки с боеприпаси за тях.

14 май, 1999 г. REUTERS/Димитър Дилкофф

ФАКТОРЪТ „СТРАХ” ТРЕСЕШЕ СКОПИЕ

(по архивни материали)



За всеки, който се интересува от Балканите, е повече от ясно че България винаги е помагала на новата държава Република Северна Македония (РСМ)[*1] в най-трудните за нея времена и очевидно така ще продължи и в бъдеще.

Но много хора, нарочно или не, забравят съдбоносния период от 1989 до 2001 г., рамкиран от началото на разпада на Югославия и въоръжения конфликт в Македония.

Затова е добре да се припомня, че България първа признава независимостта на Република Северна Македония и значително допринесе за поставяне на началата на македонската демокрация и освобождението на държавата от югославския режим.

За съжаление, отговорът на Скопие на тази политика на София през цялото време е белязан от „говорът на омразата”, който има своите дълбоки корени в пропагандната машина на Титова Югославия.

За да бъде скрита историческата истина за Македония се ангажират цели институции, безброй медии и добре платени сътрудници на държавните служби, чиято цел е да очернят и демонизират България повече и от самия дявол.

Докато цялата тази камарила контролира държавните и научни институции, както и медийното пространство в Република Северна Македония, дотогава „говорът на омразата” ще съществува в македонските учебници и медии.

Евгений Еков е историк, политик и дипломат, проявяващ подчертан интерес към националната ни проблематика, особено към съдбата на българите, останали извън границите на България след световните войни.

Политическата му дейност първоначално е свързана с ВМРО-Съюз на македонските дружества, като секретар, а по-късно като съпредседател.

Възстановител е и член на редакционния съвет на в. „Македония”, член на УС на Македонския научен институт.

От 1994 до 1997 г. е народен представител в 37-то ОНС от 10-ти МИР, Кюстендил.

Член е на Комисията по национална сигурност и на Групата за приятелство с Република Македония.

От април 1997 до 1998 г. работи в Министерство на отбраната, а от 1999 до 2006 г. - в Министерство на външните работи.

От 2001 до 2005 г. е извънреден и пълномощен посланик на България в Молдова.

От 2006 до 2010 г. е редактор в отдел „Анализи” на в. „Монитор” и в. „Политика”.

От 2010 до 2014 г. е сътрудник на сайта news.bg.

От 2014 г. и понастоящем е главен експерт в дирекция „Централен държавен архив” при Държавна агенция „Архиви”.

Автор е на анализи, коментари и интервюта по националните проблеми, по въпроси на външната политика, на националната и регионалната сигурност.

[1*] От 1991 г. официалното име на страната е Бивша Югославска република Македония (БЮРМ). След Преспанското споразумение, което влиза в сила през 2019 г. официалното име на държавата е Република Северна Македония.
Този текст разглежда основно периода 1989-2001 г., но за улеснение на читателя ще се използва настоящето официално име на държавата - Република Северна Македония. Названието „Република Македония” е използвано само, където се цитират източници.



Привърженици на ВМРО-ДПМНЕ, основната опозиционна партия в Северна Македония, развяват партийното знаме, докато празнуват победата си на парламентарните избори в Скопие рано сутринта на 2 ноември. Социалдемократите признаха загубата си след изборите, отбелязвайки края на десетилетия на ляво управление в бившата югославска република. Любчо Георгиевски, лидер на дясната партия ВМРО-ДПМНЕ, заяви, че той и неговият пазарно ориентиран партньор, Демократичният алианс (DA), са на път да формират правителство. **Скопие, Северна Македония, 2 Ноември 1998 г. /** REUTERS

Представете си само - в страната има масова 35-40% безработица, докато "шаманите на македонизма" са платени скъпо и прескъпо с парите на горките македонски данъкоплатци!

Изпускат ли се лесно такива привилегии и власт?

Разбира се, че не!

За това говорят и съхраняваните в Централния държавен архив (ЦДА) архивни документи от периода.

В изпълнение на Наредбата за предаване на съхранение в ЦДА на създадените преди двадесет години от държавните институции документи в архивните фондове на Министерски съвет, Народно събрание, Администрация на Президента на Република България и др. постъпиха голям брой материали.

Една немалка част от тях разкриват сложните отношения между София и Скопие през въпросния период.

За българо-македонските връзки интересни документи се пазят и в личните архивни фондове на български политици участвали в развитието им.

Сред тях особено силно изпъква фонда на бившия български президент Желю Желев.

Всички тези архивни материали не само позволяват да се запълнят „белите петна" през разглеждания период, но и да се представят ред непознати гледни точки.

***

На 8 септември 1991 г. се формализира мирното отделяне на Република Северна Македония от Югославия след референдум, на който мнозинството от гражданите на републиката гласуваха за самостоятелна държава.

Мнозина видяха в обявяването на независимостта сбъдването на една мечта - откъсването от сферата на влиянието на Белград.

Но тя беше набързо съкрушена от управляващите балканската държава.

Скъсването с миналото се оказа болезнен процес, макар че единствено за Република Северна Македония той се размина без война за разлика от всички останали бивши югославски републики, където сръбският шовинизъм се опита със сила да ги остави в разпадащата се федерация.

Още от създаването си, новата държава се сблъсква с ограбването на нейните ресурси и граждани от сръбския режим на диктатора Слободан Милошевич и вярната му юго-армия, които с напускането на страната изнесоха многобройно и ценно имущество.

Югославските банки задържаха около 2 милиарда германски марки по влоговете на македонските граждани, които и до ден-днешен не са върнати на техните притежатели.

Югославия насочи недобросъседската си политика и към България, в която на 10 ноември 1989 г. се постави началото на демократични промени.

В резултат на това отпаднаха съществувалите забрани да се коментира публично съдбата на българските общности зад граница и македонския въпрос.

През декември у нас бе създадена сепаратистката Обединена македонска организация (ОМО) „Илинден", а в юго-медиите започна антибългарска кампания за наличие на „македонско малцинство" в България.

На 28 декември говорителят на югославското МВнР заяви: „В България има македонско малцинство, което трябва да бъде признато от българска страна."

На 14 февруари 1990 г. последва и Обръщение на Съюзната скупщина на Социалистическа федеративна република Югославия (СФРЮ) до българския парламент за признаване на македонско национално малцинство.

В отговор, на 6 март Народното събрание прие Декларация срещу юго-опитите да се създаде македонска нация на антибългарска основа.

Съвсем изненадващо, в играта и у нас, и в Република Северна Македония беше вкарана историческата Вътрешна македонска революционна организация (ВМРО).

На 29 май 1990 г. по Българската национална телевизия (БНТ) се появи интервю с последния й водач Иван (Ванчо) Михайлов.

Почти месец по-късно - на 17 юни 1990 г., в Скопие се създаде Демократическа партия за македонско национално единство (ДПМНЕ), която се обяви за приемник на старата ВМРО.

Интересното в случая бе, че през 1990 г. основателите на бъдещата партия ДПМНЕ в Република Северна Македония посетиха София и се срещнаха с президента Жельо Желев, с премиера Димитър Попов, с депутати.

„Те ми се обадиха и поискаха среща в София с една идея - да се подпомогне процеса на развитие на Република Македония."



Представителят на Русия в ООН, Сергей Лавров **(отдясно)** и руският посланик в Северна Македония, Юрий Трушин **(отляво)**, отговарят на въпроси по време на пресконференция след срещата с президента на Северна Македония Киро Глигоров в Скопие. Руските служители заявяват, че няма причина за удължаване на мандата на Мисията на ООН в Република Македония (UNMIOS) след признаването между Северна Македония и Сърбия.
Скопие, Северна Македония, 28 Октомври, 1996 / REUTERS

Това заявява председателят на ВМРО - Красимир Каракачанов, в интервю пред журналиста от Република Северна Македония - Васко Ефтов.

Каракачанов допълва, че с Драган Богдановски, първият основател на партията ДПМНЕ, се познава още от 1988 г.

Председателят на ВМРО си спомня още: „След това Богдановски ме предаде на сръбските тайни служби УДБА.

Когато се срещнахме отново през 1990 г., аз го попитах дали ме помни.

Богдановски ми отговори: „Помня те, ама стана грешка тогава". Ама каква грешка, УДБА щяха да ме арестуват...".

За срещата на представителите на ДПМНЕ с българските политици Каракачанов споделя: „През 1990 г. основателите на ДПМНЕ ми се обадиха, за да съдействам за срещите им с българските власти.

Официален договор с България не е подписван тогава, но Димитър Попов гарантира, че ако Югославия нападне Република Македония, България ще използва всички дипломатически и политически средства, за да се противопостави на това."

Междувременно, за първи път от десетилетия, на провеждащото се от 5 до 29 юни 1990 г. в Копенхаген Съвещание за сигурност и сътрудничество в Европа (СССЕ), България официално постави въпроса за българското самосъзнание на населението в Социалистическа република Македония (СРМ).

На 30 юли група български народни представители, начело с кандидат-президента д-р Петър Дертлиев, не бяха допуснати през границата да положат венец на гроба на Гоце Делчев в Скопие.

На 2 август същата година 87-годишнината от Илинденско-Преображенското въстание е чествана официално в присъствието на новоизбрания президент Желю Желев.

Ден по-късно е приета и декларация на Великото народно събрание (ВНС) по повод Илинден - „За добронамерен подход в отношенията със СФРЮ".

На 11 септември 1990 г. в Рим бе погребението на Иван Михайлов.

На 27 февруари 1991 г. МВнР обяви, че България приема за „законен документ" „Декларацията за суверенитета" на СРМ и няма да има териториални претенции.

И сякаш като отговор, на 4 юни, гръцкият министър на правосъдието отказа да приеме българския си колега, защото е пристигнал със самолет на „ПАН Ер Македония".

Месец по-късно президентът Ж. Желев прави изявление, че България е за правото на самоопределение на всички народи на Югославия, включително и за създаване на независими държави, стига тези промени да стават без употреба на сила.

А на 30 август пред в. „Зюддойче Цайтунг" президентът формулира българската позиция към Република Северна Македония, почиваща на три точки: признаване след референдума за независимост, непризнаване на измислената от Коминтерна нация и ненамеса във вътрешните работи на бившата югославска република.

На 9 септември 1991 г. след референдума за независимост на Република Северна Македония Гърция поиска тристранна среща с България и Сърбия на 19 септември във връзка с обстановката на Балканите.

На 16 септември на първото си посещение зад граница след референдума за независимост, в България пристигна македонският премиер Никола Клюсев.

Същият ден, по повод поисканата от Гърция тристранна среща, говорителят на МВнР обяви становището на България да не се засягат интересите на „трети неприсъстващи страни".

На 19 септември се оповести отлагането на срещата в Атина „за по-късно".

Двойната игра на Скопие лъсна с казаното на пресконференция на ВМРО-Съюз на македонските дружества (ВМРО-СМД) в Москва, че: „... и до момента в Република Северна Македония е забранено да се притежават, разпространяват и да се четат български вестници".

Въпреки това България не промени позитивната си политика към непризнатата държава.

На 2 декември 1991 г. президентът Ж. Желев получи писмо, озаглавено - „До всички президенти по света", от македонския си колега К. Глигоров, с молба за официално признаване на Република Северна Македония.

На 5 януари 1992 г. Ж. Желев изпрати писмо-отговор до К. Глигоров, в което той заяви: „Убедени сме, че Македония отговаря на критериите на ЕО за признаване. В най-скоро време България ще признае независимостта на Р Македония, както и на Словения и Хърватско."



Министрите на външните работи и лидерите на балканските страни позират след края на пленарната сесия на двудневен форум в Агия Пелагия на 3 ноември 1997 **(отляво надясно, първи ред отгоре):** зам. министърът на външните работи на Босна и Херцеговина Миховил Малич и министрите на външните работи на Албания Паскал Мило, на България Надежда Михайлова, на Югославия Милан Милутинович, на Гърция Теодорос Пангалос, на Румъния



Адриан Серин, бивша югославска република Македония Благой Хаджиски и на Турция Исмаил Чем; **(втори ред, отляво надясно):** премиерът на Албания Фатос Нано, премиерът на България Иван Костов, президентът на Югославия Слободан Милошевич, премиерът на Гърция Костас Симитис, бившият президент на Северна Македония Киро Глигоров,премиерът на Турция Месут Йълмаз и премиерът на Румъния Виктор Чорбя. **REUTERS /Yannis Behrakis**



Президентът на България Желю Желев влиза в централата на НАТО на 25 март 1996, след като е посрещнат от генералния секретар на НАТО Хавиер Солана.
Брюксел, 25 март 1996 г. REUTERS /Benoit Doppagne

На 9 януари последва български меморандум до СССЕ с посланието, че:
„Всяко отлагане на международното признаване на Р Македония не би съдействало за стабилността на Балканите."

А на 15 януари България първа в света призна независимостта на държавата с нейното конституционно име - „Република Македония".

Признаването стана по настояване на президента Ж. Желев.

Късно вечерта на 15 януари заседанието на Народното събрание (НС) бе прекъснато и премиерът Филип Димитров обяви, че правителството е решило да признае независимостта на четири републики от състава на бивша Югославия - Словения, Хърватия, Македония, Босна и Херцеговина.

По-късно Ф. Димитров обясни своето действие така:
„Беше една сложна ситуация и никак не лесна, но аз признах и поех отговорността да оповестя това решение, защото беше ясно, че Македония ще бъде призната от България, по това бяха правени изявления. Въпросът беше дали веднага и дали безусловно.

Войната продължаваше и едно признание беше допълнителен аргумент да се спрат или поне намалят опасностите от нахлуването на Юго-армията в Македония".

По този начин България се вписа в кръга на държавите, които очакват европейска и атлантическа интеграция, допълва експремиера: „Историята се решава не в политическия диалог, тъжно е когато на исторически дебат се придава политическо звучене", констатира с горчивина Ф. Димитров.

Признаването на Република Северна Македония има не само добри оценки. „Ние навремето", заявява по този повод друг български премиер - Иван Костов, „направихме много - България първа призна Македония - те са го забравили отдавна.

Сега сигурно си мислят, че СССР първи ги е признал".

Иронията му е свързана с факта, че на 4 август 1992 г. с помощта на президента Ж. Желев руският президент Борис Елцин признава в София суверенитета на Република Северна Македония.

Опитите за принизяване на ролята на България не секват и през най-межките години на съществуване на „суверенната" македонска държава, въпреки ударите, които Скопие понесе.

Първият натиск срямо Република Северна Македония беше нанесен чрез блокадата на страната от север и юг, след обявяването на независимостта й през 1991 г.

Сърбия и Гърция не искаги не можеха да се примирят с нейното съществуване и загубата на общата им граница, помагаща им да имат своето водещо положение на Балканите.

В сръбската преса започнаха да се изливат потоци от кал против Република Северна Македония.

Сръбските шовинисти явно трудно се примиряваха с факта, че страната не иска да бъде третирана като Вардарска бановина, каквато е била в границите на Сръбско-хърватско-словенското кралство и Видовденска Югославия между двете световни войни.

Те определяха референдума за независимост като предателство и „отнемане на сръбски територии".

Немалко сръбски политици реагираха остро, заговори се дори за „възстановяване на реда в Македония", а водачът на Радикалната партия в Сърбия - Воислав Шешел дава обещания, че ще изпрати свои четници в Скопие.

Логиката на развитието на отношенията между Република Северна Македония и Сърбия след разпадането на Югославската федерация подсказваше, че са неизбежни бъдещи противоречия между двете държави по въпроси свързани с историята, църквата, сръбското културно наследство на територията на Вардарска Македония и др.

И Белград, и Скопие обаче се стремяха да ги тушират главно поради стратегическата важност на транспортния коридор Север-Юг (Белград-Ниш-Скопие-Солун).

Неговото безпрепятствено функциониране засягаше жизнените интереси на двете страни в области като транспорт, търговия, енергетика, телекомуникации.

Това предполагаше и въздържане от действия, които биха довели до ескалация на напрежение между тях.

Линията на балансиране и предпазливо изчакване, която следваше Скопие по отношение на Косово (относно общата граница и статута), както и толерирането на т. нар. Православна охридска архиепископия в Република Северна Македония, формирана с благословията на Сръбската православна църква (съгласно томос на архиепископ Зоран Вранишкович от 2002 г.), потвърди тези виждания.



Работници поставят нов знак с името на границата между Македония и Гърция, близо до Гевгелия. Знакът гласи: "Република Северна Македония".
13 февруари 2019 г.REUTERS/Огнен Теофиловски

Същевременно остро реагира и Гърция.

Министър-председателят й - Мицотакис и президентът Караманлис заявиха, че не приемат разпадането на Югославия и за тях Македония като държава не съществува.

Гърция започна икономическа война чрез блокада на границата й с Република Северна Македония - под претекст, че последната краде нейната антична история и може да има териториални претенции.

Първоначално забрани на новата република да използва Солун, където минава нейният главен търговски път, освен за спешни доставки на храна, лекарства и известно количество нефт за отопление, както и за доставките за умиротворителните сили на ООН.

След това реши, че ембаргото ще се прилага за всички митнически пунктове в Гърция, а не само за солунското пристанище.

Блокадата беше сериозно предизвикателство за върхушката в Република Северна Македония.

Паническият страх я принуди да потърси помощ от България за коридор.

Страната ни се притече на помощ, отваряйки границата и пристанищата си за македонския износ и внос.

В средата на 90-те години Бургас стана най-голямото пристанище за балканската държава без морски излаз.

Започналият през 1991 г. спор между Атина и Скопие за името на новата държава, регистрирана в ООН като Бивша югославска република Македония (БЮРМ), прераства в политически конфликт, който се задълбочаваше.

Може дори да се говори и за неговата ескалация с възможни обезпокоителни последици както за двустранните отношения между Гърция и Р Македония, така и за цялостния климат в региона на Югоизточна Европа (ЮИЕ).

Гърция нанесе сериозни поражения на македонизма и с принудата за промяна на държавното знаме и конституцията на Република Северна Македония (с приетите на 6 януари 1992 г. анекси), с наложената резолюция на Съвета за сигурност на ООН (СС на ООН) от 1993 г., която задължи Скопие да води преговори с Гърция за името и главно с двустранната Временна спогодба (1995).

В посочената Спогодба под натиска на гърците беше включен чл. 7, който гласи:
„Да не се допуска обществени и частни органи и институции да провеждат неприятелска пропаганда срещу Гърция."

Резолюцията и Спогодбата са двата документа, които Атина използваше за натиск срещу Скопие за промяна на името.

От самото начало, за познавачите на същността и историята на „македонския въпрос", беше ясно, че спорът за името на новата държава не е „ирационален", „анахроничен" или „абсурден", както го определяха редица европейски политици, а въпрос, който засяга дълбоко интереси от политико-идеологически и етнонационален характер, не само на Гърция и Македония, но и на други държави.

Това противоречие не може да бъде решено, ако двете страни не загърбят историческите реалности, свързани с географската област Македония и населяващото я от векове население.

Отсъствието на политическа воля на властите в Атина и Скопие да признаят тези реалности и да направят съответен компромис беше главната причина спорът да се интернационализира.

Той стоеше на вниманието на ООН, НАТО, ЕС, ОССЕ и Международния съд в Хага.

В онзи момент всички тези организации, както и самите спорещи страни нямаха очаквания за неговото бързо разрешаване.

Същностният проблем на властите в Скопие лежеше във възприетата от тях теза, че името на държавата е производно на „македонска етнонационална идентичност".

Формирана в географската област Македония още от древността и произтичащата от нея актуална политика с претенции за исторически съществувала македонска нация, за наличие на македонски етнически малцинства и за македонско културно наследство на територията на съседните държави.

Споменатата теза, на която научният свят гледаше с насмешка, беше сериозно доказателство за задълбочаване на кризата на идентичност на тези, които се определят като македонци по националност.

Отричането на славянските корени на „македонската нация" внесе объркване в населението, в научните среди, предизвика разделение и противоречия в политическия живот на страната.

Тогава обикновеният гражданин тогава се питаше - ако се наложи тази теза, какво място ще бъде отредено на славянските просветители, на църквата, на езика - основните стълбове, върху които след Втората световна война системно се градеше „македонска нация"?

Атина започна спора за името на новата държава, отстоявайки свои държавни и национални интереси.

Тя беше в правото си да защитава тезата, че Скопие не може да претендира за исторически съществувала македонска нация в географската област Македония, за историческото и културно наследство на Александър Македонски, за етническо македонско малцинство на територията на дн. Гърция.

Според Атина, самото име на държавата - „Република Македония", съдържа претенции към цялата област Македония, конкретно към Егейска Македония, в която живеят 2.5 милиона македонски гърци и подстрекава към иредентизъм.

Проблемът на Гърция в спора определено свързан с отсъствието на политическа воля да се подкрепи открито всепризнатата, исторически доказана истина, че славянското население в региона Македония в началото на XIX в. категорично се самоопределя етнонационално като българско.

Всеизвестно е, че това население воюва за своя църковна независимост в рамките на Османската империя, че пролива реки от кръв за присъединяване към освободеното отечество, че именно то предизвиква появата на политическата сцена в Европа на т.нар. "македонски въпрос" - по същество, въпрос за съдбата на българите в Македония.

В двустранните българо-гръцки отношения през XX в. има неоспорими свидетелства, че гръцката държава признава българския етнически характер на това население.

Потвърждават го и двустранните междудържавни договори за размяна на население след Първата световна война (1914 - 1918).

Защо тогава Атина определя това население като "славофони" или "славо-македонци"?!

Това е нелогично и недружелюбно от страна на гръцкия подход в спора, защото засягаше и интересите на България и българската нация.

Очевидно подходът на Атина и на Скопие за разрешаване на конфликта обричаше на неуспех преговорите под егидата на ООН.

И двете страни оставаха подвластни на свои доктрини от миналото.

Предлаганите компромисни решения се приемаха като поражение за едната или другата страна.

Това е поредният конфликт на Балканите, който не можеше да се разреши без сериозен натиск отвън.

Тогава такъв натиск не се очертаваше нито от НАТО, нито от ЕС, главно поради разбирането за сложността на македонския въпрос, голямата чувствителност по темата и възможните реакции от страна на Република Северна Македония и съседните й държави при приемане на едно или друго решение.

В началния период на спора между Атина и Скопие, България се въздържа от каквато и да е позиция, водена от искрено желание за поддържане на добросъседски отношения и очакване за разумни компромиси от двете страни, които са базирани на реалностите, обусловили появата и признаването на новата държава.

Имаше очакване, че Скопие ще коригира неприятелската политика към София, ще се откаже от абсурдните претенции за македонско малцинство на нейна територия, както и че гръцката страна ще се придържа към историческите и етнически реалности, отнасящи се до географската област Македония.

След това обаче, когато спорът се изостри и обогати с претенции на Скопие, включително за признаване на македонско етническо малцинство в Гърция, за регистрация на македонска партия (паралелно с подобни претенции към България) и с имотни искания, когато интернационализацията на спора стана факт, София зае позицията, че това е „само двустранен въпрос".

Тази позиция е не само нелогична, и като такава я възприемаше и обикновеният българин, но тя беше и грешна, защото спорът между Атина и Скопие беше по същество и спор на двете страни с България.

Ако държавата ни желаеше да защити своите национални интереси, вече не трябваше да стои безучастно.

Логиката подсказваше, че след интернационализацията на конфликта между Атина и Скопие, ще се стигне до натиск на международните фактори и рано или късно ще бъде намерено решение и то с отстъпки на Скопие.

Промяната на името, каквато и да е, щеше да бъде и удар срещу македонизма с неговата антибългарска същност.

Не би следвало обаче да се очаква, че подобно отстъпление ще доведе до промяна на политиката към България и конкретно ще снеме претенциите за наличие на „македонско етническо малцинство" на нейна територия.

Гърция не случайно и не без сметка отвари спор около името, с което хвърли ръкавицата не само на Република Северна Македония, но и същевременно - на НАТО, Европейския съюз, ООН, САЩ и Русия. Проблемът беше, че нито НАТО, нито ЕС, нито ООН успяха да разберат тази византийска игра на Атина.

С така режисирания спор за името, Гърция се стремеше още повече да изостри позицията на правителството в Скопие относно „македонския идентитет".

Тя прави това на антибългарска основа и, разбира се, с помощта на теорията, че потеклото на гражданите на Република Северна Македония е свързано с Александър Велики.

Което същевременно означаваше и запазване на сръбския контрол върху политиката, историята и духовността в младата балканска държава, и предотвратяване на евентуалното бъдещо сближение между България и Република Северна Македония.

Това означава РСМ да влезе в евроатлантическите структури заедно със Сърбия и то, когато Гърция реши, че и е най-изгодно на нея.

С тази своя позиция Атина се стремеше да получи международно одобрение на дългогодишната си политика на терор, денационализация и културна асимилация на българите в Егейска Македония.

Много индикации говореха също, че Атина има и свой план „Б": разпадане на Република Северна Македония по етническа линия с македонските албанци и нейната подялба, чрез която Гърция и Сърбия повторно да станат съседни държави.

Парадоксът беше в това, че Гърция противно на своите декларации за решаването на спора, всъщност беше заинтересована от твърдата и неотстъпчива позиция на властите в Скопие.

Още тогава се налагаше българската страна да промени подхода си по този спор и да доведе до знание на своите партньори в НАТО и ЕС виждането си относно актуалните проблеми, свързани с македонския въпрос, които усложняват отношенията в региона и пречат за неговата евроатлантическа интеграция.

Това следваше да се направи, тъй като България не можеше да очаква нейните интереси да бъдат защитени нито от спорещите страни, нито от някоя международна институция.

Тя беше принудена да каже своята дума и да защити своя национален и духовен интегритет, без при това да се опасява, че ще влоши отношенията със съседите си и ще засегне авторитета си на стабилизиращ фактор на Балканите.

В случая тя щеше да защитава обективни реалности, а не политико-идеологически доктрини от миналото.

За съжаление, този подход остана чужд за българската дипломация.

България продължи да развива отношенията си с Република Северна Македония, надявайки се, че рано или късно западната ни съседка ще оцени стореното от нея в нейна защита и подкрепа.

Една непростима илюзия, която беше заплатена доста скъпо от страната ни както в международен, така и в двустранен план.

***

Недружелюбието и претенциите на Република Северна Македония спрямо България останаха с видима тенденция към ескалиране.

След като в Скопие разбраха, че София не може да бъде принудена да признае наличието на македонска нация, усилията им се насочиха към признаване на „македонско малцинство" в Пиринския край.

Република Северна Македония беше водена от разбирането, че същото би означавало ipso fakto (по силата на фактите) - признание на такава нация.

Скопие полагаше значителни усилия за постигане на тази цел, служейки си с всички възможни средства.

Така например, скопският в. „Дневник" изплаква на цяла страница „Прехрояването при съседите изяде македонците".

Основанието за тази „горчива" равносметка, според изданието, беше: „...че представителите на македонското национално малцинство в съседните държави от прехрояване на прехрояване стават все по-малобройни".

За да аргументират тезата си, авторите на статията дадоха и конкретна „статистика".





Отбелязване на 100 годишнината от спорното между София и Скопие Илинденско-Преображенско въстание срещу Османската империя, избухнало на 2 август 1903 г. (нов стил) в местността Мечкин камен, близо до югозападния град Крушево, където за 10 дни просъществува "Крушевската република".

2 Август 2003 г. REUTERS/Огнен Теофиловски



Свещеници освещават кръст с височина 67 метра и ширина 40 метра на хълмове над Скопие късно вечерта на 28 август 2002 г.
Монасите и голяма група хора присъстваха на церемонията по освещаването на най-големия християнски паметник, построен в Северна Македония. **REUTERS/Огнен Теофиловски**

Според нея 750 хиляди „македонци" живеят в България, други 700 хиляди населяват Гърция, около 120 000 има в Албания, 85 000 - в Сърбия, 12 000 - в Косово, 15 000 - в Румъния, а в Турция - цели 315 хиляди.

От тези сметки излизаше, че извън пределите на Република Северна Македония на Балканския полуостров живеят общо над 2 милиона „македонци".

Това обаче, което беше много по-важно от числеността на „македонската диаспора" на Балканите, беше, че тези оценки бяха направени от Министерството на външните работи на Република Северна Македония.

Бяхме свидетели свидетели на поредния опит да се легитимира международно македонизма, който остана като официална идеология и в „независима Македония".

Също както беше установена традиция да се търсят „македонци" у нас, така не от днес и не от вчера Пиринска Македония беше чертана върху картите в Скопие като част от „Велика Македония".

Това беше практика от десетилетия.

Каквото и да направеха в Скопие, за да съсипят българо-македонските отношения, то не провокираше остра реакция от страна на България.

Причината за това „спокойствие" беше, че София нямаше ясна позиция спрямо Република Северна Македония.

Нещо повече, корените на нашето безхаберие бяха в непохватната и недалновидна политика, която третата българска държава води по „македонския въпрос" още от създаването си.

Цялата ни история е изпълнена с примери как сами загробваме интересите си в тази част от българското етническо землище.

Доказателство за това беше начина, по който през разглеждания период бяха загърбени от страна на България много случаи на преследвани заради българското им самосъзнание „македонци".

Голямата грешка, да не кажа големият грях, на тогавашните управляващи е, че те игнорираха проблема със защитата от терор на изявяващите се като българи край Вардар.

Върху тях се упражняваше истински терор.

Те бяха викани на „информативни" разговори в полицията, уволнявани от работа, съдени и бяха хвърляни в затворите.

В Република Северна Македония си позволяваха да правят това, защото България още от деня на признаването на македонската независимост услужливо „забрави" проблема за репресиите над българо-мислещите.

Скопие вярно разчете това неизказано „послание" на София - каквото и да правим с „бугарашите", българската държава няма да реагира.

Вследствие на това Република Северна Македония включи цялата си репресивна машина на пълни обороти.

Съсипани бяха не само отделни човешки съдби, но и такива на цели семейства.

Предотвратени бяха всякакви опити за сдружаване на българеещите се македонски граждани, въпреки решенията на съда в Страсбург.

Примерите за това са много, но ще посоча само най-показателните случаи на репресии.

След първоначалното стъписване от съставянето на правителството на Никола Клюсев през 1991 г., на много места съвзелите се екс-комунисти започнаха настъпление срещу местните структури на ВМРО-ДПМНЕ.

Някои активисти бяха уволнявани от работа, други - заплашвани или шантажирани.

След загадъчната смърт на вътрешния министър Йордан Миялков, който минаваше за привърженик на независимостта и който започна да прочиства и подсилва полицията, в атаката против ВМРО-ДПМНЕ се включи и бившата УДБА.

Стано известно, че телефоните на дейци на ВМРО и централата на партията в Скопие са били подслушвани.

Срещу партийни дейци на ВМРО-ДПМНЕ във Велес беше инсцениран съдебен процес.

Шестима активисти с нескривано българско самосъзнание бяха обвинени в тероризъм и осъдени без доказателства.

Подсъдимите Георги Калаузаров, Драги Каров и Гоце Чушков са многократно инквизирани по време на ареста.

На всички тези репресии централното ръководство на ДПМНЕ не успя да реагира организирано и твърдо.

Централата в Скопие дори се разграничи от членовете си във Велес, още преди да е доказана вината им.

Подкрепа им беше оказана от Битолския комитет, който организира протестни акции.

Сред някои членове настъпи разочарование и апатия, други се отдръпнаха от по-нататъшна активни действия.

Освен чрез дейността си във ВМРО-ДПМНЕ, много честни македонски българи защитаваха българското си самосъзнание и чрез опитите за регистриране на различни формации, близки до историческите идеи на ВМРО за българщината в Македония.

На 5 юни 1993 г. Владимир Паунковски се опита да регистрира заедно със свои съмишленици от Охрид - ВМРО-политическо сдружение на македонските българи.

Това негово действие беше последвано от привикване в полицията.

Ето неговия разказ за това, което последва:
„Изненада ме техният подход.
Те ме биха, но не искаха да ме осакатят,
а само да ми причинят болка.
Биячът беше човек със сръбска фамилия - Чинчарович.
Говореше македонски със сръбски акцент. Той ме би по главата с юмруци, после ме рита с коляно в корема...
Преди арестуването ми анонимно по телефона ме заплашваха, че ще запалят къщата ми,
че ще ме малтретират и т.н.
Това е второто ми „посещение" в полицията.

Преди това същите хора ме викаха два дни подред, за да ме убеждават, че в устава на нашето сдружение трябва да отбележим, че сме македонци,
че се чувстваме велики македонци.

Това не стана и дойде следващата им проява",
с болка си спомня в съхранения в ЦДА разказ изстрадалият защитник на българщината в Република Северна Македония.

Впоследствие властите отказаха регистрацията, а председателят й Владимир Паунковски беше арестуван още няколко пъти и жестоко малтретиран.

През 1995 г. беше му отнет и международния паспорт.

Въпреки полицейските репресии,
групата продължаваше да защитава българщината в Република Северна Македония.

Истинска вълна от репресии се изля върху самоопределящите се като българи македонски граждани след атентата на 3 октомври 1995 г. срещу македонския президент Киро Глигоров.

На този ден паркирана кола се взриви в близост до служебния му автомобил. Шофьорът му загина, а Глигоров беше тежко ранен над дясното око, с което ослепя.

След това не беше в състояние да изпълнява президентските си функции до 1996 г.

Неуспешният атентат послужи като повод за провеждането на антибългарска пропагандна и репресивна кампания против омразните „бугараши".

По време на нея много от тях бяха арестувани и измъчвани.

Ударът беше съсредоточен най-вече върху смятаната за българофилска партия - ВМРО-Татковинска, ръководена от д-р Димитър Черномаров заедно с Григор Цурев, Траян Годев, Тихомир Яйналиев, Димитър Николов и др.

След покушението членовете на партията бяха привиквани от тайните служби и бити.

Така в ареста, вследствие на удар с приклад в главата, д-р Черномаров частично загуби зрението си.

В интервю през 1995 г. той разказва:
„Резолюцията, която заедно приехме на този конгрес (3-я на ВМРО-СМД - б.а.), е плод и доказателство за нашите добри отношения.
Ние няма да забравим и признаването на Македония от българското правителство на 15 януари 1992 г.
Искаме границите от 1913 г. да бъдат премахнати завинаги. Това е волята на народа, това е бъдещето му.

Да процъфтява търговията, да се виждаме по-често, да живеем заедно - към това се стремим и от двете страни на наложената изкуствено граница...".

След атентата лидерът на Партията за човешки права в Република Северна Македония - Илия Илиевски, който се е намираше в изолация с отнет паспорт, очерта пред журналисти в София ситуацията по следния начин:

„Проблемът с българите в Р Македония не е в Скопие, а тук, в България".

„От сега нататък България трябва да се грижи повече за българите в Р Македония.

Това може да бъде под форма на двойно гражданство, чрез Агенцията за българите в чужбина и други начини на сътрудничество с оглед нормите на ООН и СССЕ.

Българите в Р Македония трябва да се увеличат.

Не само да се казва, че българите там са 1378, колкото ги изкарва преброяването, а толкова, колкото са в действителност", слага пръст в раната Илиевски.

„А колко ще бъдат, зависи и от подкрепата на България и на нашата партия, която ще се грижи за защита правата на всички граждани в Р Македония.

С половинвековната денационализация на тоталитарния режим българите са най-ощетени.

В Р Македония днес е най-опасно да българин", категоричен е правозащитникът.

„Аз най-добре почувствах това.

Страхът у българите в Р Македония може да се намали и да изчезне, само ако майка България се погрижи за тях.

Според нашата партия сегашният режим не иска признаване на Р Македония, а само говори.

Партията за човешки права кани всички българи в Р Македония в своите редове", призовава Илиевски.

Друг показателен пример за това как скопските репресивни органи блокираха всеки един опит на македонците с българско самосъзнание да учредяват свои организации в Република Северна Македония е осуетяването на създаването на Сдружението на граждани „Радко".

Сдружението носеше най-известния псевдоним на водача на старата ВМРО - Иван Михайлов.

Опитът за представянето му беше предприет на 27 октомври 2000 г. от Владимир Паунковски и негови съмишленици от Охрид, Република Северна Македония, в хотел „Холидей ин", Скопие.

В зала „Милениум" 2 се бяха събрали около 200 души. Много от тях бяха журналисти.

От тонколоните прозвуча „Изгрей зора на свободата" - химнът на македонските революционери.

След него председателят на Сдружението зачете отчетливо целите на организацията и наблегна върху безкомпромисната позиция на патронът на организацията по отношение на българския характер на славянското население в Македония.

В този момент от няколко провокатори бяха хвърлени подготвени бомбички и цялата зала потъна в дим.

В залата се намираше и бившият журналист от в. „Нова Македония", тайният агент на югославските служби Спасе Шуплиновски, чието присъствие беше възприето от организаторите като провокация, а хвърлените бомбички - като вдъхновено от него злодеяние.

Така се стигна до няколко ритници по фанатиците сърбомани, предвидени от журналистическите копои.

Скопските медии се изпълниха със сензацията за българоманите, за „фашистите", за „убийците", за ванчомихайловистите.

Не закъсняха да споделят мнението си и представителите на партии, на сдружения, на фондации, на творчески колегии.

Едни от първите бяха ръководството на Лигата за демокрация на сърбина Георги Марианович.

Те заклеймиха „сборището" в „Холидей ин" и апелираха за незабавното закриване на тази „пробългарска" организация.

В резултат на този натиск, трима от участниците в събитието, неутрализирали нападателите, бяха подведени под съдебна отговорност и получиха присъди с различни срокове затвор.

Доклади на международни институции и организации потвърждаваха тревожното състояние с човешките права и етническата дискриминация в Република Северна Македония.

Но в общество, построено върху антибългаризъм, не можеше да се очаква друг подход към нещата.

В Република Северна Македония можеше да работиш на каквато и да е позиция в йерархията на властта, неправителственият сектор или синдикатите, но не можеше да бъдеш изявен българин и едновременно да си част от пост-югославската номенклатура.

Единственият шанс хем да си „българин", хем да си част от върхушката, беше да си „двоен играч" - такива хора бяха най-опасни и за българщината в Република Северна Македония, и за европейската интеграция на републиката.

За съжаление, такива „двойни играчи" и псевдоактивисти имаше и на българска територия, улеснени от наивността и липсата на селективен подход от страна на държавата и обществото.

***

Първият български министър-председател, който посети Република Северна Македония след признаването й от България, беше проф. Любен Беров.

Той осъществи посещението си по покана на македонския си колега Бранко Цървенковски на 6 и 7 юни 1993 г.

Целта на неговата визита беше подписването на Спогодбата за икономическо сътрудничество между София и Скопие, с която се целеше активизиране на крайграничната търговия и стокообмена между двете съседни държави.

На втория ден от посещението - 7 юни, премиерите на България и Република Северна Македония подписаха спогодбата, чрез която търговските отношения между държавите се ориентираха към свободен обмен на стоки и капитали.



Войник охранява македонския президент Киро Глигоров, докато той е транспортиран обратно в болничната си стая в болница, в Скопие. На 5 октомври 1995 срещу Глигоров е извършен атентат в центъра на Скопие. Инцидентът предизвика нова вълна от страх сред хората с българско самосъзнание, тъй като мнозина са извикани на разпит в полицията и задържани.
Скопие, Северна Македония, 4 октомври 1995 г. REUTERS/Stringer

При разговорите им бяха обсъдени и въпросите на инфраструктурата между страните, както и проблеми, свързани с транспорта и съобщенията, включително двойграждането на жп линията, свързваща България и Република Северна Македония.

На 27 и 28 февруари 1997 г. на работно посещение в Скопие, по покана на министър-председателя на Република Северна Македония Бранко Цървенковски, беше служебният министър-председател на България Стефан Софиянски.

Двамата премиери обсъдиха конкретни въпроси за активизирането на двустранното икономическо сътрудничество, подготовката и подписването на договора за либерализация на търговията между България и Република Северна Македония.

Договориха се и експерти от двете страни да организират работна среща.

За това обаче как се изпълняваха през този период междуправителствените споразумения показателна е съдбата на договорката за двойграждане на започнатата още преди повече от 50 години жп линия София-Скопие.

Правителството на Бранко Цървенковски най-напред спря строителството на железницата, въпреки сключения договор с френската фирма „Систра".

После се замисли, че този проект може да му донесе някои дивиденти в предизборната борба през есента на 1998 г.

Така едва в средата на септември с.г. Министерският съвет гласува решение да се усвоят 220 млн. долара, предвидени според договора с френската фирма. Но на този маскарад не му е съдено да се изиграе докрай...

На 22 юли 1997 г. по македонската телевизия беше излъчено интервюто на президента на Република Северна Македония Киро Глигоров, коренно различно от дотогава използваните пропагандни антибългарски клишета.

То беше възприето от много граждани като знак, че в обществото са назрели условията да се снеме табуто върху темата „българи в Македония".

Въпреки че, когато президентът говори за тях, той избягваше да използва думата „българи".

За първи път македонски ръководител от такава величина беше чут да казва публично, че: „между държавите (България и Република Северна Македония - б.а.) не се признават нациите и езиците...

Между себе си се признават държавите...".

И още: „Ако става въпрос за спора около езика с България, мисля, че той не може да бъде главна пречка дали ние или българите ще станем членове на НАТО или ЕС.

Много повече от това могат да влияят спорове от по-сериозен характер, какъвто е нашият спор с Гърция за името...".

За съжаление, тази позиция на президента Глигоров се оказва някаква политическа мимикрия, която не успя да разсее зловещия мрак на сляпото отрицание, хулите и схоластиката.

Въпреки това дебатът беше открит.

В края на юли 1998 г. в него се включи Македонският научен институт (МНИ) в София.

Той изпрати второ открито писмо до президента К. Глигоров. То беше по повод изказванията му в Щип през юни и в една от граничните с Албания македонски общини през юли.

На въпроса на президента:
„Къде са 160 000 македонци в Пиринския край?"
авторите на писмото отговариха:
„160 000 македонски българи са на мястото си, в свободна България" (изразът е на Гоце Делчев).

Същевременно МНИ попита:
„Къде са македонските българи в Република Македония?"
Иде реч за почти 1 400 000 граждани на Република Северна Македония с български етнически корени.

Припомни и за десетилетния терор на етническа основа в Титова Югославия, свързан с „Голи оток", „Идризово" и др.

В дискусията за „изчезналите" 160 000 македонци в Пиринския край се включи и ВМРО-СМД.

По повод 95 години от Илинденско-Преображенското въстание от организацията изпратиха до македонския президент К. Глигоров лична покана за участие в тържествата в местността Предел:
„Каним Ви на най-истинското и най-голямото българско тържество, което някога е правено за Илинденското въстание. Районът в местността Предел е свързан с Гоце Делчев, Даме Груев и аферата „Мис Стоун".

Във връзка с поканата председателят на ВМРО-СМД Красимир Каракачанов обясни, че вместо Киро Глигоров да ходи в Крушево, където не е имало истинско въстание, а само градът е бил превзет и е обявена република, по-уместно е той да отиде в Пиринска Македония, където са загинали стотици българи за свободата си.



Премиерите на България и Северна Македония Иван Костов и Любчо Георгиевски в София подписват Съвместна декларация. Тя разрешава т.нар. езиков спор чрез подписване на "на официалните езици на двете държави - на български език, съгласно българската конституция, и на македонски, съгласно конституцията на Република Македония". Вторият абзац заявява, че "Двете страни нямат териториални претенции една спрямо друга".

София, България, 25 февруари 1999 г. REUTERS/Alexei Dityakin

„Нека дойде и сам попита участниците в събора какви се чувстват.
Да ги попита искат ли да бъдат македонци и Р Македония да ги защитава“,
заяви още пред медиите лидерът на ВМРО.

Той беше убеден, че 10-15 хиляди българи ще освиркат К. Глигоров заради твърденията му, че само в Пиринска Македония живеели 160 000 македонци.

Отговор от Скопие не беше получен.

Глигоров държа официална реч на тържествата в Крушево в Македония.

За там заминаха и няколко представители на нерегистрираната в България сепаратистка формация ОМО „Илинден”.

Своето виждане относно състоянието на българо-македонските връзки формулира в интервюто си за в. „Нова Македония”, публикувано в броя от 11-12 юли 1998 г., и премиерът на България - Иван Костов.

Без преувеличение, то може да бъде определено като програмно, доколкото никой друг български държавник не е предлагал цялостно решение на двустранните проблеми. „А истината е, че България не поставя никакви предварителни условия за развитие на двустранните отношения с Р Македония и няма никакво намерение да се намесва в нейните вътрешни работи.

България няма никакви териториални претенции към Р Македония. Напротив, винаги сме се обявявали в защита на вашия суверенитет”, заяви Ив. Костов.

„Македонското обществено мнение трябва да знае, че т.нар. езиков спор е един изкуствено създаден през 1994 г. не от нас проблем, за да се блокират двустранните отношения.

Защото никой в България не отрича правото на хората в Р Македония да наричат своя език така, както желаят.

Що се отнася до двустранните споразумения, вкл. тяхната заключителна клауза, то всички текстове са предмет на преговори и постигане на взаимно съгласие, което отчита интересите и на двете страни”, подчерта премиерът.

„Защото да не забравяме, че в България живеят 2 млн. души с произход от географската област Македония, които не са съгласни да приемат тезата, че техните родители са говорили друг език освен българския”, припомни Костов.

„В един демократичен политически процес тези хора имат възможност да изразят своето мнение, което не може да не бъде взето предвид от правителството.

Това са условията, в които се провеждат преговорите по този изкуствено създаден през 1994 г. проблем.

Всеки може да провери как са били подписвани дотогава двустранните споразумения”, поясни премиерът.

„...България извърви своя път за намиране на взаимно приемлив компромис.
Сега е необходима адекватна политика от страна на управляващите в Скопие и преди всичко отказ от всякакви ултиматуми и необосновани претенции”, даде формулата за преодоляване на натрупаните противоречия министър-председателят.

На 1 ноември 1998 г. изборите за Собрание на Република Северна Македония бяха спечелени от ВМРО-ДПМНЕ, която заедно с партньора си Демократическа алтернатива получи 38,2% и начело на „владата” застана нейният лидер Любчо Георгиевски.

След 100-те дни на правителството му, през 1999 г. младият премиер беше изправен пред няколко по-значими предизвикателства като:

- посещението на френския президент Жак Ширак;
- увеличаването на броя на натовските войници в републиката;
- словесният сблъсък между него и президента Киро Глигоров в парламента;
- обявяването на няколкото вероятни кандидати за надпреварата в президентските избори наесен;
- напливът на нелегални бежанци от Косово.

Тези събития които очертаваха коренни промени в политическата, икономическата и държавническата стратегия на Република Северна Македония.

Едва ли тази стратегия би се изчерпала от формулата на премиера за „позитивна енергия към съседите”.

Въпросната „позитивна енергия” във вътрешнополитически и вътрешнодържавнически план се изразяваше чрез волята за отхвърлянето на всички клишета на Титовата, идеологизирана до фанатизъм, политическа конюнктура.

За тези, които бяха се сраснали с нея, които бяха неин продукт и нейни духовни отроци, беше непонятно всяко отклоняване от завещания им катехизис.

На 22 февруари 1999 г. в София беше подписана Декларация за добросъседство между България и Република Северна Македония от тогавашния премиер Иван Костов и македонския му колега - Любчо Георгиевски. Съвместната декларация беше факт, който би трябвало да се схваща като жест на добра воля



Външният министър на Северна Македония Александър Димитров **(вляво)** се ръкува с албанския външен министър Паскал Мило **(вдясно)** и с българският външен министър Надежда Михайлова преди срещата им в София, 25 юли. Димитров и Мило пристигат на еднодневна визита в България за обсъждане на сигурността на Балканите и инфраструктурни проекти. **София, България, 25 юли 1999 г. REUTERS/Alexei Dityakin**

и от двете страни за отстраняване на предубежденията, насаждани по идеологически съображения.

Декларацията и подписаните документи бяха само едно начало.

Крачката, която направи правителството на Иван Костов, не беше политическа.

Тя беше държавническа. В същото време, с посещението на премиера на Република Северна Македония у нас се постави началото на процеса на разрушаване на идеологията на антибългаризма в страната.

За първи път след промените в двете съседни балкански държави, тази съвместна декларация откри възможност за решаване на редица спорни въпроси между тях и за нормализиране на двустранните отношения.

Документът беше подписан на „официалните езици на двете държави", което беше пробив в т. нар. "езиков спор" между тях - спор, който тогава блокираше парафирането на над две дузини двустранни споразумения.

Освен това двете съседки декларираха, че „нямат териториални претенции една спрямо друга", което на практика сваляше претенциите за предоставяне на „права и свободи" на съответните малцинства във всяка от тях.

САЩ, в лицето на своята тогавашна посланичка в София Ейвис Боулън, горещо подкрепиха декларацията, а германският посланик през тези години - Петер Мецгер, определи документа като „нещо много хубаво".

Едно от главните действащи лица, подготвили този важен дипломатически пробив, тогавашният заместник-министър на външните работи - Марин Райков, през 1999 г. призна, че водената от него българска делегация на преговорите е „постигнала много повече от очакваното".

Необходимо е да се припомни и, че преди 35 години двете страни подписаха декларация, а не договор, за да бъде избегнато ветото на тогавашния македонски президент Киро Глигоров, който по задължение щеше да го наложи, след като текстът за „малцинство" противоречеше на чл. 49 от Конституцията на Република Северна Македония, който налагаше балканската държава да се „грижи за своите малцинства в България и Гърция".

Осъщественият дипломатически пробив беше разширен с първото официално посещение в Република Северна Македония на министъра на външните работи - Надежда Михайлова, което се осъществява на 11-12 март 1999 г.

Със своя колега - Александър Димитров, тя обсъди кризата в Косово, двустранното сътрудничество и възможностите за развитие на инфраструктурите в района с оглед на общото европейско бъдеще.

Министър Михайлова прие идеята на Александър Димитров за подписване на балканска декларация по развитието и възможното решение на косовската криза.

Македонският външен министър виждаше в тази декларация принос на съседните държави към международните усилия за стабилизация и мир в района.

Този демарш на Скопие обаче реално се разминаваше с действията на сръбското ръководство за предизвикване на масови бежански потоци от Косово към Република Северна Македония с цел да се промени нейният демографски облик.

Надежда Михайлова се срещна и с премиера Любчо Георгиевски.

По време на двудневната си визита в Скопие външният министър разговаря и с македонския президент Киро Глигоров.

Според нея датата на балканската конференция за Косово, на ниво външни министри, ще бъде уточнена в хода на разговорите й в Скопие и в Тирана, както и при визитата на македонския външен министър в Букурещ.

Срещата ще трябва да се състои преди втория кръг от преговорите за Косово в "Рамбуйе", насрочени за 15 март.

По време на посещението на министър Михайлова беше подготвена за подписване и спогодба за изграждането на жп линия между България и Република Северна Македония като част от коридора Изток-Запад.

В цитираното по-горе интервю за в. „Нова Македония", министър-председателят Иван Костов информира, че: „Действително тази транспортна връзка е много важна за двете съседни държави.

От българска страна понастоящем се работи по изграждането на общата гранична гара при Гюешево. Приключи търг за строителство и реконструкция на сградите на гарата.

Работата трябва да завърши до 10 месеца.

Строителството се изпълнява с финансови средства по програмата ФАР в размер на 900 хил. екю.

Останалата част от строителството на стойност около 100 хил. екю ще се поеме от Българските държавни железници".



Борис Трайковски, президент на Македония, говори на конференция на ООН за борбата с тероризма, проведена на 22 септември 2003 г. в Ню Йорк.
Борис Трайковски остава в историята като голям държавник, истински демократ, добър приятел на България и човек допринесъл изключително много за стабилността, развитието и мира в Северна Македония.
Ню Йорк, 22 септември 2003 г. RETERS/Richard Drew/POOL

Премиерът също така обясняваше, че:
„В инвестиционната програма на правителството за периода до 2001 г. са включени също разширяването на коловозното развитие на гара Гюешево, нова жп връзка от гара Гюешево до тунела на българо-македонската граница и довършване на българския участък от тунела (прокопаване на още 600 метра до границата)...

Известно ни е, че и македонската страна предприема стъпки за развитие на жп линията.

След съединяване на железопътните мрежи на двете страни, в инвестиционната програма на България до 2010 г. са включени реконструкция, модернизация и електрификация на железопътната линия Радомир-Гюешево (88 км) на стойност 100 млн. долара.

Предвижда се също така и внедряването на нови технологии за комбинирани превози в съответствие със стандартите и изискванията на ЕС".

Костов е категоричен, че: „Двете страни трябва да продължат сътрудничеството си в рамките на програмите на ЕС, както и на Инициативата за развитие на Южните Балкани (SBDI), за да се ускори изграждането както на железопътната, така и на останалите транспортни връзки по коридора Изток-Запад".

Подписването на съвместната декларация стана по време на критични за новата балканска държава моменти.

„Ние им помогнахме", заяви по този повод Иван Костов, "в тежките моменти, когато огромни маси депортирани косовски албанци се стовариха на границата им.

Ние бяхме втората страна в света по размер на помощта, която им оказахме, въпреки че и ние тогава бяхме в бедствено положение - забравили са го и това.

Ние бяхме тези, които им помогнахме да не стигнат до гражданска война - дадохме им танкове, за да се респектират албанците и да се стигне до Охридското споразумение".

По време на косовската криза през 1998-1999 г. хиляди косовски албански бежанци бяха транспортирани от сръбските власти с влакове от Прищина и откарани в Република Северна Македония.

ЖП линията Прищина-Скопие доби популярност като „влакът-бежанец".

По неофициални данни по време на конфликта в Косово загиват 10 хиляди цивилни косовски албанци.

Близо един милион стават бежанци в съседните Македония и Албания.

Едно от обвиненията срещу Слободан Милошевич, повдигнати в Хага за военни престъпления и престъпления срещу човечеството е именно във връзка с действията му в Косово и репресиите срещу албанците там.

Заради прочистването в Косово, НАТО започна въздушна война.

Остатъчна Югославия беше бомбардирана месеци наред.

Сринати бяха казарми и заводи.
Но дори под огън милицията, армията и разни чети изтикват косоварите през границите.

В Албания стана тежко, а в Република Северна Македония настъпи хаос заради 300-те хиляди бежанци.

Тогава Западът подложи на натиск България да отвори границите си за бежанците.

Същото направи и от Турция, тъй като косовските албанци са мюсюлмани.

Кабинетът на Иван Костов обаче не допусна албански бежанци от конфликта в Косово да получат убежище в България.

Правителството също гласува да изпрати в Република Северна Македония безвъзмездна хуманитарна помощ. Парите бяха осигурени от министъра на финансите Муравей Радев чрез преструктуриране на държавните разходи по републиканския бюджет.

Лекарства и храни на стойност 100 милиона лева бяха изпратени за бежанците, които търсят убежище в нашата западна съседка.

Въпреки оглавените от БСП обществени протести, правителството реши да предостави въздушното пространство на България на авиацията на НАТО за удари срещу Съюзна република Югославия (СРЮ).

Същевременно правителството отказа на Русия въздушен коридор, за да извърши десант на свой контингент на летището в Прищина.

През 1999 г. правителството на Костов реши и да подари на Република Северна Македония 94 танка Т-55 и 108 буксирни гаубици Д-20, калибър 122 мм.

България предостави и по един пълен боекомплект за тези оръжия - 42 снаряда за всеки танк и по 100 за всяка гаубица.
За бойната техника осигурихме още и резервни части, оборудване, инструменти за ремонт и поддръжка.

Междувременно на 1 декември 1999 г. в Р Македония беше избран първият демократичен президент Борис Трайковски от Струмица, който предприе редица стъпки за интеграция на страната му в западните



Президентът на България Петър Стоянов **(Д)** се ръкува с 80-годишния ветеран от Българската армия Петре Чукале **(Л)**, който живее в Охрид. Президентът Стоянов е на двудневно официално посещение в съседна Македония, което цели разширяване на връзките между двете държави и облекчаване на напрежението в Косово.
16 май 2000 г. REUTERS/STR OLD

организации, а също така и за създаване на нормални българо-македонски отношения.

Една от тях беше визитата на българския президент Петър Стоянов в Република Северна Македония на 17-18 май 2000 г.

Ако имаше новина от посещението на Петър Стоянов, тя не беше в отдавна подготвените за подписване споразумения и спогоди, нито в одобрената от двамата президенти декларация за международното положение.

Тя не беше и в изразените съгласия, единомислия и повторените за пореден път политически шлагери на тема европейска и евроатлантическата интеграция.

Новината беше по-скоро в изключително топлото посрещане, което получи президентът от страна на македонските управляващи, както и в липсата на антибългарски изстъпления от опозицията и медиите.

В седмицата преди държавният ни глава да отиде в Република Северна Македония, опозиционният македонски печат призова хората да го посрещнат с протести.

Политическото списание „Старт" в редакционен коментар озаглавен "Да го пречекаме Стојанов по македонски!", дори предложи няколко примерни лозунга, които да бъдат изписани на плакатите от демонстриращите.

"Романтичару, не ни сонувај" намекваше за не особено удачно изказване на президента, че Македония е романтична част от историята на България.

За всеки случай списанието обясняваше, че "на сите ни е преку глава од романтика на наша сметка".

Друг лозунг предлагаше на Петър Стоянов да купи министър-председателя Любчо Георгиевски и заместника му Доста Димовска с думите "Колко бараш да ти ги дадеме Љупчо и Доста?"

Прочее, такива протести въобще не се организираха.

Даже обратното, събралите се при официалното посрещане пред македонския парламент около 200 души посрещнаха държавния ни глава с ръкопляскания.

Това на пръв поглед беше странно, но очевидно такъв е обичаят в Република Северна Македония, защото по същия начин хората реагираха и когато се появиха президентът Борис Трайковски и премиерът Любчо Георгиевски.

Само двама-трима души викнаха по веднъж „ОМО Илинден", за да напомнят за забраната на сепаратистката „партия" от Конституционния съд на България.

Този въпрос беше поставен и на пресконференцията, която дават двамата държавни глави.

Петър Стоянов отговори, че ако решението се прочете внимателно, ще се разбере как забраната е заради това, че партията е призовавала за промяна на териториалната цялост на България, което е забранено от конституцията.

Македонската чувствителност на тема националната им идентичност беше събудена само от начина, по който президентът започна да говори на съвместната пресконференция с Борис Трайковски.

По настояване на македонските журналисти думите на двамата държавни глави бяха превеждани.

Когато Петър Стоянов взе думата, преводачката не може да насмогне с несекващия му порой от думи.

"Бугарскиот Фернандел", както преди време беше наречен държавният ни глава от македонските медии, не направи нито една пауза и с това просто не даде възможност на т. нар. преводачка да изпълни „посредническата" си мисия.

Цялото посещение на президента Стоянов в Република Северна Македония беше съпроводено от сериозни мерки за сигурност.

За безопасността на българския президент освен бодигардове бяха впрегнати още пътни и обикновени полицаи, както и специални части.

На няколко пъти по покривите на сградите около двамата президенти бяха разположени снайперисти.

Цялото движение по пътищата, откъдето минаваше кортежът на официалната българска делегация, беше блокирано.

Извънредните мерки за сигурност, както и радушното посрещане от страна на управляващите, дадоха основания на човек от антуража на Стоянов гордо да сравни посещението му в Република Северна Македония с това на Бил Клинтън в България.

Визитата на "шефот на бугарската држава" трудно можеше да бъде по-успешна.

За всички наблюдатели и политически анализатори ставаше все по-ясно, че Република Северна Македония беше изправена пред нелеки, съдбоносни дни.

Назряваха събития, породени от неестественото поведение на властите спрямо проблемите на една четвърт от 2,1-милионното население на републиката.

Засилените албански претенции разголиха истинските противоречия.

Искането за промяна на Конституцията фигурираше във всички предизборни платформи на албанските партии.

То присъстваше и в техните политически програми, независимо от това дали бяха в управляващата коалиция или - в опозиция.

Демографският бум на албанците в Република Северна Македония беше фактор, сходен с този в Косово, който имаше за цел да реши политическите проблеми не чрез идеи и принципи, а чрез количеството на етноса.

От друга страна, кабинетът на Георгиевски осъзна, че скъсването със сърбизма е единственият път към истинската самостоятелност на Македония.

Най-естественият съюзник в този процес бяха албанците.

Въпросът беше дали албанците в Република Северна Македония държат да са записани конституционно като държавнотворен народ.

Отговорът на това питане беше даден от две събития, случили се през януари 2001 г.

Първото събитие беше нападението с ръчна граната над полицейския участък в с. Теарце, Тетовско.

Тогава загина полицаят Момир Стояновски, а командирът му - 21-годишният Давор Евросимовски - беше тежко ранен.

Другите двама полицаи Борче Гуровски и Лика Яхийя бяха по-леко ранени.

Веднага след нападението полицията претърси осем къщи в селата Шемшево, Нераште и Яжинце.

В дома на Я.М. бяха намерени две ръчни гранати и около 150 патрона, калибър 7,62 мм.

В брата му - Р.М. беше открит пистолет с 40 патрона и 29 патрона за автомат.

В дома и на третия заподозрян - И.С., полицията намери оръжие.

Срещу тях беше заведено дело.

В другите пет претърсени къщи в Яжинце и Нераште оръжие и снаряжение не беше открито.

Второто събитие беше протестът на албанските книгоиздатели в Скопие.

На 23 януари 2001 г., по време на пресконференция, представители на сдружението на албанските книгоиздатели говорейки изключително на албански език без преводач и заявиха, че ще подадат съдебен иск срещу Министерството на образованието и изобщо срещу всички предишни правителства на страната.

Обвинението беше формулирано така: „Всички те осъществяват образователен и културен геноцид като правителство и като държава против албанците".

А главното искане беше учебниците на албански език, отпечатани от скопските власти, да бъдат изваден от употреба.

Нападението в с. Теарце и искането на издателите албанци породиха съмнение за една мащабна и съгласувана акция на албанците от Косово, Долината на Прешево и Западна Македония.

След разрастването на сраженията между албанските бунтовници и правителствените сили през март 2001 г., умиротворителните сили на НАТО и ООН, намиращи се на границата с Косово, все повече осъзнаваха, че жертвата на политиката на Милошевич - албанското население в Косово, а вече и в Република Северна Македония, се превръща в жертва на бившите бойци на Армията за освобождението на Косово (АОК), затвърдили се като политически фактор чрез партията на Хашим Тачи.

Сега, именно те, преоблечени в униформите на Армията за освобождението на Прешево, Буяновац и Медведжа (АОПБМ) в Южна Сърбия и в униформите на Армията за национално освобождение (АНО) в Република Северна Македония, предизвикваха кървави инциденти в Танушевци, Тетово, Вейци, а след това и в района на Куманово.

Първите действия на етническите албанци в Република Северна Македония започнаха в началото на 2001 г.

Бунтуващите се албанци действаха по модел, подобен на този в Косово от края на 1997 г. и началото на 1998 г., според който те постепенно поемаха контрола от едно село над друго.

Неалбанското население беше принудено да напусне.

Така през януари-февруари 2001 г. започнаха бойните действия срещу властите.

Правителството отначало не реагира, защото получаваше уверения, че това, което се прави, не е насочено срещу Република Северна Македония.

Доволни от отговора и увещанията, властите изчакваха почти два месеца и тогава ситуацията почти излезе от контрол.

Реално кабинетът беше изненадан.

Балканите навлязоха в поредния си критичен стадий, когато рецептите на Великите сили за умиротворяване, както и дотогава, се оказаха неприложими и възпроизвеждащи нови и нови конфликти.

Подобно грешно предписание беше създаването на ново широкоалиционно правителство в Скопие с включването на СДСМ на Бранко Цървенковски. Заемането на двете ключови министерства - на отбраната от Владо Бучковски и на външните работи от Илинка Митрева - превърна правителството на Любчо Георгиевски в заложник на сърбо-комунистическите кроежи за „сплъване" на Македония със сръбско-гръцките интереси и отдалечаването ѝ от България.

Целта е такава, дори тя да се заплати с цената на разпадането на държавата.

Това пролича на 8 и 9 март 2001 г. по време на официалното посещение в Република Северна Македония на министър-председателят Иван Костов, по покана на премиера на страната Любчо Георгиевски.

По време на визитата стана ясно, че на този етап България няма да изпраща войски в конфликтната зона в Република Северна Македония.

Българското правителство, Народното събрание и президентът по никакъв начин няма да приемат да бъде променен форматът, изграден от Съвета за сигурност на ООН.

И ако той реши да изгради допълнителна система за сигурност и покани България, тя ще прецени какъв отговор би могла да върне на подобна покана.

Две седмици по-късно, на 23 март, премиерът Иван Костов призова от парламентарната трибуна: „Нека оставим Македония сама да се справи с конфликта!".

Той обясни, че кризата в страната е по-скоро политическа, отколкото с военен характер.

Според него това, което страните от региона трябва да направят, е да не допускат по границите си въоръжени сили.

Премиерът посъветва правителството на Македония да не дава оръжие на гражданите си.

Той допълни, че България предлага също на НАТО и ЕС да снабдяват македонската армия с информация и технически средства.

Костов също така каза, че е недопустимо да се дава отпор на терористичните групи с тежко въоръжение, което разгаря конфликта сред албанското население в Македония.

„Най-голямата опора за Македония сега е стабилността на България", беше категоричен той.

„Страната ни винаги е подкрепяла мултиетническия модел в западната ни съседка", заяви още премиерът пред депутатите. В речта си той информира народните представители за готовността на кабинета да води преговори с всички парламентарни политически сили в Република Северна Македония.

Целта на разговорите беше да се обсъди предложението на албанските партии за разрешаване на етноконфликта.

„Загуба на авторитета ни в Югоизточна Европа при неадекватни изказвания и действия от страна на политически партии е рискът за страната ни сега", посочи Костов.

„Съществува опасност България да бъде въвлечена в конфликта на двустранна или друга политическа или обществена основа", призна той.

„Трябва да се намесваме единствено заедно с международната общност и строго в рамките на Съвета за сигурност на ООН", коментира премиерът.

Като все още нереален риск Костов посочи евентуално пренасяне на въоръжени сблъсъци на българска територия.

В случая най-тревожно беше въоръжаването на цивилни.

Македонският посланик у нас Любиша Георгиевски присъства в парламента по време на речта на премиера.

Той коментира, че до три дни кризата ще бъде потушена. Според Георгиевски остават възможни само отделни спорадични атаки. Поражението на частите на АНО в последвалото сражение с правителствените сили край Тетово през април 2001 г. само потвърди прогнозата на македонския посланик.

Изглежда, че декларираното от министър-председателя не беше по вкуса на всички политически сили в Скопие, защото на 18 април 2001 г. бившият вътрешен министър на Р Македония Любомир Фръчковски се опита да противопостави позициите на президента Петър Стоянов с тези на премиера Иван Костов.

Като своеобразен отговор, на следващия ден президентът Петър Стоянов се срещна с Изпълнителния комитет на ВМРО-БНД, начело с председателят му Красимир Каракачанов.

На срещата беше поставен един основен въпрос - инициативата, която ВМРО оповести България да стане инициатор за подписване на договор между България и Република Северна Македония за приятелство, сътрудничество, добросъседство и сигурност.

Пред президента на България, който съгласно конституцията е фактор при провеждането на българската външна политика, бяха изложени аргументите за подемане на инициативата.



Али Ахмети, лидер на етническите албански партизани в Македония, за първи път дава пресконференция на македонска земя в планинското село Сипковица. Ахмети се съгласява да сложи край на шестмесечен бунт, който завлича първата Югославска република към гражданска война.
19 август 2001 г. REUTERS/PETR JOSEK SNR

Президентът я прие воден от разбирането си, че: „След 89-та година, след падането на Берлинската стена, за съжаление ние никога не формирахме единна национална позиция по отношение на Македония."

Както стана ясно обаче от краткото посещение в Скопие на българския премиер Иван Костов на 25 май 2001 г., по покана на колегата му Любчо Георгиевски, на новото начинание не беше писано да се осъществи.

От Република Северна Македония вече духаха други ветрове и те не бяха в посока към българската граница.

За съжаление, идеологическата и историческа обърканост дадоха отражение върху непоследователността на провежданата от ВМРО-ДПМНЕ политика.

Бързо бяха забравени идеите, които партията отстояваше, когато беше в опозиция.

Започна процес на елиминиране на по-изявените личности, които демонстрираха привързаност към историческата истина.

Показно беше отстранен от поста министър на просветата Димитър Димитров, който беше автор на редица изследвания за българската същност на географската област Македония.

Корените на тази абсурдна „война с историята" бяха разкрити от бившия президент Петър Стоянов по време на участието му на форум за културна дипломация в Скопие.

„Преди 25 г.", спомни си той, „когато бях в Р Македония, усетих нещо, което ме потресе, хората тук не са чели нищо от историята, и няма защо да им се сърдим, те са живели в друга среда, и сме длъжни да разберем това.

Въпросът е как да поправим тези щети, за да почувстваме, че сме си най-близки, да се развият отношения, които да ни покажат, че сме близки и да „закърпим" тези рани от миналото".

ВМРО-ДПМНЕ не успя да създаде своя идеология като управляваща партия.

Междувременно в изказванията на премиера Любчо Георгиевски все по-често се появяваха антиамерикански нюанси, които бяха съчетани с крайни противоалбански декларации.

Стана видим следния парадокс: докато в миналото албанските фактори винаги са били съюзници на ВМРО в борбата й срещу сръбския гнет, ВМРО-ДПМНЕ използва сръбски съветници в кампанията си против албанските бунтовници в Република Северна Македония.

Инструкторите на Белград така и не успяха да спрат както въоръжените сблъсъци, така и потока от бежанци към Косово.

„Над 3000 албански бежанци от Северна Македония навлязоха в Косово след като конфликтът в републиката се възобнови на 3 май", съобщи представител на Върховния комисариат на ООН за бежанците.

Първоначално новопристигналите са от района на Куманово, където започнаха боевете, но в края на седмицата повече от 1500 души са пристигнали от района на Тетово.

„Бежанците влизат в Косово след деветчасов преход през планините", каза Астрид ван Гендерен Сторт, говорителка на комисариата в Косово.

Повечето от тях са жени, деца и възрастни мъже.

Говорител на германския контингент на КейФОР (KFOR) в Призрен съобщи, че над 2000 етнически албанци от района на Тетово са влезли в Косово през последните 36 часа. Ван Гендерен Сторт каза, че бежанците се страхуват от нарастващото насилие при акциите на македонските военни срещу албанските бунтовници в района на града.

Последните пристигнали са от селата Вешала и Шипковица. Повече от 11 000 бежанци от Република Северна Македония намериха подслон в Косово от началото на конфликта през март.

През юни 2001 г. ръководителят на АНО Али Ахмети се обяви за незабавно двустранно прекратяване на огъня, както и за пълна амнистия на албанските бунтовници с изключение на лицата, отговорни за престъпления, които са от компетенцията на Международния трибунал за военните престъпления в бивша Югославия.

Ахмети също така каза, че споразумение за преобразуване и демилитаризиране на АНО може да бъде постигнато, но в присъствието на войски на НАТО на македонска територия, като Алиансът се яви гарант на възможността членовете на АНО да се интегрират в армията, полицията и политическия живот.

„Трябва да се осъществи процес на политически диалог с участието на представители на македонската държава, политическия представител на АНО, представители на македонските и албанските политически партии, както и международната общност, в това число НАТО", допълни представителят на албанските бунтовници.



Над 2000 етнически бежанци, бягащи от Косово, вървят по кална черна пътека,
след като им е позволено да влязат в Македония на 30 март 1999 г.
в планинския район близо до граничния пункт Блаце.
30 март 1999 г. REUTERS/Damir Sagolj

Македонските власти все още твърдо се противопоставяха на участието на АНО в политическите преговори въпреки натиска за по-активна намеса на НАТО в Република Северна Македония.

Разбира се, в склоняването на македонското правителство освен „тояга", беше използван и „морков".

Така от министерството на отбраната в Лондон съобщиха, че Великобритания е готова да „погледне благосклонно" на македонска молба за военна помощ в обучението и ръководенето на нова част, която да води борбата срещу етническите албански бунтовници.

Става ясно, че апелът за помощ е от страна на македонския президент Борис Трайковски и може да бъде одобрен скоро. Въпросната британска помощ може да дойде от елитните части САС.

В тази връзка ДПА отбеляза, че членове на САС са играли подобна роля и преди, като са обучавали войници и са участвали във военни операции заедно с тях, но британското правителство по принцип не коментира официално операциите на САС.

Агенцията поясни, че тези сигнали идвали от Лондон, след като британският премиер Тони Блеър заяви на срещата на високо равнище на НАТО в Брюксел, че ще предприеме бързи действия, за да спрат кръвопролитията в Република Северна Македония.

„Нашият опит от участие в събития в тази част на света ни научи, че е по-добре бързо да се направи подготовка и да се стабилизира ситуацията, вместо да се изчаква и да се позволи влошаването ѝ", казва според ДПА Тони Блеър.

От своя страна, ДПА предава, че американският сенатор Джоузеф Байдън, председател на комисията по външна политика към Сената на Конгреса на САЩ, заяви, че се съмнява, че европейските съюзници могат да се справят с кризата в Република Северна Македония и че САЩ би трябвало да имат по-голяма роля при стабилизирането на страната.

Байдън откри заседанието на комисията за Република Северна Македония със смразяващи думи за това какви ще бъдат последиците ако се допусне конфликтът да се превърне в гражданска война между етническите албански бунтовници и македонското правителство.

„Трябва да признаем жестокия факт, че ако позволим да се разпадне македонската държава, това би могло да разруши сегашните мирни отношения в Югоизточна Европа между Сърбия, България, Гърция, Албания и Турция", каза сенатор Байдън.

Според него всяко плъзгане към гражданска война може да доведе до желание у съседни държави „да анексират части от разпадащата се страна", което пък би довело до конфликт между тях.

Сенатор Байдън каза, че САЩ трябва да засилят своята роля в Република Северна Македония, защото само Вашингтон има военното и политическо доверие на всички етнически групи, за да реши успешно кризата в страната.

Според него тази американска позиция е особено ясна в Република Северна Македония, където американските пратеници се радват на доброжелателство сред албанското население заради водещата роля на САЩ при операцията на НАТО през 1999 г. срещу Югославия.

АП предаде, че координаторът на Пакта за стабилност в Югоизточна Европа - Бодо Хомбах, също призова НАТО да заеме категорична позиция срещу етническите албански бунтовници, за да предпази Македония от плъзгането към гражданска война.

По думите на Хомбах в интервю за берлинския вестник Тагесшпигел, НАТО ясно трябва да каже докъде може да се стигне и че „който премине тази линия, ще си има работа с международната общност, а не със слаба македонска армия".

Според Хомбах НАТО трябва да заеме позиция, която да бъде нещо средно между масираните военни действия, предприети в Косово, и чисто превантивните мерки.

На въпрос дали македонският конфликт може да ескалира в гражданска война, Бодо Хомбах отговори, че ситуацията е „на ръба на острието".

Усилията на международната общност не успяха незабавно да сложат край на въоръжения конфликт, който продължи почти година.

Според източници, всяка от двете враждуващи страни даде до няколко десетки жертви.

Един македонски полицай беше убит след като албански бунтовници нападнаха полицейски пункт край Тетово на 1 август 2001 г.

Това беше 41-ва жертва на АНО от началото на конфликта през януари.

Междувременно скопските медии съобщиха, че на пътя между Тетово и Яжинце са се появили отново бойците на АНО, което беше в нарушение на примирието.

Медиите съобщиха, че униформените бунтовници се опитвали да прогонят македонците и в село Бланце.

Същевременно продължаваха преговорите с международно посредничество между официалните македонски власти и представители на етническите албанци в Охрид.

Според посредникът на НАТО в Република Северна Македония - Джеймс Пардю, имаше постигнат напредък. Лидерът на албанската Партия на демократичния просперитет - Имер Имери, също заяви, че съществува възможност за постигане на споразумение.

На този фон с особена сила отекна новината за убийството от засада на 10 македонски войници и офицери, извършено от албански бунтовници в началото на август 2001 г.

По този повод българският президент Петър Стоянов изпрати телеграма до македонския си колега Борис Трайковски, в която осъди терористичния акт.

На 9 август 2001 г. президентът Стоянов се срещна с външния министър Соломон Паси, за да обсъдят последното тревожно развитие на събитията в съседна Македония.

Българското външно министерство също изрази своята силна загриженост във връзка с ескалацията на напрежението в Република Северна Македония в момент, когато има сериозен напредък в политическия диалог: „Категорично осъждаме терористичната акция на етническите албански екстремисти и изразяваме дълбоко съжаление за жертвите, дадени от страна на македонските сили за сигурност".

В изявлението на МВнР се подчертаваше българската позиция, че кризата няма военно решение и че насилието застрашава мирния процес.

„Необходимо е легитимните политически сили да проявят максимална отговорност и сдържаност, за да не се допусне блокиране на политическия диалог и да се положат всички възможни усилия за успешното му приключване", се казваше в документа.

Българското външно министерство заяви, че очаква от международната общност, в лицето на НАТО, ЕС и САЩ, която продължава да е решаващ фактор за намиране на мирно решение на кризата, да се намеси активно и да овладее обстановката.

„България ще продължава активно да съдейства на международната общност в усилията ѝ за възстановяване на мира и стабилността в Р Македония", декларира българското МВнР.

Междувременно започна създаването на контингент на НАТО, който имаше за задача да разоръжи АНО в Република Северна Македония.

Разгарът на тази акция, наречена „Необходима жътва", съвпадна с деня, в който преди десет години Република Северна Македония стана независима държава.

Във времето от 8 септември до 17 ноември 1991 г. парламента гласува Конституцията на Република Северна Македония.

В онзи момент конституцията не беше подкрепена от живеещите на територията на страната албанци.

Те смятаха, че тя утвърждава Титовите постулати и няма достатъчно демократични опори.

Въпреки че с бойкота на конституцията албанците преследваха свои стратегически цели, те бяха прави за антидемократичния ѝ характер.

С Охридския рамков договор, подписан в Скопие на 13 август 2001 г., под натиска на албанската общност и нейните политически сили, бяха извършени съществени промени на конституцията на Република Северна Македония и съответно - на политическата ѝ система.

Сменен беше преамбюлът, в който се посочваше, че Република Северна Македония се конституира като национална държава на „македонския народ".

Новият преамбюл се базираше на концепцията за индивидуалните права и гражданското общество и Република Северна Македония се определяше като гражданска и демократична държава.

Даваше се правото на представителите на различните етнически общности свободно да изразяват, да пазят и да развиват своята идентичност и да употребяват символите на своите общности;
да основават културни, художествени, научни и образователни институции, както и научни и други сдружения за изразяване, защита и развитие на тяхната идентичност; да преподават на своя език в основното и средното образование (чл. 48, т. 1,3,4).

Промените в конституцията предвиждаха и значителна автономност на местната власт.

Цялостният анализ на постигнатото от албанската общност с Охридския рамков договор показваше, че в Република Северна Македония се отива към етническо обособяване и затваряне, което предвещаваше сериозни проблеми в бъдещото функциониране на унитарната държава.

Според някои албански политици имаше логична предпоставка за равнопоставеност на македонци и албанци в държавата, след като първите се определят за наследници на древните македонци, а вторите -

на илирите, които също са живяли на тази територия.

В тази връзка, можеше със сигурност да се прогнозират и бъдещи напрежения в отношенията на Скопие с Тирана и Прищина, провокирани от безусловното изпълнение на Охридския рамков договор и желанието на албанците да се преборят за равноправен с македонците конституционен статус.

Очевидно беше, че проблемите, които пречеха на Република Северна Македония за пълна нормализация на отношенията й със съседните държави, както и за нейния напредък към членство в НАТО и ЕС имаха един общ знаменател.

Това е националната идентичност.

Всеки, който познава историята на Балканите, ако обиколи столиците на съседните на Република Северна Македония държави в началото на 90-те години на XX в. и чуе неофициални разговори на различни равнища относно как се възприема новата държава, неминуемо би стигнал до извода, че има съмнения по въпроса за оцеляването й и че не се признава македонската национална идентичност.

В Белград може да чуе становище, че най-добре е Република Северна Македония да бъде разделена между Сърбия и България или между Сърбия и Гърция, а според хората в Тирана - между Албания и България.

В Атина може да заявят, че няма македонска национална идентичност и че държавата не може да носи такова име, а в София - че няма македонска нация и македонски език и че македонците са етнически българи.

Същите становища може да се чуят и в Република Северна Македония, ако последователно се разговаря с представителите на различните етнически общности - българи, сърби, албанци, гърци.

Декларащите се като етнически македонци, най често заявяват, че не се признава тяхната идентичност поради териториалните претенции на съседните държави към Вардарска Македония.

Подобно виждане не беше случайно.

***

В миналото Балканите много често са определяни като „буре с барут".

Поради прекомерната употреба на това определение то отдавна вече не се използва.

Но има една друга характеристика на региона, която е малко известна, но звучи изключително актуално и днес.

Тя принадлежи на големия български поет, писател и деец на ВМРО - Христо Огнянов и е изречена от него през 1996 г., малко след като войните в бивша Югославия временно са затихнали.

Пред Иван Николов, изявен съвременен защитник на българската кауза в Македония, Христо Огнянов с горест заявява, че: „Югоизточна Европа е тресавището на геополитиката!"

Време беше тази истина да бъде осъзната от политиците в Скопие, защото спасение поединично няма.

Македонските управляващи дълго време защитаваха тезата за необходимостта страната да следва линия на еднаквата отдалеченост от съседните държави, а македонистката пропаганда внушаваше, че съседите са като четири вълка, които дебнат да разкъсат тяхната държава.

По същество обаче, зад това пропагандно клише, се прикриваше истинското намерение да се следва дистанция само по отношение на България - политическа, икономическа, културна.

Именно това дистанциране показваше дълбоко вкорененият, органически страх на македонистите от отварянето към България, което би било реална заплаха за тяхната идентичност.

Страхът беше водещият фактор, който моделираше политиката на Скопие към България.

Страхът от ревизия на македонистката доктрина, след принудителната смяна на държавните символи и промените в конституцията на страната под натиска на Гърция, подписването на Охридския договор, под натиска на албанците и новата редакция на конституцията, са основните причини да не се роди тогава в Скопие желание за някакъв компромис с името.

За управляващите в Скопие беше пределно ясно, че всяка промяна на името на държавата ще бъде нов удар срещу доктрината на македонизма със сериозни последици за тези които я внедряваха, които извършиха кървав погром над българите и изкореняваха българското историческо, културно и църковно наследство във Вардарска Македония.

Това беше и действителната причина за цялостната конфузия в политическия връх относно начина за разрешаване на спора с Гърция, за националистическите прояви, за грешните външнополитически ходове на правителството.

Факторът „Страх" тресеше Скопие!



Етническите албанци от Македония носят храна и други доставки с мулета за около 2000 косовски бежанци, блокирани в гората от армията на Македония на 30 март в планинския регион близо до граничния пункт Блаце. Бежанците бяха блокирани от македонската армия за няколко часа и прекараха нощта в гората. Бяха им позволени да влязат в Македония едва след като служителите на Върховния комисариат на ООН за бежанците (ВКБООН) упражниха натиск върху правителството на Македония. **30 март 1999 s. REUTERS/Yannis Behraki**



Препълнена влакова композиция в Прищина взема многобройни бежанци, предимно от етнически албански произход, бягащи от Косово на път за Македония на 1 април 1999 г. Слободан Милошевич е съден за престъпления срещу човечеството в Хърватия през 1991-92 г., геноцид по време на войната в Босна от 1992-95 г. и престъпления срещу човечеството в Косово през 1999 г., след като през 2001 е предаден на Международния наказателен трибунал в Хага.

1 април 1999 г. REUTERS/Goran Tomasevic





Български деца минават покрай руски танкове Т-55 в град Кюстендил на 14 май 1999. България предава 31 танка и 18 оръдия на съседна Македония като част от по-голяма военна помощ, предназначена да подобри сигурността на малката балканска държава. Общата първоначална помощ включва 94 танка Т-55 и 108 оръдия с калибър 122 mm и боеприпаси за тях.

14 май 1999 г. REUTERS/ ALEXEI DITYAKIN



Хората държат плакати, на които пише „Да на европейска Македония“ по време на поход в подкрепа на референдум за промяна на името на страната и кандидатурите ѝ за НАТО и ЕС.
Скопие, Македония, 16 септември 2018 г. REUTERS/Огнен Теофиловски

България и европейския път на Македония - въпроси без отговори



Преди 30-тина и повече години, в зората на посткомунистическата демокрация, една така и останала незнайна националистическа партия (вероятно поредна креатура на Държавна сигурност) за кратко „възстанови" легендарния преди 9-ти септември вестник „Зора", създаден от Данаил Крапчев и списван от имена като Йордан Бадев, Димитър Талев и Йордан Йовков.

На заглавната му страница тя издигна думите: „Обединена Македония, в Обединена България, в Обединена Европа".

С основание се смята, че лозунгът е бил просто една от множеството националистически провокации на Държавна сигурност (ДС).

Колкото и наивен, нереалистичен, и откровено опасен (придружен с карта, на която цяла Егейска Македония е откъсната от Гърция) да беше този той, и до днес остава почти единствената ясна концепция за отношенията с тогавашната Социалистическа република Македония, която е предлагана на българските граждани.

Почти, защото в краткия период на истинско „разведряване" между София и Скопие, когато България е управлявана от Иван Костов и Петър Стоянов, а Македония - от Любчо Георгиевски и Борис Трайковски, се поставят основите на съвсем друга програма - реалистична, модерна и полезна за гражданите и в двете държави.

На тази концепция се сложи край, когато Иван Костов падна от власт през 2001 г., Георгиевски - през 2003 г., а през 2004 г. президентът Трайковски загина трагично при самолетна катастрофа, само на 47 години.

Две десетилетия по-късно можем с тъга да констатираме, че с него загина - поне от Македонска страна - и визията за истинско общо, добросъседско, европейско бъдеще на двете нации, в които немалък процент от населението са братовчеди.

Времето от 1998/9 до 2001 г. дори не беше достатъчно тази визия да бъде ясно формулирана като стратегическа цел, камо ли представена на общественото мнение като конкретни тактически

Радан Кънев е роден в гр. София.

Съдружник е в адвокатска кантора.

Бил е председател на Българския младежки Червен кръст.

Бил е председател на партия Демократи за силна България.

Народен представител в 43-то Народно събрание.

През 2019 г. е избран за европейски депутат с листата на Демократична България - Обединение, а през 2024 преизбран с листата на ППДБ.

В Европейския парламент е част от групата на Европейската народна партия (ЕНП).

Радан Кънев е член на Комисията по социална политика и заетост и Комисията по петиции, заместник-член на Комисията по околна среда, здравеопазване и безопасност на храните на Европейския Парламент.

Като евродепутат е ангажиран със Зелената сделка, като възможност за качествен живот и ефективна икономика, и справяне с енергийната криза.

Радан Кънев е сред първите европейски депутати осъдили нападението над Украйна от Русия.

Участва и подкрепя различни инициативи за по-бързо спиране на войната, защита на правата на човека и последващото възстановяване на Украйна.

Владее английски, френски и немски език.

Женен е, с едно дете.



Премиерът на България Иван Костов (Л) разговаря с президента на Македония Борис Трайковски (Д) преди срещата им в София на 5 юни 2001 г. Трайковски пристигна на двудневно официално посещение в България.
София, България, 5 юни 2001 г. REUTERS / Алексей Дитякин

стъпки за преодоляване на шест десетилетия, а в някои отношения, цял век наслагване на враждебни наративи, пропагандни клишета и националистически митове.

През последвалите двадесет години, в Скопие не само се наложи универсален антибългарски държавен разказ, но и възникна политическа конкуренция на този разказ, единият - дясно-националистически, другият - носталгично-югославски.

„Защитата" от съседна България се превърна в ежедневен политически инструмент и ключово предизборно послание, а обвиненията в „бугаращина" - основен компрометен похват срещу политически противници.

Разумна стратегия и тактика за преодоляване на историческите наслагвания и дипломатическите противоречия , поне на публично ниво, повече не се изгради.

Темата на тази статия обаче е по-скоро липсата на съответен градивен подход от страна на българската държава и политическия елит през този период.

Добре известно е, че за танго са нужни двама, но проблемът на българската политика към Скопие е, че вместо да отправи покана за дипломатическо танго, София се хвана на балканското хоро на митологичната омраза, чиято хореография пряко сочи към Белград, но косвено - към Москва, която винаги е ползвала „Македонския въпрос", за да разединява балканските държави.

Дълги години, България е опасно пасивна, дори безпомощна в „македонската" си политика, но поне играе ролята на зрелия участник в братовчедския спор и не допуска размахването на „македонската карта" във вътрешната политика.

Това става вероятно по силата на „мускулна памет" в политическите ни среди, които помнят трагичния ефект на злоупотребата с македонската тема за вътрешнополитически цели в периода 1903-1934 г.

Но и тази семпла традиция на политическа зрялост е изоставена през 2020 г., когато фината настройка на дипломатическите отношения с най-близката ни, географски, исторически и генетично, държава е стъпкана с тежките ботуши на предизборния популизъм в една криза, предизвикана от вътрешната корупция в България, а не от междудържавни проблеми.

И то в период, в който триото Заев-Димитров-Пендаровски създаваше в Скопие поне илюзия за осъзнаване на грешната, дори катастрофална политика на Цървенковски и Груевски в периода 2003 -2017 г.

Опозицията и просръбските медии в Македония еднозначно дефинираха и трима като „бугараши", а Заев, който произхожда от виден Струмишки род, направо като „бугарин".

Част от причините за днешната криза е и фактът, че и Никола Димитров, и Стево Пендаровски са част от екипа на покойния Борис Трайковски и със сигурност са разглеждани, поне в самата Македония, като носители на политика на сближаване.

Това е подкрепено от и от обстоятелството, че именно те подготвиха и подписаха от македонска страна договора за добросъседство.

Ударът на българското вето от 2020 г. не беше само лично срещу тях, но и срещу посланието (основателно или не), което биографията им носеше за българо-македонските отношения.

Към днешна дата, след разумната линия възприета от кабинета „Петков" и част от опозицията през 2022 г., българската позиция в рамките на ЕС по повод преговорите с Република Северна Македония (РСМ), е непопулярна в ЕС, но е стабилна и защитима.

Двустранните отношения със Скопие обаче са под точка на замръзване, а поредното предизборно нагнетяване на антибългарски настроения и ясното преминаване на президента Пендаровски в лагера на надпреварващите се носители на антибългарски послания правят перспективите за сближаване все по-слаби.

Вероятността Северна Македония да изпълни условията на ЕС (по същество - български условия) е далечна, но реална.

Възможността обаче РСМ да влезе в ЕС като приятел на България, на този етап, е илюзорна.

Как и защо стигнахме дотук?

Вероятно всеки има своя отговор.

Добре известно е изкушението да откриваме обяснения за проблеми в миналото, като потъваме все по-назад във времето.

Някои ще търсят причините във ветото от 2020 г., други ще се върнат до формулировката от 1992 г. - „Признаваме държавата, но не и езика и нацията", за трети корените на проблема ще са единствено в антибългарската пропаганда и политиката на насилие срещу българите по време



Президентът на Европейската комисия Урсула фон дер Лайен по време на церемонията за посрещането ѝ в Скопие.
Скопие, Македония, 26 октомври 2022 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски

на Титова Югославия, а четвърти ще се върнат по-далеч в историята, към периода 1941 - 1944 г, или дори по-назад - през 1913г. или 1903г.

Всеки ще има своите аргументи. Но това ще са исторически аргументи за постепенното отдалечаване на хората от двете страни на границата, за оформянето, ако щете, на различно национално съзнание в рамките на XX в.

Историческият анализ няма да даде отговор на въпросите: „Защо България не можа да използва постигнатото през 1992 г., когато първа призна македонската независимост и спаси Македония от братоубийствените Югославски войни, както и в периода 1999-2001 г., когато помогна на Скопие при вътрешна криза, носеща катастрофални рискове и когато започна осъзнаването на взаимен интерес от общо европейско бъдеще, защо България не се възползва от лекото разведряване след 2017 г. и Договора за добросъседство, от влизането на Северна Македония в НАТО?".

Тези въпроси изискват политически, а не исторически подход.

За мен отговорът е прост и тъжен.
Ние не знаем какво искаме.

От 2001 г. насам (както и в периода преди 1999 г.) ние просто нямаме цели в отношенията си със Скопие.

Всеки български гражданин може да види, че такива цели липсват на публично ниво.

Като активен политик през последните двадесет години, аз мога да потвърдя, че липсва и диалог в рамките на политическия „establishment" на България между партиите, лидерите им, отговорните за външната политика фигури в тях, ангажираните с политиката дипломати, интелектуалци, авторитети (доколкото в българската политика такива са останали).

Няма опит за изграждане на национален политически консенсус по най-болезнената и трънлива външнополитическа тема, камо ли резултат от него.

Доколкото съществува - което не мога от личен опит да потвърдя или отрека - някаква трайна българска „македонска" политика, тя е изцяло непублична, подготвяна и съхранявана в прашни, и доколкото познавам тези административни и ченгеджийски нива, добре опушени с цигарен дим кабинети.

Тя е достояние на малцина представители на службите, вероятно със стаж още от времето на комунистическото разузнаване, които работят в няколко министерства и държавни институции.

Те не смятат за нужно тази линия, ако изобщо я има, да стане „политика" в същинския смисъл и да бъде обществено подкрепена чрез разумна стратегия с реалистични цели.

Възможни са, прочее, различни такива стратегии.

Една е въплътена в споменатия лозунг „Обединена Македония, в Обединена България, в Обединена Европа".

Но тя предполага конфликт с три съюзнически държави в НАТО, една от които е член на ЕС, а другите две - кандидат-членове.

Втори възможен начин за развитие на въпроса е разделянето на Северна Македония между България и Албания - идея, често бълнувана от т.нар. крайни националисти, чието споменаване директно обслужва сръбския и руския интерес на Балканите.

Ясно е, че такива стратегии, освен че противоречат на множество многостранни и двустранни договори, единствено подхранват страховете на македонците и антибългарския разказ на елитите им.

Съществува и концепцията за две „български държави" в рамките на ЕС, повлияна от румънски национални стратегии за отношенията с Молдова.

Не е тук мястото да се спирам на десетките ключови разлики между българо-македонските и румънско-молдовските отношения.

Всъщност единственото общо е токсичната роля на руската имперска политика.
По-важното е, че тази концепция също подхранва, а не пресича, антибългарските настроения, наслагвани с поколения в Македония.

Тя не отчита повече от век история, през която народите ни (или според нашия национален прочит - народа ни) формират различно национално съзнание и само мимолетно, и изключително проблематично, съжителстват с общи институции.

Въпросната концепция също така не взима под внимание динамиката между славянското и албанското население в Северна Македония.

Накратко - този тип стратегически визии, които, боя се, не са чужди на задимените ни ченгеджийски кабинети, а още по-малко на националистическите ни партии, са изключително зловредни за интереса ни да се сближим със съседите, някои от които са и наши братовчеди.

Те всъщност - къде от глупост, къде от предателство - обслужват интереса именно на тези, които през последния век създадоха антибългарските настроения и враждебната на България национална идентичност в македонските земи.



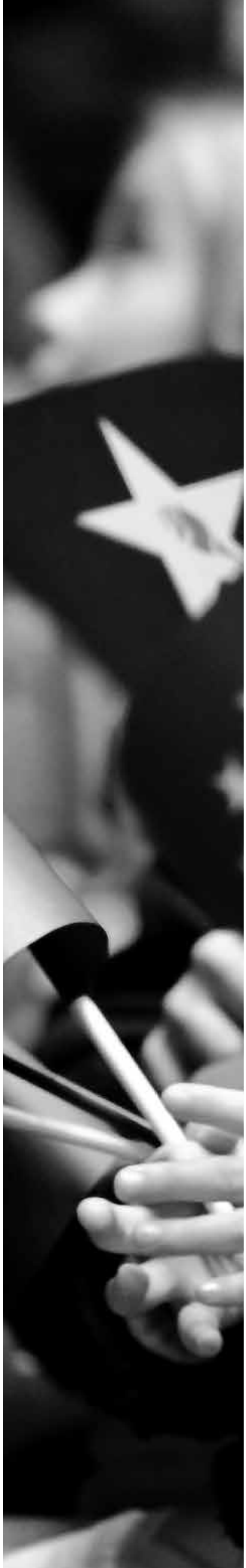
Македонският президент Стево Пендаровски говори по време на интервю за Ройтерс в Скопие.
Скопие, Македония, 30 април 2024 г.
REUTERS/Огнен Теофилофски

Какво е решението?

Би било опасна суета, характерна иначе
за българската политика, да кажа, че знам,
или дори че има, лесно решение.

Но то със сигурност изисква началото на наш,
български разговор за реалистичните стратегически
цели в официалните отношения със Скопие,
и с гражданите на Северна Македония.








KAMAY TEANGAL ITAAY TUTI



Хора се събират по бреговете на река Вардар близо до Археологическия музей в центъра на Скопие, Македония.
29 май 2018 г. REUTERS/Marko Djurica



Сини каски на ООН патрулират част от границата между Македония и Югославия.
Международните мироопазващи сили имат за задача да наблюдават границите на Македония с Албания и Сърбия.
Разположени са на македонска територия съгласно Резолюция 795 на Съвета за сигурност на ООН от 11 декември 1992 г.
20 август, 1993 г. / REUTERS

„БЪЛГАРИЯ или СЪРБИЯ?“



- СТАРА РУСКА ДИЛЕМА С НОВ ПРОЧИТ ПРЕД РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЯ

„България или Сърбия?“ - тази дилема пред руската външна политика на Балканите в началото на XX в. е избрана за заглавие на самостоятелен раздел в глава „Балкански неразбории“ на впечатляващата книга „Лунатици“.

Фундаменталното изследване на Кристофър Кларк проследява подробно „как Европа прекрачи прага на Първата световна война“ през 1914 г.

Точно век след нейното начало Хелмут Шмит се позовава на коментирания научен труд във връзка с ескалиралия през 2014 г. руско-украински конфликт.

Българското издание ползва за представянето си думи от негово интервю[*1], в което бившият канцлер на Германия сравнява кризата в Украйна със ситуацията в навечерието на Голямата война (1914 - 1918).

Целият авторитет, побран в предходния абзац, ни дава повод да се обърнем към онзи „стратегически избор“, пред който управляващите в Санкт Петербург са „принудени да се изправят“ с оглед на задаващия се грандиозен сблъсък преди повече от столетие: „Кого трябва да подкрепи Русия - България или Сърбия?

От двете страни България със сигурност е по-важна в стратегическо отношение.

Нейното разположение на брегове на Черно море и близо до Босфора я прави важен партньор.

Поражението на османските сили в Руско-турската война от 1877 - 1878 г. е създало условия за възникването под руско попечителство на самоуправляваща се българска държава под номиналната сюзеренна власт на Великата порта.

Затова България исторически е държава клиент на Санкт Петербург.

Но София никога не става покорният сателит, който руснаците желаят.

Русофилски и „западни“ политически фракции се състезават за контрол на външната политика (както всъщност го правят и днес), а управляващите експлоатират стратегически деликатното разположение на страната, като прехвърлят своята преданост от една сила към друга.“[*2]

В крайна сметка главоблъсканицата пред Руската империя намира своето решение в Македония и по-конкретно - в нейния Вардарски дял.

Велислав Христов е роден в гр. Силистра.

Завършил е висше образование по специалност „Право“ във Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“.

Практикува като адвокат с кантора в родния си град.

Интересува се от история на Балканите и българите, живеещи извън Република България.

В тази връзка подхожда с подчертано внимание към Македонския въпрос и Република Северна Македония.

[1*] Altkanzler Helmut Schmidt (95, SPD) über Europa und die Ukraine-Krise: „Was Brüssel tut, ist Größenwahnsinn“. Bild [online], 16.05.2014. [viewed 15.04.2024]. Available from: https://www.bild.de/politik/ausland/helmut-schmidt/bild-interview-altkanzler-europa-ukraine-krise-35992408.bild.html.

[2*] Кларк, Кристофър. Лунатици. Как Европа прекрачи прага на Първата световна война. София: Ера, 2015, с. 253-254. ISBN 978-954-389-361-4.



Македонският войник Блашко Каранфилов (вляво) и американският морски пехотинец Джоузеф Тейлър (вдясно) държат знамена по време на церемонията по откриването на военното учение "Спасител 97" в град Неготино, на около 100 км южно от Скопие: около 1000 войници от четири страни-членки на НАТО (САЩ, Италия, Гърция и Турция) и пет държави-членки на Партньорство за мир (Македония, Албания, Словения, Румъния и България).

12 май 1997 г. REUTERS/STR OLD. REUTERS/STR OLD

Именно там спорът между Белград и София по отношение на териториалните придобивки след успешната кампания на Балканския съюз срещу Османската империя (1912 - 1913), прераства в катастрофалната за нас Междусъюзническа война (1913).

В този исторически преход руската позиция изкристализира до „безпрецедентно ясна"[*3] и към 1914 г. „руският клин на Балканите"[*4] вече окончателно е Сърбия.

Тук е необходимо да се отбележи, че направеният от Хелмут Шмит паралел между разпалването на Първата световна война и завръзката в Украйна не се приема от всички, нито пък се гледа безкритично.

Трябва да се има предвид, че мнението е изказано непосредствено след руската операция на Кримския полуостров (февруари - март 2014 г.) и първите сражения в Донбас (април 2014 г.), което вероятно дава своя отпечатък и обяснява вплетения катастрофален мотив.

Такова драматично усещане липсва в издадената през 2018 г. книга „Русия се завръща на Балканите", но нейният автор Димитър Бечев не пропуска заключението, че „Югоизточна Европа ще продължи да навигира в мътните води на това ново съперничество"[*5], визирайки отношенията на политическите актьори, откроени и от бившия германски канцлер - ЕС, САЩ и Руската федерация.

Самият Кристофър Кларк отхвърля съпоставката със сюжета в „Лунатици" и определя аналогията с 1914 г. като погрешна дори след руската инвазия в Украйна от 24 февруари 2022 г.[*6]

Независимо от различните интерпретации, всички наблюдатели са единодушни, че след 2014 г. и особено след 2022 г. светът функционира в променена и динамична среда.

Няма никакво съмнение, че Руско-украинската война и свързаните с нея последици, намират отражение в Югоизточна Европа.

Малко вероятно е някой да оспори представата, че Русия има свое традиционно влияние в балканските държави и че Балканите продължават да бъдат възприемани от всички страни като потенциална конфликтна зона.

Ето защо би било наивно да смятаме, че в Москва не преценяват възможностите си пред така разгънатата карта.

Поразително е, но и не е случайно, че отново обсъждаме обстановка, идентична с описаната в „Лунатици": надпревара на „пророски говорители и политици"[*7] с такива, които „говорят за това как България трябва да има по-дейна роля като член на Европейския съюз и НАТО".[*8]

Това е жонглиране на „баланса, който България откакрай време се опитва да постигне във външен план", т. е. „близка и до едните, и до другите".[*9]

Съществува също руско „поведение към страната ни като към разбунтувал се сателит"[*10] и закономерно „близкото партньорство на Москва с Белград".[*11]

Дилема „България или Сърбия?", поне в стария модел не изглежда да съществува, поради което е нормално да се запитаме за резултатите от отсъствието ѝ там, където принципно е била разплетена по-рано.

Днешна Република Северна Македония се посочва като „класически пример за саботьорската тактика на Москва в бивша Югославия: да се възползва от местните проблеми, за да печели точки срещу европейците и американците и да пречи на усилията им да влияят върху събитията по места".[*12]

В тази задача Русия разполага с един напълно естествен съюзник в лицето на Сърбия.

Александър Стоянов извежда „две основни направления" на руската външна политика, едно от които е „възстановяване на съветското политическо пространство, било то чрез директно инкорпориране на дадени територии или чрез включването на съответните държави в стабилна орбита около Русия".[*13]

[3*] Кларк, Кристофър. Лунатици. Как Европа прекрачи прага на Първата световна война. София: Ера, 2015, с.257. ISBN 978-954-389-361-4. [4*] Пак там, с. 260.
[5*] Бечев, Димитър. Русия се завръща на Балканите. София: Изток-Запад, 2018, с. 279. ISBN 978-619-01-0325-7.
[6*] Don't compare Ukraine invasion to first world war, says 'Sleepwalkers' historian The Guardian [online], 26.06.2022. [viewed 15.04.2024]. Available from: https://www.theguardian.com/world/2022/jun/26/historian-says-dont-compare-ukraine-invasion-with-his-book-on-first-world-war.
[7*] Карагеоргиев, Александър. Войната в Украйна и моралният въпрос пред България. POLIS, 2023, № 1, с. 89.
[8*] Пак там, с. 90. [9*] Пак там, с. 87. [10*] Пак там, с.90
[11*] Шаламанов, Велизар. Отбрана и устойчива демокрация. POLIS, 2023, № 1, с. 72.
[12*] Бечев, Димитър. Цит. съч., с. 103.
[13*] Стоянов, Александър. Мястото на Украйна в руската история. POLIS, 2023, № 1, с. 23.



Етнически сърбин отдават чест, държейки снимка на президента на Югославия Слободан Милошевич, докато скандират анти-НАТО лозунги в Скопие на 17 април. Няколко стотици етнически сърби участваха в протестен марш срещу въздушните удари на НАТО срещу Югославия. Слободан Милошевич е съден за войните, последвали разпадането на Югославия. Повдигнати са му 66 обвинения в престъпления срещу човечеството, геноцид и нарушаване на законите и правилата по време на война. **Скопие, 17 април 1999г. REUTERS / Pawel Kopczynski**

С оглед на това, продължава той по-нататък, „руската политика е ясно насочена към превръщането на Украйна в дисфункционална държава, която не би могла да се интегрира нито в ЕС, нито в НАТО".*[14]

С лека адаптация тези разсъждения могат да бъдат отнесени и към Сърбия, която очевидно прави опити да съхрани водещата си роля в постюгославския ареал.

Интригуващ пример в тази посока е инициативата „Отворени Балкани", в която мнозина прозряха маскиран „Сръбски свят", сходен с концепцията „Руски свят".

Белград няма интерес да бъде изпреварен от Скопие по пътя към членство в ЕС.

Такъв развой не само предполага еманципирането на Северна Македония в по-голяма степен, но и Сърбия би останала в зависимо от нея положение в своя присъединителен процес, ако реши да предприеме истински сериозни усилия в тази посока.

В продължение на гореизложеното, заслужават внимание някои изказвания на бившия министър-председател на Северна Македония, при когото страната започна преговори за членство в ЕС - Димитър Ковачевски.

Поне в два отделни случая той директно заяви, че в техния „парламент има депутат, който идва от редовете на УДБА"*[15] и че „структури на бившата Югославска Държавна сигурност също не искат Македония да се присъедини към ЕС"*[16].

Такива становища не са изключение отвъд ГКПП Гюешево.

Действащ министър на външните работи в Скопие продължава да бъде Буяр Османи.

Същият отдава покачването на напрежението със София на т. нар. „френско предложение" на „трети сили", които „имат интерес да поддържат живи конфликтите в този регион".*[17]

На този фон изявления като това на опитния дипломат Сергей Лавров, че „не само македоно-българските отношения, но и други двустранни отношения, са резултат от политиката на Запада да раздели Югославия"*[18], могат единствено да подхранят мнителност.

По отношение на руското присъствие и влияние на Балканите се разграничават „три области, или измерения: сигурност, енергетика и мека сила".*[19]

Загатнатото в предходния абзац съдържа признаци за въздействие в първия и последния клон - елементи на хибридна война*[20] и местни мрежи.*[21]

Откроява се твърдението на северномакедонския президент Стево Пендаровски, че хора на високи позиции в бизнес средите „обслужват Русия", а такива в политическите партии „са свързани с руските служби".*[22]

В изявленията му се долавя бдителност по отношение на Македонската православна църква, където наред с руската*[23] забелязва и сръбска намеса.*[24]

Споменатият по-рано Буяр Османи, на свой ред, директно посочва Русия като източник на дезинформационна кампания, чиято цел е да поляризира мненията в обществото по всички важни теми, включително по въпроса за приобщаването към ЕС.*[25]

Тези наблюдения по тревожен начин напомнят за четири фактора от вътрешното развитие на Украйна, които се изтъкват като сигнали, бележещи нейното измъкване от руската сфера на контрол: избирането на прозападен президент, постигането

---

[14]* Стоянов, Александър. Мястото на Украйна в руската история. POLIS, 2023, № 1, с. 24.

[15]* Ковачевски: В македонския парламент има депутат от УДБА. Bgnes.bg 17.08.2023. [viewed 15.04.2024]. Available from: https://bgnes.bg/news/kovachevski-v-maekdonskiia-parlament-ima-deputat-ot-udba.

[16]* Ковачевски: Бивши югославски спецслужби блокират членството на РСМ в ЕС. Bgnes.bg,, 31.08.2023. [viewed 15.04.2024]. Available from: https://bgnes.bg/news/kovachevski-bivshi-iugoslavski-spetssluzhbi-blokirat-chlenstvoto-na-rsm-v-es.

[17]* Османи: Ескалацията между България и РС Македония е от полза за трети държави. Bgnes.bg, 29.01.2023. [viewed 15.04.2024]. Available from: https://bgnes.bg/news/osmani-eskalatciata-mezhdu-b-lgaria-i-rs-makedonia-e-ot-polza-za-treti-d-rzhavi.

[18]*За Лавров Югославия е най-доброто място за РС Македония. Bgnes.bg, 01.12.2023. [viewed 15.04.2024]. Available from: https://bgnes.bg/news/za-lavrov-iugoslaviia-e-nai-dobroto-miasto-za-rs-makedoniia.

[19]*Бечев, Димитър. Цит. съч., с. 35. [20]*Пак там, с. 218-223. [21]* Пак там, с. 260-265.

[22]*Пендаровски: В МПЦ, бизнес и партии има хора, свързани с Москва. Bgnes.bg, 01.07.2023. [viewed 15.04.2024]. Available from: https://bgnes.bg/news/pendarovski-v-mpts-biznes-i-partii-ima-khora-svrzani-s-moskva [23]* Пак там

[24]*Пендаровски: В Светия синод има руски шпиони. Bgnes.bg, 13.03.2024. [viewed 15.04.2024]. Available from: https://bgnes.bg/news/pendarovski-v-svetiia-sinod-ima-ruski-shpioni.

[25]*Буяр Османи: Русия стои зад всички опити за подкопаване на стратегическите ни цели. Actualno.com, 23.01.2024. [viewed 15.04.2024]. Available from: https://www.actualno.com/balkani/bujar-osmani-rusija-stoi-zad-vsichki-opiti-za-podkopavane-na-strategicheskite-ni-celi-news_2143910.html.



Премиерът на Македония Никола Груевски стои до унгарския си колега Виктор Орбан по време на пресконференция в Скопие.
12 май 2011 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски

на независимост на църквата, потискането на т. нар. „пета колона" в политиката и намаляването на икономическата подчиненост.*[26]

Най-малко две от последните три предпоставки стоят под условен знак според цитираните изявления на високопоставени лица в Скопие, след изминалите президентски и парламентарни избори в Северна Македония.

Поначало Северна Македония е оценявана като държава, която „не е на челните места в списъка с външнополитически приоритети на Кремъл"*[27], но възможността на последния да упражнява натиск спрямо бившата югославска република не е подминаван и по-рано.

Примерите в това отношение падат върху напрежението, белязало последните години от управлението на бившия премиер Никола Груевски.*[28]

Припомня се, че в този период страната не подкрепя санкциите срещу Руската федерация след събитията в Украйна от 2014 г.*[29] и задълбочава контактите с Москва. *[30]

Тези обстоятелства, заедно с факта, че след като партията му ВМРО-ДПМНЕ губи властта, Груевски бяга от родината си и получава убежище в Унгария при Виктор Орбан, са в състояние да наведат на мисълта за по-различен мотив, който стои зад „Кървавият четвъртък" на 27 април 2017 г. от прокламираната тогава „албанска заплаха".

В допълнение към това могат да се вземат предвид и подозренията за съвместен принос на руските и сръбските служби към нахлуването на демонстранти и извършеното насилие над определени депутати в парламента в Скопие.*[31]

Екзистенциална опасност за идентичността на мнозинството от северномакедонските граждани бе изтъкната и след получаване на т. нар. „френско предложение", предназначено да урегулира преговорите за присъединяване на Северна Македония към ЕС, с оглед на нейните междудържавни отношения с България.

Познати радикални кръгове, сред които неизменно ВМРО-ДПМНЕ, предизвикаха истерия и организираха масови протести против „българизацията".

Повтарящите се шаблони за създаване на усещане в народа на Северна Македония, че се намира под някаква непрекъсната обсада, застрашаваща го с изчезване, подтикват обръщането на поглед към явление, което съчетава по специфичен начин интересите на Белград и Москва.

За македонизма съществуват разнообразни характеристики У нас обичайно се квалифицира като политическа доктрина.

Нейният последователен и упорит изследовател Коста Църнушанов я дефинира приблизително по следния начин: идеята за отделна македонска народност като средство на великосърбизма за разгромяване на големи части от българския народ,*[32] според която македонските славяни не са нито сърби, нито гърци, нито българи, а просто македонци, като отделна народност, с отделна история, език и култура.*[33]

В противовес главния асистент в ИФС при БАН - Чавдар Маринов, разшифрова понятието „македонизъм" като обиден термин, с който в България обикновено се стигматизира македонската национална идентичност.*[34]

Разбирането му почива върху тезата, че „македонската национална идентичност може да изглежда като резултат по-скоро на национализмите на трите съседни държави, отколкото на заговор, организиран от една от тях".*[35]

Такава гледна точка не бива да бъде отхвърляна първосигнално и тя донякъде има основание поради действителното преплитане край р. Вардар на различни национални идеологии.

Проблемът е, че не дава обяснение защо радикалната проява на въпросната идентичност открива своя животоопределящ конфликт на изток - към България и значително по-рядко влиза в колизия на юг или запад,

---

[26]* Стоянов, Александър. Цит. съч., с. 24.
[27]* Бечев, Димитър. Цит. съч., с. 103. [28]* Пак там, с. 101-103. [29]* Пак там, с. 71, 101. [30]*Пак там, с. 100.
[31]*Руско-сръбска намеса в Кървавия четвъртък в парламента на Македония. Bgnes.bg, 20.11.2019. [viewed 15.04.2024]. Available from: https://bgnes.bg/news/rusko-srabska-namesa-v-karvavia-chetva
[32]*Църнушанов, Коста. Македонизмът и съпротивата на Македония срещу него. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски", 1992, с. 9. [33]* Пак там, с. 19.
[35]* Маринов, Чавдар. Прочута Македонийо, земьо на Александър: македонската идентичност на кръстопътя на гръцкия, българския и сръбския национализъм. Преплетените истории на Балканите, Т. 1. Национални идеологии и езикови политики. София: Издателство на Нов български университет, 2013, с. 280.



Сергей Лавров разговаря с неговия македонски колега Антонио Милошоски и архиепископ Стефан пред църквата "Св. Богородица Перивлепта" в Охрид на 20 април 2011 г. Църквата е главен градски и архиепископски храм и седалище на Българската автокефалната архиепископия в периода 1018 - 1767 година.

20 април 2011 г. REUTERS/Огнен Теофиловски

а почти никога на север - към Сърбия.

Важно е да си спомним,
че наследникът на Никола Груевски
във ВМРО-ДПМНЕ Християн Мицкоски демонстрира
и декларира специални чувства към сръбския народ
и партията на сръбския президент Александър Вучич,*[36]
които контрастират с изказа и поведението му
по повод на т. нар. „българизация".

Факт е, че „основните средства за национално
изграждане (армия, образователна система,
периодичен печат)" на „македонската нация
в смисъла на институционално структурирана
колективна общност" се заражда в края
на периода 1934 - 1948г.,*[37]
т. е. след резолюцията на Комунистическия
интернационал по македонския въпрос и преди разрива
в съветско-югославските отношения.

Ето защо Чавдар Маринов също изпитва
сериозни затруднения да заобиколи достоверността
на представата,
„първо, че македонската нация е „ново" явление
без исторически корени в далечното минало,
и второ, че тя е продукт на югославския комунизъм".*[38]

Както Чавдар Маринов, така и Коста Църнушанов
се спират на Резолюция на Комунистическия
интернационал по македонския въпрос
и ВМРО (об.), утвърдена в Москва на 11 януари 1934 г.
по настояване на ЮКП.

С този политически акт се официализира
„съществуването на македонска нация".

Разликата между Чавдар Маринов и Коста Църнушанов
е, че вторият определя приемането на резолюцията
като събитие с „фатален характер", защото се допуска
издигането до международно ниво на теза,
чийто зародиш може да се открие в старите идеи
на Стоян Новаковић и Йован Цвиић.*[39]

Двамата биват идентифицирани като идеолози
на сръбската политика за неутрализиране
на българското присъствие и влияние в Македония.

Преди около 16 години Андрю Барух Вахтел пише
за „края на историята на Балканите".*[40]

Свързва го с разпада на Югославия и започналата
интеграция на балканските държави в ЕС и НАТО.

Според него Балканският полуостров
престава да бъде „гранична земя"
и нова такава „се създава в юга му (Турция)
и в изтока му (Молдова, Украйна, Русия)".

Руско-украинската война ни показа,
че действително България се намира
на гранична полоса.

Онова, в което със сигурност греши Вахтел
е прогнозата, че консолидирането на Балканите
ще приключи „някъде около 2015 - 2020 г."*[41]

Разглеждайки конкретно Северна Македония
през 2024 г., все още не е настъпил моментът,
с който Коста Църнушанов завършва книгата си
„Македонизмът и съпротивата на Македония
срещу него": „тогава", когато „ще паднат
и политическите прегради, особено в една
обединена Европа, към която се стремят народите".*[42]

Случайно или не, преплитането на интересите
на Белград и Москва преди 90 години днес отново е в
тяхна полза - Северна Македония буксува във времето
между Югославия и ЕС поради страх от „българизация".

Въпреки многократните предупреждения от Брюксел,
че преговорната рамка няма да бъде променена,
радикални партии като ВМРО-ДПМНЕ, „Левица"
и други организации отхвърлят всички условия,
приети с т. нар. „френско предложение".

При тези обстоятелства в края на миналата година
79% от анкетираните граждани на Северна Македония
определят България като най-голяма заплаха,
а 39.6% виждат Сърбия като най-голям приятел.*[43]

В известен смисъл пак изниква старата руска дилема
„България или Сърбия?", но този път с нов прочит
пред Република Северна Македония.

---

[36]*Маринов, Чавдар. Прочута Македонийо, земьо на Александър: македонската идентичност на кръстопътя на гръцкия, българския и сръбския национализъм. Преплетените истории на Балканите, Т. 1. Национални идеологии и езикови политики. София: Издателство на Нов български университет, 2013, с. 334.

[37]*Маринов, Чавдар. Цит. съч., с. 282. [38]*Пак там, с. 281.

[39]*Църнушанов, Коста. Цит. съч., с. 169-170.

[40]*Вахтел, Андрю Барух. Балканите в световната история. София: Рива, 2010, с. 15. [41]*Пак там, с. 128.

[42]*Църнушанов, Коста. Цит. съч., с. 464

[43]*Проучване: Македонците смятат България за заплаха, а Сърбия за най-големия приятел. Bgnes.bg, 24.10.2023. [viewed 15.04.2024]. Available from: https://bgnes.bg/news/prouchvane-makedontcite-smatat-b-lgaria-za-zaplakha-a-s-rbia-za-nai-golemia-priatel-1.



Президентът на Сърбия Борис Тадич целува свещ до своя македонски колега Бранко Цървенковски в Охрид на 10 юни 2005 г. От края на 2000 г. северномакедонските власти предприемат широкомащабни усилия за възстановяване на църквата "Св. Климент". Според средновековието житие на Свети Климент Охридски, през 886 г. цар Борис I изпраща светеца в Охрид, за да обучи необходимите хиляди свещеници, владеещи писмения български език, които да заменят гръцкия език в богослужението с български. **10 юни 2005 г. REUTERS/Dancho Naskovska**



Премиерът на Македония Никола Груевски (Л) се среща със сръбския си колега Александър Вучич в Скопие на 16 февруари 2015 г. Вучич и членове на неговото правителство пристигат на еднодневно официално посещение, за да проведат съвместна сесия с правителството на Македония.
Скопие, 6 февруари 2015 г. REUTERS / Огнен Теофиловски



Американски войници заемат позиции по време на учението "Решителен удар", което се провежда от армията на Северна Македония съвместно с американските, албанските, българските и литовските въоръжени сили, на полигона Криволак в Северна Македония.

8 юни 2019 г. REUTERS/Огнен Теофиловски

Република Северна Македония след четири години членство в НАТО:



Мартин Соколов е нещатен научен сътрудник към Центъра за изследвания по национална сигурност и отбрана към Българската академия на науките и докторант в Югозападен университет "Неофит Рилски".

Публикувал е научни материали по теми свързани със сигурност, отбрана и международни отношения в чуждестранни и национални издания.

Г-н Соколов има бакалавърска степен от Университета в Хъл, Обединеното кралство, и магистърска степен от Университета в Грьонинген, Нидерландия.

Има опит в академичния, неправителствения и държавния сектор.

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ В РЕГИОНА

Балканите традиционно са арена на сблъсъци на противопоставящи се международни интереси.

Изхождайки от факта, че държавите от региона открито и неоднозначно заявяват желание за европейско бъдеще и демократичен модел на държавно устройство, факторите оказващи влияние на полуострова могат да се разделят на **две основни групи**:

1. способстващи за реализирането на стратегическите цели на държавите;
2. тези, които възпрепятстват суверенния им избор.

В първата група попадат НАТО и ЕС, които чрез политиките си на сътрудничество оказват помощ за модернизацията на държавите от региона.

На другия полюс (втората група) са държави като Руската федерация (РФ).

За Кремъл Балканите са зона от стратегически интерес, свързана с Проливите и възможността за влияние върху европейската политика.

Москва оценява разширяването на ЕС и НАТО като заплаха за своята национална сигурност, поради което се опитва да влияе на страните да останат неутрални и да подкопае способността за вземане на единни решения в рамките на двата съюза.

РФ не може (поне в средносрочен план) да използва военни сили в региона, подобно на действията си в Грузия и Украйна, но използва всички останали възможности за влияние - т.нар. хибридни заплахи.

Действията на Кремъл на Балканите са в синхрон с общата политика на страната за позициониране на международната сцена и амбицията за утвърждаване като фактор в региона.

Москва се опитва да влияе на процесите в отделните държави чрез различни механизми - използване на икономически натиск, енергиен шантаж, влияние върху политически партии, неправителствени организации и фондации, отделни фирми и/или лица.

РФ се стреми да инструментализира факта, че в много от държавите има православно население, както и обстоятелството, че има относително позитивно отношение към нея, най-вече поради исторически фактори.

Реализирането на интересите върви по линия на разделение в отделните държави и противопоставяне на отделни групи.

Интензивно се използват медии, като социалните мрежи са изключително активни в прокарване на позициите на Москва.

През 2018 г. руският посланик в Скопие обяви страната за **легитимна цел**, ако напрежението между НАТО и Русия ескалира.



Премиерът на Македония Никола Груевски посреща руския министър на външните работи Сергей Лавров в Охрид.
20 април 2011 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски

В Сърбия, Кремъл редовно предислоцира зенитни ракетни комплекси S-400 за съвместни военни учения.

В Черна гора, РФ подпомогна опита за преврат през 2016.

Русия системно се опитва да дестабилизира Босна и Херцеговина посредством Република Сръбска, а в самата Република Северна Македония (РСМ), Москва финансира фабрики за „тролове", които, наред с други дейности, бяха използвани за оказване на влияние посредством дезинформация върху президентската кампания в САЩ през 2016 г.

Успоредно с това Кремъл също се опита да повлияе на референдума през септември 2018 г. за присъединяване на РСМ в НАТО.

РФ използва посолството и консулствата си там като бази за операции по събиране на разузнавателна информация и разпространи пропаганда, описваща в подробности предполагаемите западни заговори срещу Скопие.

Това, че Русия ще заплашва членове на НАТО в Източна Европа, не е нищо ново, Кремъл системно се опитва да подкопае устоите на държавността в региона. Съществената заплаха произтича от типовете намеса, в които Кремъл се е специализирал: вмешателство в избори, медийно влияние и разпалване на етническо противопоставяне.

С цел противодействие на генерираната от различни фактори регионална нестабилност, от една страна, и вътрешните реформи за приобщаване към евро-атлантическата общност в самата РСМ, на 27 март 2020 г.

Скопие се превърна в тридесетата държава-членка на НАТО и в потенциално най-уязвимата.

Въпреки, че членството на страната предполага генерирането на мир и стабилност в Западните Балкани, налице са и предпоставки за слабости, които могат да се използват от вражески страни с цел прокарване на зловредно влияние.

В резултат на това е целесъобразно ведно с позитивите от разширяването на НАТО, да не бъдат пренебрегвани предизвикателствата (и рисковете), тъй като всеобхватното им противодействие изисква и своевременното им идентифициране и съответно адаптиране.

С оглед вътрешнополитическото напрежение и обтегнатите отношения с повечето съседи, РСМ се явява потенциално слабо звено на НАТО, въпреки процесите за модернизация на въоръжените сили.

Четири години след присъединяването си, страната продължава да има неустойчиви институции, често са налице политически скандали, има етническо противопоставяне, а последните десетилетия са характеризирани от чуждо зловредно влияние.

В НАТО единствено Албания има по-нисък БВП на глава от населението и по-високо ниво на корупция.

Индексът за демокрация на Economist Intelligence Unit класира РСМ като страната с най-слабо развитата политическа култура в Европа.

Тези обстоятелства представляват обективни възможности за чуждо влияние в страната.

В контекста на политическата нестабилност, на 29 януари т.г. Димитър Ковачевски предаде функциите на министър-председател на Талат Джафери, който бе избран от парламента да ръководи техническото правителство на страната.

Освен организирането и провеждането на свободни и честни избори, което е и основен ангажимент на това правителство, Джафери подчерта и задълженията пред държавата, произтичащи от проведения през миналата година скрининг от Европейската комисия.

Ангажиментите включват Пътната карта за реформи в публичната администрация и план за действие за върховенството на закона, както и изготвяне на Пътна карта за функциониране на демократичните институции в страната.

Съществените конституционни промени обаче все още не се реализират, а Договорът за добросъседство и приятелство с България се прилага частично избирателно.

През 2024 г. РСМ проведе президентски избори на 24 април и парламентарни на 8 май.

Както се очакваше, превес получи ВМРО-ДПМНЕ, които открито определят България като заплаха за страната.

Вкарването на българите в конституцията като държавотворен народ е едно от условията Скопие да започне реални преговори за членство в ЕС; но най-голямата опозиционна партия ВМРО-ДПМНЕ се обяви срещу тях.

Очаква се това да е една от основните теми за новия парламент.

Целесъобразно е и да се има предвид, че промяна на конституцията на РСМ изисква подкрепата на 2/3 от депутатите в бъдещия парламент,



Полицаи от Косово патрулират в село Банска, след след престрелка между етнически сърби и косоварски специални полицейски сили в село Банска на 7 септември 2023 г. Бяха убити един полицай и трима въоръжени мъже.
7 септември 2023 г. REUTERS/Огнен Теофиловски

което предполага, че конституционни промени са невъзможни преди третото тримесечие на 2024 г.

В резултат на това може да се оцени, че не само е малко вероятно в близкосрочен план да има пълноценни реформи в страната, а вероятно ще продължи да се подкопава и общественото доверие в институциите, чиято работа ще става все по-сложна в контекста на вътрешната и международната обстановка.

Именно тази неочаквана нестабилност може да насърчи форми на опортюнизъм в **неприятелски фактори**.

Русия може също да се опита да окаже натиск и да дестабилизира Северна Македония по други начини, включително чрез Сърбия, която открито се стреми да развива прагматично двустранно сътрудничество с Кремъл.

Показателно е, че основни елементи от пропагандата, насочена към Скопие, включват конспиративни теории за албанско малцинство в страната, за което се предполага, че е в заговор с НАТО и Тирана с цел да превърне Северна Македония във „Велика Албания" на фона на големи кръвопролития.

Както всеки изучавал балканска история знае, подобна реторика и преди е водила до етническо насилие в региона.

Възможен вариант е и Русия да се пробва да разпали тлеещи конфликти в Сърбия, чийто нестабилен регион Прешево граничи с РСМ.

Друг възможен източник на несигурност, от който РФ може да се опита да се възползва, е напрежението между Прищина и Белград.

На 14 януари т.г. Александър Вучич обяви, че през 2024 г. Сърбия ще направи най-голямата инвестиция в отбраната си досега, като основен елемент ще бъде повишаване способността на системата за противовъздушна отбрана.

Министърът на отбраната на страната Милош Вучевич официално предложи възстановяване на задължителната военна служба.

През 2023 г. неколкократно имаше изостряне на отношенията между Белград и Прищина, което беше най-видимо при провеждането на местните избори в Северно Косово.

Регионът граничи със Сърбия и е населен предимно с етнически сърби, които официално бойкотираха изборите, заявявайки, че исканията им за повече автономия не са били изпълнени, като много вероятно действията им бяха съгласувани с Белград.

В резултат на бойкота, в редица общини в Северно Косово бяха избрани етническите албанци, което чувствително изостри обстановката, а проруски медии и платформи се опитаха да насочват дискурса в своя полза.

Напрежението ескалира през лятото и в края на септември след престрелка между етнически сърби и косоварски специални полицейски сили в село Банска.

Бяха убити един полицай и трима въоръжени мъже.

НАТО реагира на инцидента, като разположи допълнителни мироопазващи сили в региона, докато Сърбия предислоцира сили и средства по границата с Косово.

САЩ и ЕС изразиха дълбока загриженост относно насилието и "безпрецедентното" съсредоточаване на военни сили в района.

Александър Вучич заяви, че няма намерение да нареди на военни сили да преминат границата с Косово, подчертавайки, че това би било контрапродуктивно за стремежите на Белград да се присъедини към ЕС.

Под натиска на Брюксел, сръбското правителство се съгласи да признае косоварските регистрационни номера на моторни превозни средства от 1 януари т.г., което сложи край на дългогодишен спор между двете страни.

Всяка една от тези две точки на конфронтация - Прешево и Косово- потенциално може да се прехвърли в Северна Македония.

Целесъобразно е да се има предвид, че противопоставянето между страните от региона съвпада с опитите на Москва да създаде зона на нестабилност в Западните Балкани.

Според македонските специални служби, активността на руските граждани в РСМ системно нараства от 2017 г. насам.

Те отчитат, че успоредно с това Кремъл е активизирал и дипломатическите си служби, като чувствително са нараснали и служебните пътувания на дипломатически лица от и към Скопие.

Тази динамика се потвърждава и от българските служби, които отчитат активизиране на руските служби на и от територията на определени държави от Западните Балкани, особено през 2022 г.



Лидерът на ВМРО-ДПМНЕ Християн Мицкоски присъства на предизборна среща в Щип, Северна Македония.
22 април 2024 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски

Това вероятно е опит да се компенсират щетите, нанесени на руските легални резидентури чрез експулсирането на руски дипломати от редица държави в Европа.

Същевременно към посоченото е редно да се вземе под внимание и обстоятелството, че от българска страна бяха установени опити на Скопие да въздейства върху българските малцинства в съседни държави с цел да се припознаят като „македонски".

Според официални сведения неконструктивната политика на РСМ спрямо София включва и използването на определени международни организации, с цел нанасяне на имиджови щети на Република България.

Това се явява особено проблемно в контекста на посочените фактори: политическа нестабилност, уязвими институции и потенциал за етническо противопоставяне, тъй като подхранват генерирането на зона на нестабилност, от която могат да се възползват както външни фактори, като Русия, така и регионални, като Сърбия.

В този контекст най-актуалните предизвикателства пред Скопие са два: политическа нестабилност и изостряне на взаимоотношенията със София, тъй като това прави страната уязвима за външно зловредно влияние.

Предвид вероятността от натрупване на изборна умора, нуждата от непопулярни реформи, изборната победа на ВМРО-ДПМНЕ, както и необходимостта от 2/3 парламентарна подкрепа за конституционни промени, през т.г. е малко вероятно РСМ да изпълни ангажиментите си по Договора за добросъседство и приятелство с България.

Същевременно предвид политическата обстановка и опитите за влияние на външни фактори, е по-вероятно през 2024 г. Скопие да изостри официалната реторика спрямо София във външен план; а във вътрешен - да се отчете засилване на дискриминацията към македонски граждани с българско самосъзнание.

Редно е да се отбележи, че тези процеси не са елемент единствено на двустранните отношения между България и РСМ.

С присъединяването към НАТО и амбицията за членство в ЕС, те се превръщат и в интегрална част от това как ще функционират тези съюзи.

По обективни причини задълбоченото сътрудничество и добросъседство ще допринасят за устойчивостта на Алианса и способността за противодействия на външни зловредни фактори.

Изострянето на реториката (и действията), пък ще създава предпоставки за вмешателства, които може да не са в подкрепа на изразените от Скопие суверенни намерения за европейско бъдеще и демократичен модел на държавно устройство, а напротив - в техен ущърб.

В заключение, мястото на РСМ несъмнено е като пълноправен член на НАТО и ЕС.

Това почти сигурно ще има не само положително влияние върху страната, но и стабилизиращо такова върху целия регион на Западните Балкани - и отвъд.

Това несъмнено е привлекателна и постижима възможност.

Но за нейното постигане и потенциалните предизвикателства не са решаващи единствено външните за Скопие фактори.

Per contra, основната роля е именно на РСМ, която трябва да направи необходимите и договорени стъпки за тяхното постигане.

В противен случай страната рискува да се превърне в арена за прокарване на зловредно влияние на други държави, чиито интереси са не само несъвместими с тези на НАТО и ЕС, но и на самата Северна Македония.



Привърженици на ВМРО-ДПМНЕ развяват руски и македонски флаг, докато участват в протест относно компромисното решение на спора между Македония и Гърция относно името на страната, което проправи пътя за приемането на Северна Македония в НАТО.
Скопие, Македония, на 2 юни 2018 г. REUTERS/Marko Djurica



Поддръжници на ВМРО-ДПМНЕ празнуват след парламентарните и президентските избори в Скопие, Северна Македония.

8 май 2024 г.

REUTERS/Alexandros Avramidis





Унгарският министър-председател Виктор Орбан между премиерите Никола Груевски от Македония **(вляво)** и Иржи Руснок от Чехия **(вдясно)** по време на обща снимка след срещата на правителствените ръководители от страните от Централна и Източна Европа и Китай в Букурещ.
26 ноември 2013 г. REUTERS/Богдан Кристел



Президентът на Китай Ху Джинтао (Л) и президентът на Македония Бранко Цървенковски присъстват на церемония по посрещането в Голямата зала на народа в Пекин.
5 декември 2007 г.
REUTERES/Jason Lee



Премиерът на Северна Македония Никола Груевски се ръкува с китайския премиер Ли Кецянг в рамките на четвъртата среща на правителствените ръководители на Китай и Централна и Източна Европа в Голямата зала на народа в Пекин, Китай.
26 ноември 2015 г. REUTERS/Kim Kyung Hoon



Жена минава пред двуетажен автобус в Скопие. Правителството на Северна Македония поръчва 202 двуетажни автобуса от китайската компания Yutong през 2010 г. за общо 35,5 милиона евро. Те са специално проектирани да имитират външния вид на британските автобуси Leyland, използвани в Скопие през 1950-те и 1960-те години.

Скопие, Северна Македония, 6 май 2019 г. REUTERS/Огнен Теофиловски



Хора се радват на необичайно топло време в градския парк на Скопие,
Северна Македония, 30 март 2024 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски



Хора, облечени в народни носии, участват в традиционна сватбена церемония в село Галичник, западно от столицата Скопие. Сватбата в Галичник е тридневно традиционно македонско сватбено тържество, което се провежда всяка година на Петровден.



Денят включва традиционни обичаи, носии, ритуали и танци, които са били предавани през вековете.
5 юли 2017 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски



Работник взема проби от водата в село Стение, Северна Македония. Нивата на водата в Преспанското езеро, разположено между Северна Македония, Гърция и Албания, са достигнали най-ниската си точка от векове след сухи сезони.

7 септември 2023 г.

REUTERS/Огнен Теофиловски



Пекарят Стоиле Джорджевски поставя хляб за печене в традиционна пещ на в стара пекарна в село Галичник, западно от столицата Скопие.

15 юли 2012 г.

REUTERS/Огнен Теофиловски



Работници сглобяват обувки във фабриката Bargala в Щип. Балканските фабрики също могат да се конкурират с по-евтината работна ръка в Азия, т.к. транспортът до европейските пазари струва по-малко и е по-бърз. **18 юни 2009 г. REUTERS/Adam Tanner**

Фабриката Boгас в централния град Травник(в дясно) сглобява дрехи за марки като Hugo Boss, Pierre Cardin и Burberry, използвайки техните тъкани и дизайни. **18 юни 2009 г. REUTERS/Danilo Krstanovic**



Пътят към бутиците на висшата мода на континента често минава през малко известни градчета на Балканите, но не бихте го познали, ако четете етикетите.
В очите на много потребители продукт, произведен в Европа, може да бъде с по-добро качество от този, произведен в Китай, Бангладеш или Тайланд, където много модни групи са възложили производството на външни изпълнители.
Но малцина знаят какво всъщност означава **„произведено в Европа“.**



Премиерът на Албания Фатос Нано, премиерът на България Симеон Сакскобургготски и премиерът на Македония Владо Бучковски **(отляво надясно на снимката)** позират за пресата след официална церемония по подписването на Тристранния меморандум за съгласие и разбирателство за изграждането на Трансбалкански петролопровод Бургас-Вльора. Като един от приоритетните енергийни инфраструктурни проекти на България с регионално европейско значение, той е част от енергийната инфраструктура на европейски коридор номер 8. **София, 28 декември 2004 г.REUTERS / Стоян Нонов**



Премиерите на Северна Македония Владо Бучковскии България Сергей Станишев отбелязват началото на строителството на електрическа връзка между двете балкански държави в Крива Паланка, на 40 километра от Кюстендил. Електрическата връзка между Щип, Македония и Червена Могила, България е с идеята да осигури нова основа за икономическите отношения.

03 юни 2006 г. REUTERS/Огнен Теофилофски



Съгласно закона всички компании в Македония трябва да имат алтернативен източник на енергия, осигурен за аварийни ситуации, а всички отоплителни централи в страната, които обикновено работят на газ, преминаха към петролни деривати. Две от най-големите фабрики в Македония са принудени да спрат производството си поради недостиг на газ в резултат на спора между Русия и Украйна. **8 януари 2009 г. REUTERS/Ognen Teofilovski**

Енергийно сътрудничество между България и Северна Македония

автори: Лука Димитров, Яна Палагачева

ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕЧКИ

Взаимоотношенията между България и Северна Македония открай време са деликатна, за някои хора дори болезнена тема, а многото затворени врати през годините доведоха до минимално сътрудничество между двете страни в множество сектори.

Това има шанс да се промени в контекста на успешното присъединяване на Северна Македония към НАТО и предстоящото й приемане в Европейския Съюз (ЕС).

Едно добре планирано партньорство между двете страни в областта на енергетиката би било обещаваща крачка в тази посока.

По време на визитата си у нас миналия ноември, посланикът на Северна Македония Агнеза Руси Поповска се срещна с енергийния министър Румен Радев и изрази желание да се задълбочи сътрудничеството между двете страни по редица енергийни проекти.

Един такъв е закупуването на капацитет в газохранилището в с. Чирен, което ще доведе до двойно разширение от 550 млн. на 1 млрд кубл м.

Отделно от това и двете страни са заявили желание за дял и в терминала за втечнен газ в Александруполис, чието пускане в експлоатация се забави с няколко седмици.

По време на срещата двете страни обсъдиха и идеята за изграждане на втори газов интерконектор между гр. Петрич, в България и гр. Струмица, в Северна Македония - проект, който би имал потенциал да спомогне за газовата диверсификация на региона.

Към днешна дата между двете страни има една газова връзка, Кюстендил - Жидилово, която е еднопосочна в посока Северна Македония и позволява на България да пренася по 500 000 кубични метра на ден.



Яна Палагачева
е журналист с над 10-годишен опит в различни международни специализирани бизнес издания. След като завършва бакалавър в Университета в Нотингам, работи в компаниите Euromoney и I.C.I.S в Лондон, където покрива новини от различни финансови и комодити пазари.

През 2016 г. променя фокуса си към енергийните пазари в Югоизточна Европа. Към днешна дата, Яна е журналист на свободна практика в София и пише за няколко издания, между които Montel Energetika с централа в Норвегия и сп. „Мениджър“ в България.



Лука Димитров
През последните седем години работи в някои от водещите доставчици на бизнес и финансова информация, включително Euromoney, mtn-i, Thomson Reuters (Refinitiv) и сега - ICIS.

Започва кариерата си като финансов журналист през 2014 г., отразявайки сектора на ислямските финанси.

От тогава се специализира в секторите на частния дълг, валутната ниша, секюритизацията, проектното финансиране и средносрочните облигации.

Присъединява се към ICIS без предишен опит в енергийния сектор, привлечен от страстта към възобновяеми източници, водородна и газова инфраструктура.



Въглищна електроцентрала близо до южния град Битоля, на 200 км (124 мили) от столицата Скопие.
10 декември 2009 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски

Целият капацитет по този маршрут обаче е резервиран от Газпром до края на 2030 г., т.е. за диверсификация по този маршрут можем да говорим едва след тази дата.

Откъм електроенергийна свързаност, двете страни разчитат на три електропровода - два с напрежение 110 kV и един - с 400 kV, открит в края на 2022 г.

Освен с нови електропроводни връзки, двете държави могат да подобрят партньорството си на този фронт и като синхронизират работата на борсовите оператори.

Двете страни подписаха меморандум за обединение на пазарите „Ден напред" още през 2018 г., като това предстои да се случи.

Този тип синхронизиране, познат като market coupling, позволява на пазарите да подобрят ефикасността и интеграцията си като съответно намалява дисбаланса в цените и количествата на електроенергия в съседни страни.

Самият пазар „Ден напред" в Северна Македония стартира едва през май миналата година, което само по себе си е ключово развитие за балансиране на местната енергийна система.

Разбира се, едно успешно присъединяване на Северна Македония към ЕС върви и в комплект с развитие на ВЕИ мощности, което също носи значителен потенциал за сътрудничество и съвместни инвестиции между двете страни.

АМБИЦИОЗНИ ЗЕЛЕНИ ЦЕЛИ

Македонският енергиен пазар, макар и малък, се развива с добър темп в сравнение с останалите балкански пазари на страни извън ЕС.

Северна Македония е първата страна в региона на Западните Балкани, която през януари приема Стратегия за развитие на енергийния сектор, базирана именно на стълбовете на „Зелената сделка" на Европейския съюз.

Републиката планира пълното спиране на енергията от въглища, успоредно с внедряването на 1,7 гигавата възобновяема енергия до 2030 г.

Постигането на визията на страната ще изисква значителни инвестиции, оценени на около 3 млрд. евро до 2030 г.

Очаква се те да бъдат мобилизирани предимно чрез частния сектор посредством отключване на пазарните бариери, по-специално за внедряването на възобновяема енергия чрез конкурентни търгове.

Сегашният инсталиран възобновяем капацитет от 600 мегавата в страната има потенциал да се утрои до края на 2030 г., според изказвания на бившия премиер на страната Димитър Ковачевски.

Правителството си поставя за цел повече от една трета от енергийния ѝ микс да е именно от възобновяеми енергийни източници.

Понастоящем енергоснабдяването на страната се покрива с 30% от внос на електроенергия, докато местният пазар разчита основно на двете въглищни електроцентрали - Битоля и Осломедж , както и на големите си водноелектрически централи.

С настоящите си амбиции да изведе от експлоатация всичките 800 мегавата мощност на въглища до края на 2030 г., страната несъмнено ще отвори огромна ниша за възобновяеми проекти.

Към момента, Северна Македония планира да замени част от капацитета от едната централа със слънчев макъв, а другата да модернизира и превключи на газ в планирания срок.

Друг е въпросът доколко този срок е реално осъществим - нещо, което местни търговци подлагат под въпрос предвид продължаващата война в Украйна.

Според някои от тях, Северна Македония вероятно ще удължи този срок минимум с две години, за да гарантира електроенергийната си сигурност.

Страната отделно е и в процес на търсене на инвеститор, който да финансира преминаването на петролната електроцентрала в гр. Неготино към газ до 2025 г.

Сред планираните големите нови енергийни мощности в Северна Македония са още изграждането на агро фотоволтаичен парк от 400 мегавата в източната част на страната, вятърни паркове със същата мощност, както и изграждането на нова газова централа смощност 200 мегавата около Скопие.

Освен това Северна Македония стартира и редица проекти за увеличаването на газовите си източниците.

Страната работи с Гърция за пускането в експлоатация на нов газопровод между двете страни, с годишен



Работник до пещ за топене на фероникел във фабрика Fenimak близо до Кавадарци, на 100 км (62 мили) северно от столицата Скопие.
21 октомври 2008 г.
REUTERS/Огнен Теофиловски

капацитет от 1,5 млрд. куб. м., който се очаква да започне работа в началото 2025 г.

Това ще позволи на Северна Македония да се свърже с трансадриатическия газопровод, както и с всички LNG терминали, които са изградени в Егейско море.

Предвижда се от 2025 г. държавата да получава азерски природен газ като така осигурява диверсификация на газовите си доставки, с които да намали сегашната си тотална зависимост от руски газ през България.

ПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА У НАС

Едно от ключовите послания на посланик Поповска по време на посещението й у нас е, че Северна Македония ще разчита на подкрепа от България и по отношение на синхронизирането на националното й законодателство с това на Европейския съюз.

Страната ни наистина има потенциал да вземе активно участие в този процес, но шансът това да се случи в обозримо бъдеще намалява значително в контекста на рязко завърналата се вътрешнополитическа криза, липсата на стабилно правителство и последователна външна политика.

Самата България все още е в процес на синхронизиране с последните европейски изисквания и ще трябва да се фокусира най-напред върху тяхното финализиране преди да успее да насочи вниманието си към съседни пазари.

Някои от тези стъпки биха могли да се забавят значително вследствие на гореспоменатата политическа криза.

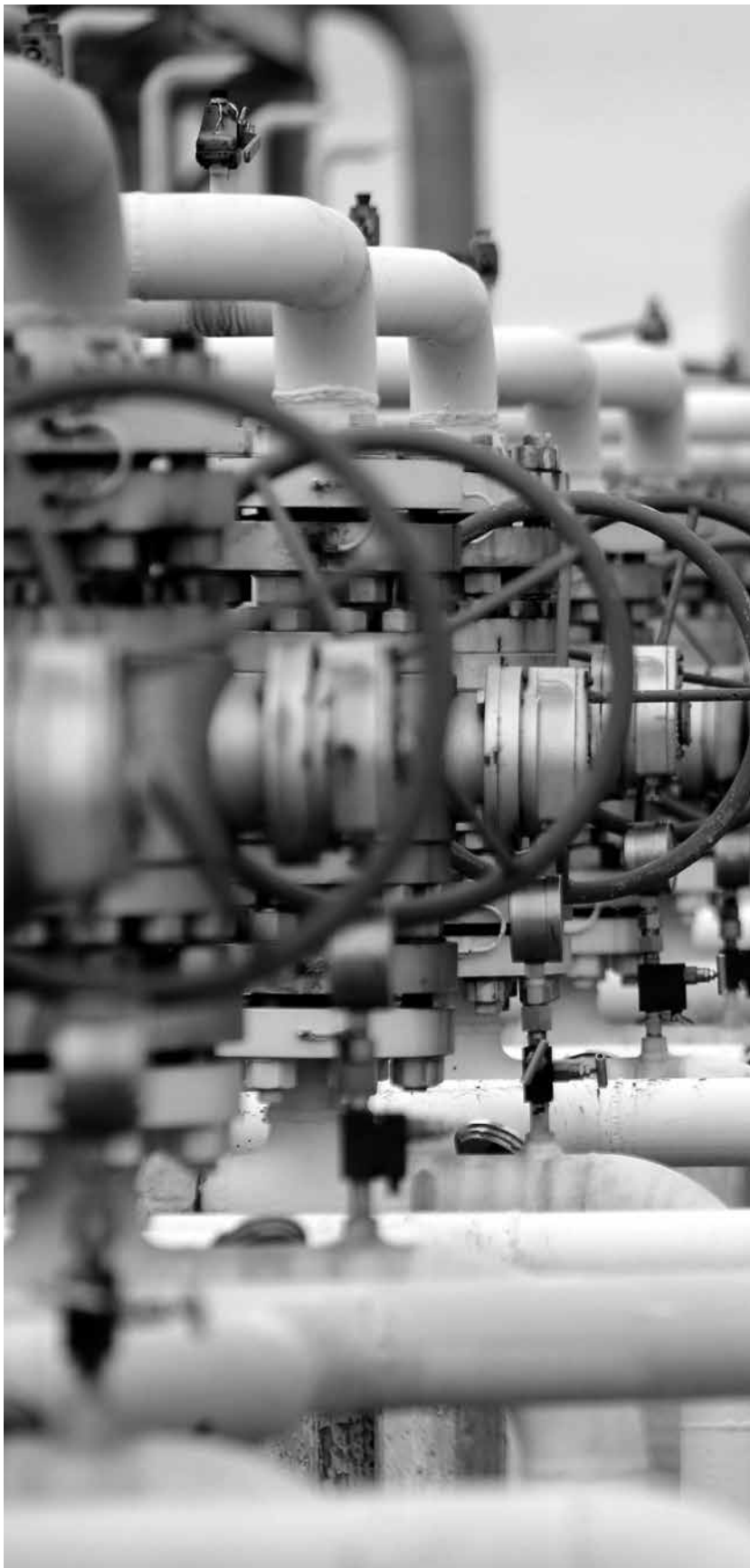
Така например, Националния план за възстановяване и устойчивост предстои да бъде обновен през юли.

Отделно от това, министерство на енергетиката неотдавна обяви два мегатърга за изграждане на нови ВЕИ мощности с локални системи за съхранение на енергията, които продължават до края на месец юни.

Тези и други ключови за енергията ни стратегии могат да бъдат засегнати от неясната политическа обстановка.

В този ред на мисли, макар и технически изпълними, планираните общи енергийни проекти на България и Северна Македония ще зависят основно от човешки и политически фактори - обществените нагласи в двете страни и начинът по който те ще бъдат отразени във външните им политики.

За момента ни остава да се надяваме потенциалът за енергийно сътрудничество между двете държави да бъде оползотворен по най-правилния начин - така че темата за взаимоотношенията помежду им да става все по-малко деликатна с времето.





Работник до слънчевата електроцентрала, разположена срещу въглищната електроцентрала в Осломей, Северна Македония.

14 април 2022 г.

REUTERS/Огнен Теофилофски



Ожънатата пшеница се прехвърля в ремарке в поле близо до Сармжалино, Северна Македония.
13 юли 2018 г.
REUTERS/Огнен Теофилофски



Сезонни работници по време на гроздобер в лозе на винарна Skovin близо до столицата Скопие.
Skovin е третата по големина винарна в Северна Македония, произвеждаща 10 до 12 милиона литра вино годишно.
Лозарството е сред основните отрасли на земеделието в Северна Македония.
28 септември 2010 г. REUTERS/Огнен Теофилофски



Рибар хвърля мрежата си в Охридското езеро, което е един от най-големите биологични резервати в Европа и притежава уникална фауна. През 1980 г. езерото, заедно с неговото крайбрежие и град Охрид, са обявени от ЮНЕСКО за обект на световното културно и природно наследство.

12 април 2018 г. REUTERS/Огнен Теофилофски



Новоизбраният президент на Северна Македония Гордана Силяновска-Давкова присъства на церемонията по встъпване в длъжност в Скопие, Северна Македония.
12 май 2024 г.
REUTERS/Огнен Теофилофски

“ЗАПАДЪТ НЕ Е ВАШ СЪЮЗНИК”: Несигурността, която руската пропаганда експлоатира в Северна Македония



Мина Киркова е журналист в българската редакция на Дойче Веле и част от екипа на българската платформа за проверка на фактите Factcheck.bg.

Борбата с дезинформацията е сред основните ѝ интереси, както и международните отношения и политиката.

Работила е като международен редактор в телевизия BIT, както и в редица телевизионни предавания.

На 8 май 2024 г. Северна Македония избра нов президент и парламент, връщайки на власт ВМРО-ДПМНЕ, който не наричат публично страната с променената ѝ по конституция име, записано в Преспанското споразумение с Гърция.

Ако сега новите управляващи започнат да работят за отмяна на ключовия международен акт, това може да доведе до нови проблеми с Гърция, а съответно и с Европейския съюз (ЕС).

Още на церемонията по встъпване в длъжност новоизбраният президент Гордана Силяновска-Давкова нарече държавата „Македония“, а не „Северна Македония“, което доведе до това гръцкият посланик в страната да напусне официалното събитие.

ВМРО-ДПМНЕ бяха в основата на блокирането на промените в Конституцията на Република Северна Македония (РМС) и неизпълнението на поетите ангажименти, един от които е, че Европейската комисия неведнъж напомня българите да се впишат в македонската конституция като държавотворен народ.

Всичко това долива вода в мелницата на дезинформацията в Северна Македония.

Наративите в югоизточната съседка на България често са фокусирани именно върху недоволството на македонците от това, че процесът по присъединяване към Европейския съюз отнема вече 20 години и още е далеч от приключване.

През януари тази година министърът на външните работи на Северна Македония Буяр Османи предупреди, че Русия се възползва от разочарованието на хората в страната, за да разпространява дезинформация за Запада и Европейския съюз.

Това са познати методи на руската пропаганда, която се възползва от недоверието на хората в Европейския съюз, за да настройва гражданите срещу Запада.

Тези способи не за пръв път се използват в Северна Македония.

ЕТНИЧЕСКИТЕ КОНФЛИКТИ - ПОЛЕ ЗА ДЕЗИНФОРМАЦИЯ

Когато през 2018 г. Северна Македония проведе референдум за конституционната промяна на името на страната, седмици наред в социалните мрежи се води кампания за бойкотиране на вота.

Подстрекаваха се настроенията срещу Атина, която постави това условие, за да може Скопие да продължи интеграцията си в НАТО и ЕС.

Макар движението за спиране на промяната на името на страната да не изглеждаше по някакъв начин провокирано от външни сили, експерти коментираха, че ролята на Русия в тази дезинформационна кампания е очевидна.
Година по-рано доклад на Проекта за докладване на организираната престъпност и корупцията доказа, че руски агенти активно са работили за отдалечаването на Скопие от НАТО и Европейския съюз.

Македонските разузнавателни служби потвърдиха информацията, че Русия в продължение на години е използвала т.нар. “мека сила”, за да влияе на нагласите на македонците.



Руският външен министър Сергей Лавров минава пред външния министър на Северна Македония Буяр Османи по време на среща на външните министри на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) в Скопие, Северна Македония, на 30 ноември 2023 г.

REUTERS/Огнен Теофилофски

През 2020 г Северна Македония одобри промяната на името и стана член на НАТО.

Усилията на Руската федерация да задържи държавите от Западните Балкани в своята орбита често са свързани с дезинформационни кампании и хибридни операции, които таргетират отношението на хората от бивша Югославия към НАТО и Европейския съюз.

Освен тази цел, руските агенти преследват и две други важни направления в региона, пишат експертите от института Clingendael - да се наложи имиджът на Русия като велика сила и държавата да се възползва от Косовския въпрос за реализиране на собствените си външнополитически стремежи.

Намесата на НАТО в югославския конфликт се използва често от Кремъл като оправдание за войната, която Русия води в Украйна, представяйки погрешно ситуацията в Косово като аналогична на тази в Украйна.

Етническото напрежение между народите в Западните Балкани се използва активно, за да се създава несигурност и нестабилност в района.

Както в случая с Косово и Сърбия, така и в Северна Македония и Албания.

Създаването на напрежение с Гърция и България обаче представлява ключово поле за разпространение на руската дезинформация, защото съчетава два наратива в един.

Гърция и България, които вече са част от ЕС и НАТО, не само предявяват претенции към Северна Македония, които се представят като нечестни и злонамерени, но и отправените от тях искания към Скопие възпират възможностите на Македония да се присъедини към Евросъюза и до скоро, преди Преспанското споразумение - към отбранителния Алианс.

Недоволството на македонците от това стана видимо и на изборите в началото на май, когато ВМРО-ДПМНЕ взе властта, обещавайки да не се съобразява с исканията на София и Атина.

БРЮКСЕЛ КАТО ЗЛОДЕЙ

След като Северна Македония стана част от Северноатлантическия алианс, дезинформационните наративи на руската пропаганда се фокусираха изключително върху Европейския съюз.

Русия използва сходни методи, за да настройва срещу Брюксел и хората в държавите-членки на ЕС.

Дезинформационната кампания, свързана с храните в Европейския съюз, намира място и в македонските медии.

В България, например, новината, че ЕС е одобрил използването на някои насекоми за производството на конкретни хранителни продукти се изопачи в сценария, че Брюксел ни "принуждава" да ядем насекоми.

В Северна Македония се разпространява подобен наратив - че ако подкрепяш Европейския съюз, трябва да ядеш насекоми, за да не умреш.

Освен използването на насекоми в храните, дезинформация се разпространява и за това, че всички продукти, които идват от Европейския съюз са генномодифицирани или че евтаназирането на животни в Хърватия поради болести е всъщност план на Запада да унищожи земеделието в района.

В други случаи напълно измислени твърдения по адрес на Северна Македония се приписват на високопоставени представители на Европейския съюз.

Така например през април тази година изфабрикувано изказване на Урсула фон дер Лайен се разпространи активно в македонските социални мрежи.

Според фалшивата информация, председателката на Европейската комисия казва, че "най-вероятно в близките 15 години присъединяване към ЕС няма да има", но македонците "трябва да спазват договора с България".

Така отново се насажда недоволство едновременно към България и към Европейския съюз.

Това са само няколко примера за начина, по който руската пропаганда атакува Европейския съюз в Северна Македония, особено след началото на пълномащабната инвазия в Украйна през февруари 2022 г.

В социалните мрежи и онлайн медии могат да бъдат открити атаки срещу европейски политици, срещу действията на целия Европейски съюз или на отделни държави от общността.

Най-често те са представени като упадъчни, вредни и като заплаха за македонците, задавайки косвено въпроса:
"Защо вие да сте част от тази общност?".

Всички тези информационни операции, заедно, с недоволството от проточването на процеса, оказват влияние върху отношението на македонците спрямо ЕС.

През 2023 г. 60 на сто от македонците казват, че подкрепят присъединяване на страната към Европейския съюз, показва социологическо проучване.



Привърженик на ВМРО-ДПМНЕ участва в протестите срещу френското предложение за решаване на спора с България. Протестите продължиха месец и половина.
Скопие, Северна Македония, 8 юли 2022 г.
REUTERS/Огнен Теофилофски

Това е най-ниският процент подкрепа за ЕС от началото на процеса по присъединяване към общността.

РОЛЯТА НА ПРАВОСЛАВНАТА ЦЪРКВА

Русия използва "традиционните християнски ценности", на които тя се представя за защитник, в много свои дезинформационни кампании.

Западът е представен като антагониста - "пропагандиращ" упадък, разврат и дори сатанизъм.

Главна роля в поддържането и разпространението на тези конспирации играе и православната църква.

Както в много други православни държави, така и в Северна Македония, руската пропаганда минава и през църквата.

През 2023 г. Македонският президент Стево Пендаровски дори разкри, че представители от най-високите етажи на македонската православна църква са си сътрудничили с руските служби.

Наративите, които наблюдаваме и в България, както и в други държави от православния свят, за "промотирането" на хомосексуалността и опитите да се легализират еднополовите бракове, както например направи Гърция наскоро, се използват активно и в Северна Македония.

Главната цел отново е една - да се демонстрира на хората, че Европейският съюз и Западът изповядват ценности, различни от техните, следователно присъединяването към ЕС би било нелогично.

Тези дезинформационни послания внушават, че вместо това Западните Балкани, включително и Северна Македония, е по-добре да останат в орбитата на Русия.

СФЕРА НА ВЛИЯНИЕ, ОТ КОЯТО РУСИЯ НЕ ИСКА ДА СЕ ОТКАЗВА

Вече години наред желанието на Северна Македония да се присъедини към Европейския съюз, а по-рано и към НАТО е проблем за Кремъл.

Усилията на руската дезинформация са насочени да възпрат желанието на македонците да станат част от Обединена Европа.

А начинът, по който досега се развива процесът по присъединяване е от полза за Русия.

Недоволството на хората в Северна Македония срещу дългото чакане нараства.

И докато държави като Хърватия, които започнаха процеса по същото време, вече са в Евросъюза и дори в еврозоната, македонците се чувстват изоставени.

Това е чудесна възможност за Москва да заема позицията на "спасителка" и на "по-добрата алтернатива".

Фактът, че Северна Македония продължава да е извън пределите на Обединена Европа, позволява и на руските пропагандни медии да работят безконтролно в страната - „Sputnik" и „Russia Today" дори имат свое балканско студио в Сърбия.

Освен тях обаче се използват и познатите схеми за разпространение на руска дезинформация - през социалните мрежи, например.

Още през 2016 г., преди президентските избори в САЩ, бяха открити хиляди фалшиви профили, разпространяващи неверни и подвеждащи твърдения в американските медии, които бяха базирани не къде да е, а в македонския град Велес.

Руската дезинформация използва етническите конфликти, православната вяра и неудовлетвореността на македонците, за да ги откаже от желанието им да се сближават със Запада.

И въпреки че все още над половината от хората в страната подкрепят присъединяването към ЕС, те намаляват, а новото управление в Скопие може да усложни процеса още повече.





Архимандрит Партений присъства на православната Великденска служба в манастира "Св. Йоан Кръстител",
близо до Маврово, Северна Македония,
15 април 2023 г.
REUTERS/Огнен Теофилофски



Православна Великденска служба в манастира "Свети Йоан Кръстител",
близо до Маврово, Северна Македония.
5 май 2024 г.
REUTERS/Огнен Теофилофски



Момче присъства на православната Великденска служба в манастира "Св. Йоан Кръстител", близо до Мавровo, Северна Македония.
15 април 2023 г.
REUTERS/Огнен Теофилофски

POLIS

ЖУРНАЛ ЗА ПОЛИТИКА И СИГУРНОСТ

ISSN 2815-4509